

Toevlucht ofte heylsame remedien voor alderhande siektens en accidenten die de paarden soude kunnen overkomen : mitsgaders een kleyn tractaatje van medicijne voor koe- beesten

<https://hdl.handle.net/1874/31066>

00A 5647 *Cour*

Toevlucht ofte heylfame Remedien
voor aldernande

SIEKTENS en ACCIDENTEN,
D I E D E

P A A R D E N

Soude kunnen overkomen.

By een vergadert in detijd van 40 jaren door

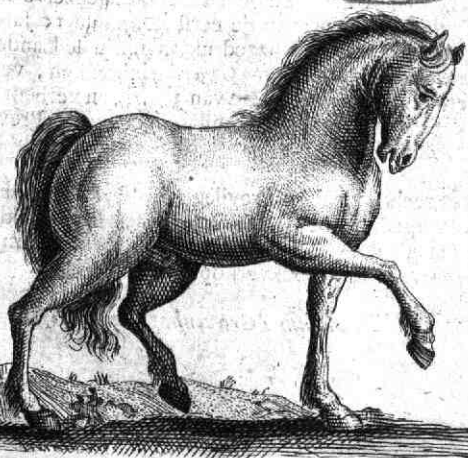
PIETER ALMANUS van COUR,

In zyn leven Mr. Hoefmit in's Gravenhage.

Mitsgaders een kleyn Tractaatje van Medicijne voor

K O E - B E E S T E N .

*Deze Vyfden Druk van merkelyke fouten verholpen, en met
verscheide hulpmiddelen vermeerders.*

TE AMSTERDAM,

By **N I C O L A A S** ten **H O O R N**,
Boekverkoper, over't Oude Heeren Logement, 1725.

Met Privilegie.

Extract van Previlegie.

De Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, en de Heeren Staten van Holland en Westfriesland, hebben vergunt aan *P: A: van Cour* Mr. Hoeffmit in den Haag, om voor zyn zelf met uitsluiting van andere te mogen drukken en verkopen, zeker Boekje genaamt *Toevlugt of heilzame remedien voor allerhande ziekens der Paarden &c.* door hem zelf beschreeven en in 't licht gebracht. Met verbod dat niemant het zelve Boekje in 't geheel of ten dele in de eerst komende 15 Jaren zal mogen nadrukken, of nagedrukt zynde in de Landen onder gezag der Heeren Staten Generaal inbrengen, venten, of verkopen: op een boete van 300. gl. en verbeurte van alle de exemplaren: als omstandiger by de Previlegie blykt. &c. &c.

Het recht van deze Previlegie heeft *P: A: van Cour* overgedragen aan *Cornelis van Dyk* Boekdrukker in den Haag, die dezelve weder heeft overgedaan, aan *Nicolaas ten Hoorn* Boekverkoper te Amsterdam.

Actum i'Gravenhage den 4 April. 1720.

Aan den Goetgunstigen

L E Z E R.

H Et is een vaste waerheyt, dat de wysheyt Gods onnaspeurlijk, en de sijne wonderlyke Regeringe over alle Schepse-
len onbegrijpelijk is; doch echter heeft Godt toegelaten, dat het redelijke Schep-
sel de Mensch, door groote naerstigheid soude indringen, in vele verborgenthe-
den der Natuur, om door haer weten-
schap de ellenden ende rampen deses le-
vens, die alle schepzelen onderworpen
zijn, yder in sijne beroeping ofte konst, te
verlichten ofte wegh te nemen. Onder
alle redeloose Schepselen, die Godt door
sijne sonderlinge liefde tot dienst der
Menschen heeft geschapen, sijn geenaen-
genamer, schoonder, sterker, nog nutter
dieren, als de Paerden; die met de Men-
schen geduyrigh omgaen, haer van grooten
arbeyt en moeyten bevrijden, en al-
derhande genoegen en vermaeck toebre-
ngen. En nademael het Godt beliest
heeft, my van mijn eerste jonkheit af, de

AAN DEN LEZER.

occasie te laten voorkomen, om met de Paerden om te gaen, haer aert ende natuur te leeren te kennen, en alderhande Siektens ende Accidenten die een Paert soude kunnen overkomen, naukeurig te onderzoeken; en dat ik ook door groote moeyte en naerstigheijt in verscheijde Landen en Koninkrijken, als mede in differente Oorlogen, soo by de Keyser als by Koningen, en Princen, de remedie van meest alle Natien van Europa heb geleert, en naderhant noch de tijt van veertig Jaren myn weetenschap en practijk als Meester in 's Gravenhage heb geoeffent, soo dat ik in die lange tijt veele schoone ende nytsteekende Remedien heb nytgevonden, die by weynige Meesters, als by my soo sijn ondervonden en bekennt; ja die ik ook selfs aen ontallijke Peerden heb goet bevonden. En dewyl ik nu Gode sy gedankt tot een hooge Ouderdom van inde sestig jaren ben gekomen, ende overdenken aē de kortheid van mijn leven, dewyl geen kinderen heb tot myn ampt bequaem, so heb ik op het ernstigh aansoek van verscheyde voorname Luyden en Liefhebbers, ende tot dienst

van

AAN DEN LEZER.

van yder een, aengenomen mijn ondervinding ende wetenschap op het eenvoudigste de werelt voor te stellen; waer in den naukeurigen Leser, niet soo seer een geleerde stijl of een opgepronkt werk als de eenvoudige waerheyt sal kunnen bespeuren, vertrouwende dat noit beter is in't licht gebracht. Wenschende den Leser hier mede sijn voordeel.

U E. Dienaar

Pieter Almanus van Cour.

Bladwyzer der Hoofddeelen.

I. D E Gesteltenisse van het Lichaam der Paerden.	Pag: 1
II. Van de oorsaken der Siektens.	4
III. Van de Droes.	6
III. Het onderscheyt van de Ziektens die de Paerden veel onderworpen sijn.	16
V. Van de Vyver.	19
VI. Van verscheide Klisteringe.	22
VII. Van 't Pleuris.	24
VIII. Als een Paerd niet Piffen kan.	28
IX. Voor 't Colijk ofte Buykpijn.	29
X. Voor wormen in de Maegh.	31
XI. Voor 't vervangen der Paerden.	35
XII. Van de Accidenten der Oogen.	42
XIII. Van 't Aderlaten.	50
* 3	Van

XIV. Van Pillen voor veelderhande ongesontheyt.	51
XV. Voor Dampige Paarden.	53
XVI. Voor den Hoest der Paerden	58
XVII. Om magere maerden te doen groeyen.	63
XVIII. Voor Schurft.	66
XIX. Om de Vliegen te verdrijven.	70
XX. Dranken voor veelderhande Siektens.	71
Poejer Royale.	75
XXI. Poeyer Diapente.	76
XXII. Nog een ander Poeyer, genaamt le Duk.	77
XXIII. 's Graven Poeyer van Oldenburgh.	78
XXIV. Van de uitwendige Worm.	79
XXV. Voor 't Lange-vuyr.	82
XXVI. De manier tot het uyt nemen der Sool uyt de voet.	88
XXVII. Voor 't Vernagelen.	90
XXVIII. Voor alderhande wonden, het sy gescho- ten, gestoken of andersints.	91
XXIX. Basilicum Salve.	100
XXX. Ægyptiacum te maken.	101
XXXI. Een groene Wond-salve.	ibid.
XXXII. Om Hipericum oly te maken.	102
XXXIII. Salve voor diepe Wonden.	103
XXXIV. Noch een doorgaande Salf op harde Knobbels.	105
XXXV. Voor verrukte Zenuwen.	107
XXXVI. Voor een verdraeyde of verrukte Hals.	109
XXXVII. Voor een verstuykte Koot.	111
XXXVIII. Wanneer een Paart op de Kroon van de voet is getreden.	113
XXXIX. Hoorn-kloof.	114
XL. Overhoef.	117
XLI. Voor een Breuk der Paarden.	120
XLII. Teykenen om de gescheurde ofte Geborsten Partyen van binnen te kennen.	122
XLIII. Een Drank voor inwendige Quetsuren.	123
XLIII. Voor de Klem.	125
XLV. Om Drachten of Fontenels te setten.	130
	XLVI.

XLVI. Voor een droge Longe,	135
XLVII. Voor de Mock-voet.	137
Mock-salf om op te drogen.	139
XLVIII. Als een Paart het Lichaam te veel Pur- geert.	141
XLIX. Voor de Louter-stal.	143
L. Wanneer het Vet in't Lijf gesmolten is.	147
LI. Als een Paerd Veren of Vergift gegeten heeft	150
LII. Een Swam of Legen te verdryven,	151
LIII. Dikke Hak te verdryven.	152
LIV. Voor de Dolle Kollen.	154
LV. Voor de Kramp in de Beenen.	157
LVI. Voor geswolle beenen of anderzints.	159
LVII. Voor gedrukte paerden door zadel of ander tuyg.	164
LVIII. Kreupel in de Borst.	169
Noch een Salf voor 't Boechlam.	174
LIX. Voor steengallen in de voeten.	175
LX. Nog voor Steengallen.	176
LXI. Voor Spijkers of Nagelen in de voeten getre- den.	177
LXII. Voor de Leeft.	179
LXIII. Voor Raspen aan de beenen.	180
LXIV. Voor Bloetpissen.	182
LXV. Om bloet te stempen van't Laten of Quetsu- ren.	183
LXVI. Quetsure in de Mondt.	185
LXVII. Egels voeten.	186
LXVIII. Hoorn Salf.	187
LXIX. Om luyfen te verdryven.	188
LXX. Van den onderdom.	ibid.
LXXI. Voor de Varent.	190
LXXII. Remedie voor Spatten aan de beenen der paerden.	195
Remedie voor de harde Spatten.	197
Voor saghte Spatten, Bossen, Gallen en Scheythacken.	198
LXXIII.	

LXXIII. Voorgeborste Zenuwen.	202
LXXIII. Waarschouwinge.	203
LXXV. Om Wratten te verdryven.	204
LXXVI. Voor Kanker inde Voeten der Paarden.	205
Om een Paerd een wit teyken of een Kol te maken voor 't Hoofst.	207
LXXVII. Tekenen van een welgemaekt en deugt- saem Paert.	208
Eenige Regels welke een oud liefhebber van Paarden wilde geobserveert hebben.	209
Hulpmiddelen voor KOEBEESTEN.	
I. Voor Sieke en Kranke Koe-beesten.	213
Als de Beesten niet willen eeten.	215
II. Voor een Beest dat het Lijf swelt.	216
III. Voor een Beest dat veel Kugt en Hoest.	217
IV. Voor geswollen Eller of kloven in de spenen.	218
V. Waarschouwinge.	221
VI. Voor 't Longe-vuyr.	222
VII. Voor Koeyen die op 't Kalven staen.	224
VIII. Nog een remedie voor de Koe-beesten.	225
IX. Noch eenige middelen de koebeesten in 't byzon- der aangaan.	226
X. Voor Bleinen aan de tong in 't verhemelte des monds.	228
XI. Een middel tegens de schurft.	230
XII. Verscheide korte miadelen.	232
Voor de Hoofdpyn.	233
XIII. Tegen de fluxie der Oogen.	234
Nog eenige Oogmiddelen.	238
XIV. Een plyster om alle diktens door schop of stoo- ten veroorzaakt te geneezen.	240
XV. Lavement of klisteer voor Paarden of Koe- beesten.	243
Een deftige windbreekende oly.	244
XVI. Cataplasma of Pap om een gezwel van Koe of Paart te dien rypen.	246
Een Poeder om te verdroogen.	247
Een nitstekende draagzalf.	247
	Toe-

Toevlugt of Heylsame Remedien
voor alderhande

SIEKTENS en ACCIDENTEN
DIE DE

PAARDEN

Soude kunnen overkomen.

I. HOOFTDEEL.

*De Gesteltenisse van het Lichaam
der Paarden.*

Het Lichaam der Paarden
bestaat in drie hollighe-
den; het eerste is het
Hooft, waar in de hers-
senen sijn begrepen met
hare vliessen; het tweede de Borst,
waar in besloten is het herte, de lon-
ge, enz. het derde den Buyk, waar
in sijn begrijpt de lever, milt, nieren,
A maag,

2 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

maag, darmen, en de water-blaas. Vele andere deelen die daar in, ende onder begrepen worden, soude men wel kunnen noemen; maar alfoo ik dit maar wil aanroeren omme een aanwijfinge te doen in voorvallende kwetfuren van gefchoten, gestoken, ofte ook om andere natuurlijke voorvallende Siëktens te beter te kennen, dient fulks maar kortelijk tot ons oogmerk.

Dese drie holligheden fijn van elkanderen af geflooten; gelijk de Herffenen van het Pannebeen door het dikke ende dunne moeder-vlies: de Borst door de Ribben van buyten, ende van binnen door het ribbevlies doorgaans bekleet; welk vlies ontsteeken sijnde, veroorzaakt de Pleuris, en brengt aldaar een steekte te weeg, aangeset door het heet en fcherp bloed, het welke uyt de takjens van de Borst-aderen valt, tuffchen de Borst-fpieren en het voorfz. ribbevlies, het welke een fchrikkelijke pijn komt te veroorfaken, die ten eerften dient geholpen te worden, of ze is anders doodelijk.

Ten

Ten derden is den Buyk felver niet minder met Ribben bewaart, ende van binnen met het middelschot afgefondert, waar in de lever bewaart wert. Dewijl de lever een zwaarwichtig deel is, fo wertse om niet neder te fakken, door drie banden uyt het Buykvlies spruytende, vast gebonden. Nu de lever is de verstoptheyd seer onderworpen, ende daar is geen Ingewant dat van deselve soo gequelt wert, om dat de poort-ader haar met seer dunne takjens door deselve verspryt; soo dat dese verstoptheyd des levers niet klyn is te agten, om datse veel Siektens voortbrengt. De lever nu geeft het geheele lichaam voedsel; het herte het leven en den geest, de herffenen het gevoelen door de zenuwen.

Elk lith heeft sijn beroep, en dienen malkanderen. De mage kookt de spijs, de darmen verdelense; de milt, nieren, ende waterblaas maken het Lichaam schoon; alle de deelen van het hoofd dienen de herffenen; ende de deelen van de Borst dienen

4. *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

het herte, soo dat elk deel sijn ampt heeft, ende soo wanneer iets daar aan hapert, soo is het gehele werk bedurven, gelijk een ontstelt horologie.

II. HOOFDDEEL.

Van de Oorsaken der Siektens.

Dat de Paarden veel meer Accidenten onderworpen sijn als andere Dieren, bestaat wel het principaalste hier in, dat een Paart geen galblaas heeft aan de lever, gelijk alle andere Dieren; want de galblaas is het eenigste werktuyg, waar door het bloet sig moet suyveren. Daarom is de lever soo dikwils ontstelt, ende met verstoptheyd gekwelt, om dat het galagtig bloet in de groote ader van de lever sig vermengt; welke ader het bloet in alle andere deelen door het geheele lichaam heene send, waar uyt dan spruyten verscheyde uytwendige ende inwendige groote siektens ende toevallen, om dat het bloet door de galle is vermengt ende bedorven. Maar indien dit kwaat sig uyt-

uytwendig vertoont, is het nog eenigfints gelukkig, het fy dan door Worm, Schurft, Droes, Gefwellingen, ofte andere vuyrige Knobbelen en Karbonkelen; maar foo wanneer dit quaat, ofte dese quaataardigheyd fig naar binnen tot eenige Accidenten komt te begeven, veroorzaakt het nog veel grooter ende fwaarder Siektens; fomtijds aan de longen, fomtijds aan de lever, nieren, ofte milt, als mede groote verftoptheden ende opdrooginge van alle inwendige partyen ende verwekt op foodaanigen manier een fware Pleuris; foo dat dit kwaan het grootfte kwaan is van alle, daar feer forgvuldig dient opgelet te werden, om fulks voor te komen, eer dat het fig foo diep in het bloet inwortelt, waar toe ik veelvoudige ondervonde middelen hebbe: de fomige met purgeren, andere met laten, dranken onder het voeder in te geven, gelijk fulks dan op fijn tijd fal moeten gedaan worden.

III. HOOFDDEEL.

Van de Droes, of Troes.

DIt is een Siekte die alle Paarden onderworpen zijn, gelijk de menschen en kinderen het pokken en mafelen, waar door de natuur haar selve soekt te suyveren, ende te ontlasten van haar eerste wulpsse, ende onfsuyvere humeuren: het welke gemeenlijk door het uytwerpen van de neus, ofte eenige geswellen aan de keele, ofte daar onder, ende ook somtijdts aan beyde zyde van het Hooft komt uyt ende deur te breken: en wanneer het gebeurde dat de natuur wierde belet door een onmanierelijke maniere van leven, ofte kwade voerage, dat die suyveringe ofte ontlastinge die het lichaam daar door geniet, niet kwame te geschieden, soo soude dit tot een grooter kwaat komen uyt te breken.

De hulpmiddelen hier voor zijn dese: so wanneer het sig selven door de neus komt te lossen, en dat de
 natuur

natuur haar volle krachten heeft, so laat de natuur geworden; maar indien het Paart door eenige slappigheid van de natuur het niet wel kan kwyt werden, so kan men het selve een weynig helpen, met een half onçe *Wyn-azijn*, en een half onçe *oly van Olyven*, met twee doyeren van versche Hoender-eyeren, onder malkanderen geklopt, en daar van alle dagen in yder neusgat een tinne lepel vol ingegoten; het hoeft eerst opgetrokken, dat het ter deeg kan inloopen, twee of drie dagen lang, ofte meerder, na dat het van noden is. Indien het komt te swellen onder aan de keel, soo moet men het selve warm smeeren, met *Dealthea* ofte by ontbering van dien, so neemt oude *Verkens-reusel*, alle dagen tweemaal warm daar mede gesmeert, ende met een wolle lap of lamsvet dubbelt daar over gebonden, ende houden het so warm als het mogelijk is; het is ook goet een spint *gerste* gekookt met *bier*, en dat in een sak gedaan, ende het hoeft van 't Paart daar in gedaan,

8 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

ende het eynde aan het Hooft toegehouden , op dat de rook in 't Paarts hooft kan optrekken. So het gebeurde dat de genesinge nog niet wilde gelukken , soo sal men nemen een vierdepart van een bolletje *Look* , schoon geschilt , ende kleyn gesneden , met een half loot *Sevenboom* , gesneden . ofte gestooten , met een kopje *Soetemelk* ingegeven ; ofte anders neemt een half loot *Metridaat* , en een half dragma *Safferaan* , met een half pintjen *bier* , te samen warm gemaakt , en ingegeven.

De Siekte na dese middelen niet willende luyfteren , soo neemt soo veel *deeg* van *Roggemeel* , als een Roggen broot , mengt daar onder gestooten *Soethout* een loot , *Suykerkandy* een loot , en een half loot *Hellebori albi* , ofte *witte Nieswortel* t' samen onder het deeg gemengt ende gekneet ; dit in een tobbe met water geleyt , laat het Paart daar van drinken : Water daar staal in gebluscht is , voor haar drank is mede seer goet.

Dit is het , het welk gemeenlijk
alle

alle jonge Paarden onderworpen zijn, maar het gebeurt nogtans dikwils dat sommige Paarden niet alleen in haar jonkheyd, maar nog daar naar in haar ouderdom, ende in verscheyde jaren wederom komen te Droesen.

Den tweeden Droes, ofte Troes.

Dese wert dikmaals veroorzaakt door koude en ongemak: want een Paart doorheet en louter besweet zijnde, en dus in de koude lugt ongedekt blijvende staan, of schielijk kout water drinkende, veroorzaakt een verstopping in de Zweetgaten terwijl door de koude lugt de uytwaassening verhindert wert. Men bespeurt dit wel allermeeft in de neusgaten en de keel, om dat deselve de koude lugtdeelen gestadig seer schielijk inademt, en die koude deelen t' elkens in de ontflotene, verhitte en verwijderde klieren als opsluyt, waar door voor eerst een stremming en verders een bederving der Vogten komt te ontstaan: die van tijd tot tijd erger wert. De overgroote hitte

A 5 doet

10 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

doet hen ook het vet als in't Lichaam smelten, het welke sig eerst als tot een soort van water en daar na tot materie zet, ende dan alsoo uytgeworpen wert: dese en hebben geen klieren nogte knobbelen onder aan de keel, de materie is mede heel anders van koleur, heeft mede geen foodanige vettigheyd ofte stank by haar, als de kwade Droes heeft; het gebeurt dat het somtijds geel is, het welk sommige oordeelen heel kwaat te zijn, dog dit is een misflag, het is daarom niet te kwader, maar het is een teeken van een lange en oude vergaderinge, die langzaam ende met den tijd is by gekomen.

Een andere soort wert nog veroorzaakt uyt een overtollige vogtigheyd, die somtijds van de Hersenen haren oorspronk heeft; somwijlen wertse van onderen daar gefonden, ende trekken dikmaals haren oorspronk uyt de onderste deelen; gelijk de maag, lever ende longen, die in de zenuwen ende aderen van de hersenen, daar werden verdikt, makende daar de oorsake.

Dit

Dit moet rijp gemaakt werden, door dese of andere bekwame middelen, gelijk de voorgaande: soo het den tijd van 't jaar mede brengt, soo laat het by goet weder in de weyde gaan, en by kwaat weder gras op 't stal voederen: neemt dan een loot *Oly van Olijf*, met een onçe *Wijn-azijn*, een dragma sijne gestoote *Peper*, een lepel sijne gemale *Mostaart*, mengt dit onder malkanderen, ende spuyt het eenmaal daags in de neus.

Een Ander.

Plukt de toppen van *Alsem* af, tot gy drie handen vol hebt; hier by vijf loot *Calmus* wortel, en een loot gemalen *Soethout* (hoe groender hoe beeter,) kookt dit in een tamelijke ruymte waters, zijgt het door een doek, en bewaart het tot gebruyk. Als men dit gebruyken wil, maakt men so veel nodig is warm, en mengt daar onder een vingerhoet vol *Zout van Hartsboorn*, 't welk te samen in de neusgaten gespuyt seer goet is. Men kan het volgende (om met een

in-

12 *Toevlugt ofte heylsamer Remedien*

ingedoopte spons voor de neusgaten te binden) met voordeel gebruyken: agt of tien loot *gekamferde Brandewijn*, en daar by een derde deel *sap van Uyen*: indien 't te sterk is kan men het met gemeene Brandewijn versachten.

Nog voor Droefige Paarden.

Neemt ende brand *beenderen van een dood Paart*, ende stoot die tot een poeder, ende mengt daar onder *Sevenboom*, kleyn gesneden of gehakt; hier van het Paart wat onder de haver te eten gegeven, driemaal des daags, so lange als men wil. Ende onder de keel sal men de klieren smeeren met *Oly van Beyen*, en branden 't met een keers een tijd lang alle dagen.

Den derden ende laatste Droes is een geheel andere, en veel kwaataardiger ende besmettelijker Siekte, als de voorgaande kentekenen.

Men sal dese Siekten daar aan kennen; voor eerst, soo hebben die Paarden ordinaris eenige klieren ofte knobbelen onder de keel, veeltijds
aan

aan de eene zyde , omtrent tegen het Kakebeen aan ; als dan wert de Droes ofte vuyligheyd uyt de neusgaten aan de selfde zy uytgeworpen daar de klieren leggen ; somtijts hebben fy mede wel klieren ofte knobels aan beyde zyden van het kaakbeen , als dan soo wert mede door beyde Neusgaten de Droes uytgeschoten. Dese kwaataardigheyd ofte verharde kwaataardige klieren komen noyt uytwendig tot suparatie ofte materie ; maar hare kwaataardigheyd ontsteekt binnen de partye daar ontrent gelegen , ende komt haar kwaat daar te verspreyen. Dit zijn soo veel als de voornaamste kentekens ; de gemeene kentekens sal een yder van eenig oordeel wel kunnen onderscheyden uyt de voorgaande.

Dese besmettelijke ende gevaarlijke Siekte , heeft noyt ymant in de werelt uytgevonden seker te genesen ; maar dog echter soo moet men niet wanhoopen , foodanige als of'er geen hulpmiddelen daar toe in de werelt waren? neen , dit is de meening

14 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

ning niet, want de jonkheyd van een Paart, ende deffelfs kracht, en de natuur, ende het selve wel waar te nemen, nevens het gebruyk van goede genees-middelen, doen dikmaals wonderen, in dusdanige gevallen in de werelt; en dat door de neerftigheyd van den Meester, dewijl alle hulpmiddelen niet te gelijk zijn uytgevonden.

De Geneefing.

Wanneer men dusdanige Paarden mogte onder hande krijgen, soo sal men evenwel het uytterste daar toe doen: voornamelijk wanneer die nog jong zijn, en fulks niet lang geduurt heeft; want het lang geduurt hebbende, ende de Paarden oudt ende door arbeydt afgeslooft zijnde, soo heeft men daar van soo veele hoope niet te wagten.

Voor eerst, sal men het Paart purgeeren met dit naarvolgende, ofte met andere Medicamenten hier toe dienstig, ende hier naar beschreven.

Neemt *Agaricus*, *Zeneblaan*, *Coloquint*,

loquint, *Aloë*, van elks een half on-
 ce, *Rabarber* een half loot, dit onder
 malkanderen gestooten tot een fijn
 poeyer, mengt dit met een *half pont*
Boter tot pillen, de groote van een
 kleyn Hoender-ey, deese ingegeven,
 ende laat het dan deur spoelen. Ofte
 geeft het Paard op 't selfde in; een
 half muddetje *Oly van Olijf*, ende een
 half muddetje *Wijn*. Wanneer dan
 het purgeeren gedaan is, moet men
 het Paard laten bloeden.

Het Paard nu gepurgeert ende ge-
 laten zijnde, ende naar verloop van
 4 à 5 dagen weder tot zijn kragten
 komende, soo gebruykt dit naarovol-
 gende poeyer.

Neemt *Lignum Sanctum*, ofte *Pok-*
hout, *Sassafras*, *Salseparille*, *wit*
Mostertzaat, van elks vier oncen,
 stoot dit heel fijn tot poeyer, ver-
 deelt het selve in 16 deelen, geeft
 van het selfde tweemaal des daags
 een sestiende part onder half *zeme-*
len, ende half *haver*, welverstaande
 een korfje *haver*; ende wanneer dit
 op is, ofte verbruykt, so moet men
 weder

16 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

weder ander gebruyken ende continueren, sulks tweemaal daags een geheele maandt lang, onder de haver.

De Knobbelen.

Die als voor geseyt is, noyt tot suppuratie ofte zweeringe komen, moet men met alle omsigt soeken te verdryven, hier toe;

Neemt *Oly van Bayen* een onçe, *zwart Pek* een half onçe, *Lynsaad-Oly*, *Olium Petere*, (*Steen-Oly*,) elks een onçe, smelt dit, heel heet gebruykt, ende met een quasje daar dan ziedende heet aan gesmeert; dit doet dese verharde klieren ende haar kwaataardigheyd verdrogen ende verteeren. *Nota*, men kan het noyt te heet gebruyken.

IV. HOOFDDEEL.

Het onderscheyt van de Siektens die de Paarden veel onderworpen zijn.

DEse zijn, voornamelijk de Pleuris, Wormen in de Maag, Colijk, Vervangen en de Vyver. En also

also in dese Siektens veel misbruyken by sommige Meesters begaan werden, het welk geen wonder is, also dese sig niet altoos op een en dezelfde manier openbaren of vertonen, alsoo is het nodig de onkundige hier van onderrigtinge te doen, om dese Siektens van de Vyver te kunnen onderscheyden.

By voorbeeld, een Paard heeft eenige bytinge van wormen in de Marge, gelijk veeltijds gebeurt, dan soo hebben de Paarden groote pijn, self datse nedervallen, met moeyten weder oprijfen; ja sweten van angst ende benaauwtheyd, het welke van onkundige Meesters al wort gehouden voor de Vyver, nogtans dese bytinge van wormen heeft andere geneesmiddelen van noden als de Vyver. Ten tweede, de Pleuris heeft ook andere hulpmiddelen van noden als de Vyver, en soo voorts al de andere, elk is een Siekte apart en bysonder, ende yder heeft bysondere Remedie van noden; want het vry belacchelijk is, dat de somige

18 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

mige niet veel anders doen voor de Vyver, als aan den Hals, beneden de Ooren met een Vlijmtjen een weynig uytbreken, en sommige uyt de Ooren, daar nogtans verscheyde aan dese gebreken soo important zijn, dat die een heel andere behandeling van noden hebben, gelijk wy hier naar elk apart sullen tonen; want dese bovenstaande sijn alle gevaarlijke, en wel doodelijke Siektens; derhalven moet men dese bovenstaande kwale wel onderzoeken, om die soo nauw uyt te vinden als 't mogelijk is. Wat aanbelangt de Vyver die is eveneens gelijk de koorts aan de menschen, want de koortse die hebben verscheyde oorsaken, waar uyt die spruyten; de eene uyt koude, d' andere uyt hitte, sommige uyt een vervuylde maage, andere uyt galagtig bloed: also moet de Vyver mede aangemerkt werden aan de Paarden, daaromme is het voornaamste werk de oorsake van de Vyver te weten, waar uyt dat zy spruyt, dewijl de Paarden stomme

Die-

Dieren sijn : dese dikwils boven de natuure overreden , ende dan niet konnende pissen als het haar van noden is , veroorzaakt een groote pijn ende ontsteltenisse.

V. HOOFDDEEL.

Van de Vyver.

DE Vyver is een Siekte die veel tijts komt door een groote verhittinge , en daar op volgende schielijke koutwerdinge : ook dat een Paard in koude mist , reegen of koude wind , heet gereeden zijnde daar in ongedekt blijft staan : zijnde dit in zijn zelf een groote verkoutheyd , en verschilt in de oorzaak niet veel van 't gene hier voor van de Droes gezeit is ; doch met dit onderscheit dat de Vyver veel gevaarlijker is. Het is noodzakelijk dat het Paard ten eersten in de Mond gelaaten wert , en wel eerst onder de Tonge ; dan boven in de Mond ; ende wat Peper ende Zout in de Neusgaten geblasen : sommige breken de

Vyver aan den hals, ende is niet alleen onnodig, maar daar komen somtijts groote sweringe ende swellinge van, ende men heeft gesien datter verscheyden stijve halven haar leven lang van hebben gehouden.

Wanneer het gebeurt dat het met het eerste, gelijk hier voor geseyt is, niet wil overgaan, so sal men nemen een loot *Driakel*, voor twee stuyvers *Safferaan*, met een muddetjen *Brandewijn* ingegeven, ende daar een weynig op laten gaan.

Noch een ander voor de Vyver.

Neemt drie *doyeren van Hoender eyeren* versch geklopt, onder een half pint *Brandewijn*, en dit voor een groot sterk Paard; maar soo het een kleyn teer Paard is, wat minder *Brandewijn*; maar wat gy ook mogt komen in te geven, de Paarden moeten altijd gelaten werden, gelijk hier voren geseyt is, ende soo het niet genoeg bloed in de mond, dan mag het wel aan beyde zijde van de buyk gelaten werden.

Noch

Noch voor de Vyver.

Neemt een half-loot *Kaneel*, een *Notemuscaat*; dat met een half pint *warm Bier* ingegeven; als met de *Vyver* eenige colijk ofte buykpijn mogte vermengt sijn, ende wanneer de buykpijn niet wilde minderen, soo soude het niet kwaat wesen dat men het Paard van agteren klisteerde.

Noch voor de Vyver.

Neemt *Alants-wortel* een loot, *Gentiane* een loot, *Sevenboom* een loot, *Angelica* een loot, *Metridaat* een loot, gekookt in *Bier*, ende dan een halve kan teffens ingegeven.

Een ander dat zeer goet is.

De *Kakebeenen* van het Paard sterk gevreeven hebbende, sal men het doen bloeden, beneden de *Ooren*: indien'er hardigheyd is, 'twelk zich als een witte *Sneuw* die in lengte leit verdoend, soo opent dat met een vlijm; trekt'er dit vlees uyt, en

22 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

frijkt het om te fuiveren met zout; legt 'er vervolgens deese pap op. Neemt *Garstenmeel* tes loot, *Harst* drie loot: kookt dit tot een pap in *Roden Wijn* en verbind de wond met *Wieken*, in *Water*, *Olye* en wat *Zout*, nat gemaakt.

VI. HOOFDDEEL.

Van verscheyde Klisteringe.

Nemt een muddetjen *Raap-oly*, een halfjen *Oly van Olyven*, met een muddetjen *Water*, met een loot *Zout*, en een loot *Salpeter*, met een halfvierendeel pont *Honing*; dit alles onder malkanderen gemengt, ende van agteren ingespuyt.

Noch een andere Klister.

Neemt een half-pint *Soetemelk*, een vierendeel *Honing*, een loot *Salprunelle* (Lout van gezwavelde *Salpeter*) en een onçe *Oly van Olyven*, warm gebruykt, als boven.

Noch

Noch een Klisteer.

Neemt *Salpeter* een loot, vier *doyeren van Eyeren*, een onçe *Oly van Olyven*, met een half pont *laauw Water* onder malkanderen gemengt; of neemt een muddetje *Raap-oly*, een halfje *Oly van Olyven*, een onçe *Honing*, een dragma *Aloe* tot *Poeyer*, ende dit onder malkanderen, daar mede warm gespuyt.

Een pijnstillende Klisteer.

Neemt *droge Vygen* een pont dese kleyn gesneeden, en in drie pond *Reegenwater*, een half uur gekookt; doet hier by twee matelijke handen vol *Wijnruit*, kleyn gesneeden, en t'samen noch een vierde deel uurs gekookt: dit kookfel door geslijgd, en daar van twee pond, met byvoeging van een half pond *Olijf Oly* warm ingespuyt, is zeer goed bevonden.

Een ander Windbreekende Klisteer.

Kookt vijf à ses handen vol *Salie* in drie pond *Roden Wijn*; dit op een

24 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
derdendeel verkookt, doet 'er een
half pond *verse Boter* by: en matelijk
warm gebruikt.

*Noch een Klisteer voor allerley
Hoofd gebreeken.*

Kookt *Rosamarijn*, *Salie* en *Wijnruit*, van elk vier handen vol in een
genoegsame ruimte Waters: neemt
van dat doorzigsel anderhalf pint,
en mengt 'er een half pond *Oly van
soet Amandelen* by, waar in anderhalf
loot *Campher* week gemaakt is: dit
warm gebruikt is goet.

VII. HOOFDDEEL.

Van't Pleuris.

HEt Pleuris is sodanig een siek-
te dat tusschen die, en de Vy-
ver weynig onderscheyt is, uytgeno-
men die de Pleuris hebben, fullen so
veel niet gaan leggen en dan weer
opstaan, want de Pleuris is een ont-
stekinge van het Ribbe-vlies, met
grootte pijn, veroorzaakt van een
fluxie van heet, scherp, ende gal-
agtig

agtig Bloed, het welk uyt de Borst-
 aders takken valt, tuffchen de Spie-
 ren van de Borst, en het Ribbevlies,
 vergeselschapt met een grote benaude
 pijn, ende soo periculeus als 'er een
 ongemak soude kunnen wezen: der-
 halven moet men in dit ongeval veel
 bloed aftrekken, tot twee à driemaal
 toe, dewijl dese siekte haar oorspronk
 neemt uyt een overtolligheyd van ver-
 hit ende galagtig bloed, daar na dan
 ingegeven als volgt.

Neemt (als men het kan bekomen)
 Groene *Angelica*, *Wijnruyt*, *Everuyt*,
Lavas, van elks twee onçe, dit in
 een Vyzel gedaan, en dan gestoten,
 daar na opgegoten een half-pint *Bier*,
 laat het daar een weynig op staan,
 dan deur malkanderen gemengt, en-
 de door een doek gedaan, ende het
 nat ingegeven, daar op soetjes een
 weynig laten wandelen.

Noch een ander voor 't Pleuris.

Dese siekte wil niet wel scherpe of-
 te sterke Medicamenten verdragen,
 waar door meenig schoon Paard be-

26 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

dorven werd, alsoo dese siekte uyt de Vyver en de Buykpijn kwalijk te onderscheyden zijn, als alleen sy stenen ende klagen zeer veel, maar gaan niet veel liggen, maar men moet het hier wel meest aan kennen, dat die gene so lange als sy met die pijn bevangen sijn, soo hebben sy een drooge mond, daarom soo is 't goet, soo ras als sy gelaten sijn, dat men de mond wafcht met *Azijn* en *Water*, met *Zout*, *Look*, *Peper* en *Cremortartari*.

Voor de Pleuris.

Neemt een loot *Drop van Soet-hout*, voor drie stuyvers *Veneetsche Driakel*, met nog voor drie stuyvers *Safferaan*, met een stuyver *Oly van Rosen*, met een half-pint vers *Bier* ingegeven.

Voor de Pleuris.

Neemt *Hoolwortel* een loot, *Rabarber* een half-loot, *Veneetse Driakel* een loot, *Oly van Olyve*, met een halve kanne *Bier* warm gemaakt en ingegeven.

Noch

Noch een ander.

Neemt twee *kannen Soetbier*, *Peper* gestoten en fijn gelift anderhalf loot, vier *Doyren van Eyeren*, daar onder anderhalf loot *Saffraan* geklopt: dit in twee reisen ingegeven is meermaalen goed bevonden. Men moet de *Peper* mede eerst onder de *Eyerdoyren* kloppen, en dan te samen als 't *Bier* kookt, roerende onder malkander mengen.

Noch eens.

Neemt anderhalf loot *Campher*, *Nagel* en *Anijs-oly*, elk een derden-deel loots, *Opium* een twaalfde deel loots; neemt van de *Olyen* van elks evenveel, soo veel'er van noden is, om 'er de *Campher* mede week te maken; doet 'er dan de *Opium* onder, en roert 'er voorts ses loot *Brandewijn* by. Geeft dit te gelijk in; dan op een warme stal en wel toege-dekt, is goet bevonden.

VIII. HOOFDDEEL.

Als een Paard niet Piffen kan.

NEemt een loot *Sevenboom*, een loot van de *Bast van Vlierhout*, van de *middelste Bast* een loot; gefchraapt, en gekookt met *Kleyn-bier*, en ingegeven.

Nog een ander.

Neemt twee *Spaanfe Vliegen* heel fijn gefloten, met een loot *Rabarber*, met een half-pint *Kleyn-bier* ingegeven, drijft fterk af van binnen, ende dan genomen nog een weynig *Euphorbium*, heel fijn gefloten, ende gettreken met een veertjen in fijn Schagt, of is het een *Merry* in de *Klink*, met een weynig *Seep*; dit kan gebruykt werden in alle fiekten, als een Paard niet piffen kan; ende of het fomtijds gebeurde dat een Paard fijn miff niet maken kon, gelijk in defe voorfchreve fiekten veeltijds beurt, ende dat men de klifteringe niet en konde bekomen, fo fal men nemen

nemen gestoten *Peper*, ende mengen die met *swarte Seep*, ende steken die in 't fundament, en dan een weinig gewandelt, is heel goet; is mede goet om te doen pissen, als men met een veer daar *Seep* en *Peper* aangestroken is, in de schagt steekt.

Voor Paarden die haar verpissen.

Wanneer dit de Paarden over komt soo neemt alleenlijk *Potaarde* onder laauw water gemengt: ook kan men wel *Kruit* onder 't water mengen.

IX. HOOFDDEEL.

Voor 't Colijk ofte Buyk-pijn.

DE wijl dese siekten seer kwalijk te kennen ende te onderscheyden is, nogtans als men het wel observeert, ende daar op let, so sal men konnen bemerken, door dien in dese siekte de Paarden veel gaan leggen ende weder opstaan, ende dikwils omsien naar den Buyk daar sy de pijn hebben, so moet men se ingeven een half onçe *Orvitaan*, met een half-pint warmen Wijn.

Voor

Voor het selve Colijk.

Neemt *Sevenboom* gestoten, met een muddetje *Genever-water* ingegeven.

Voor het selve Colijk.

Neemt een half-pint *Brandewijn*, met drie *doyeren van Eyeren*, onder malkanderen geklopt, ende ingegeven: maar gy moet evenwel het *Paart* in de mond laten.

Een ander voor 't Colijk.

Neemt een onçe *Driakel*, met een muddetjen *Brandewijn*, t' samen gemengt en ingegeven.

Een seer goede drank voor 't selve.

Neemt *Anijs*, *Venkel*, en *Comijnzaat* van elks een vierde van een pond: stoot hier twee loot *Nagelgruis* onder, tot alles fijn is; neem dan *hart gerooſt brood*, en raspt daar van een half-pond by: giet hier dan vijf á ses kannen *ſoet bier* kokent heet op, en laat dese kruiden wel uittrekken:
geeft

geeft dan dat uittreksel warm, in twee reifen in.

X. HOOFDDEEL.

Voor Wormen in de Maag.

NEemt *Kreeften-oge* een loot, *Metridaat* een loot, foo veel *Kropkruit* kleen gestoten, als een vingerhoet vol ende met Bier ingegeven, ende al mede gelaten in de Mond, en laat het Bloed op eeten, ende dan de neus ende mond met Zout gevreven.

Noch voor Wormen in de Maag.

Dese Wormen kan men foo wel niet verdrijven, foo lang de Paarden in de pijnen sijn, maar het geen men dan doet is, alleen om de pijnen te doen stillen; maar wanneer het Paard weer op sijn rust is hersteld, foo kan men kragtiger ende meerder Medicamenten ingeven, want dese Wormen sijn vry wat swaar om te verdrijven; het en sijn geen dunne ende lange Wormen, maar sy sijn kort

32 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

kort en dik, ende sijn somtijds by honderde, ja by duysende. Ik hebbe verscheydemaal gesien, na dat de Paarden gestorven zijnde, wierden geopent, dat zy de Magen hadden doorgegeten: want die zitten altijd met het Hooft in de kanten, rontom in de Mage, soo dat het komt dat de Paarden niet kunnen groeyen nogte bloeyen; daaromme als men ziet dat de Paarden niet wel groeyen willen, nogte niet vlezig werden, soo is dit best geraden voor eerst ende al het Lichaam te suyveren, principaal de Mage; want soo lang de Maag niet goet en is, soo is daar geen groeyzaamheyd te hopen, al geeft ende tracteert men de Paarden nog soo wel. Hier voor sullen wy dese volgende Medicamenten gebruyken.

Voor Wormen in de Mage.

Neemt een loot *Zeneblaan*, een loot *Aloë*, een loot *Agaricus*, met een loot *Coloquint*, t'zamen gestoten tot poeyer, dan gemengt met een

een onçe *Honing*; een half pond *Boter*, dat onder malkanderen gemaakt tot een deeg, daar van Pillen gemaakt als kleyne *Hoender-eyeren*, ende die ingegeven in den hals, den mond opgetrokken, ende de tonge met de eene hant voor uytgehouden; ende met den anderen hant de Pillen een voor een in den hals gesteken: soo dikwils als men'er een heeft ingestoken, moet men de tonge los laten, op datse die des te beter kunnen doorslikken.

Een Poeyer voor Wormen.

Neemt *Severzaat*, *Alsem*, *Coloquint*, *Antimony*, *Bakelaar*, *Sevenboom*, *Swavel*, te samen onder den anderen gestooten tot een poeyer, van elks een onçe, ende daar van onder de *Haver* ofte *Zemele* gegeven, driemaal des daags, elke reys een *Tinne-lepel* vol; ende indien sy dat niet wilden eten om de bitterheyd, soo doet'er wat poeyer van *Soethout* by.

34 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

Voor Wormen in de Mage.

Neemt smits *Hamerslag*, en smits *Water*, met *Zout* ingegeven.

Voor Wormen in de Mage.

Neemt gebrande *Eyer-schale* een loot, gestoten *Peper* een loot, met een half-pint lauwe *Asijn* ingegeven.

Voor Wormen in de Mage.

Neemt een *Appel Coloquint*, laat hem een nacht weken in een pint *Bier*, geeft het des morgens in, ende dat over den anderen dag; ofte ten ware dat het Paard daar van begon te purgeeren, soo moet men ophouden. Dit doet de Wormen sterven.

Noch een ander.

Neemt *Wormkruid* gestoten vier loot, de *Toppen van Alsem* twee loot, *Coloquint* anderhalf loot. Giet hier ses pond *Lekwijn* op, en laat het in warm sand twee à drie etmaal uittrekken, daar van eenige morgens achter mal-kander een half-pond van ingegeven.

Noch

Noch eens.

Neemt *Calmus*, *Peperwortel* met een stamper geknieft van elks derdehalf loot; *Wormkruit* en *Aloë* elks drie loot, hier twee pond *Brandewijn* opgegoten, en twee etmaal in heet Sand uit te trekken geset, en vervolgens in vier reifen ingegeven.

XI. HOOFDDEEL.

Voor 't Vervangen der Paarden.

DE Vervangentheyd is vierdelig; de eene komt als een Paard heet gereden is, ende drinkt kout Water; ofte anders als een Paard heet gewerkt ofte gereden is, ende het blijft in de Wint staan, soo valt de hirtte van boven ende zinkt in de Voeten; ten derden wanneer een Paard los breekt ofte rokt; en gulfig Tarwe ofte andere Koorne eet, sodanig dat het te veel overvloet in 't Lichaam heeft ingenomen, waar door het Lichaam komt te swellen, ende het selve sodanig ontstelt door

36 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

die grote alteratie die daar op volgt, dat het Bloed komt te giften, ende jaagt alsoo alle de hitte ende brand na beneden in de Benen, en in de Voeten; derhalven moet men weten dat dese siekte dan seer spoedig hulpe van noden heeft, dat men by tijds dit kwaat voor komt, eer het soo veer is dat het sijn cours al in de Voeten heeft genomen. Daarom soo ras als men dat begint te merken, soo sal men ten eersten bloed laten aan beyde zijden van de Borst; ook wel aan de Buyk aan beyde zijden, ende al bloeyende het Bloed soo warm aan de Borst strijken, ende wat veel Bloed aflaten. Gelaten sijnde, soo gebeurt het somtijds wel dat de Aders het Bloed niet wel willen laten stempen, door dien de Paarden soo verhit sijn, ende het Bloed soo veel gealtereert is; als dit gebeurt soo sal men nemen een Naalde of een Spelt, ende steken die deur het Vel, ende winden daar een draat om, of een Paards-hair van de maan of de staart, ende laten die steken tot den anderen dag,

dag, dan is 't gestemt; dan Gelaten sijnde, so sal men dese naarvolgende Medicamenten ingeven, ende boven ende rontom aan de Kroone van de Voet vol Vlijmslagen slaan, op dat de sugt onder en boven de Hoornen kan uytkomen.

Remedie voor 't Vervangen.

Neemt *Bakelaar*, *Gentiane* (*Kruiswortel*) *Hoolwortel*, *Lange Peper*, *Angelica*, *Droge Bever*, *Geel of Castoreum*, (*Beverfwiyn*) *Sevenboom*, *Sellerysaat*, *Montany*, dese alle t' saame kleyn gestoten van elks twee oncen, neemt dan nog voor ses stuyvers *Safferaan*; dit alles onder malkander in een lere sakjen gedaan; en digt toe gebonden; dit kan men soo bewaren, al waar 't jaar en dag. Als men het van noden heeft, soo sal men daar van nemen een onçe, met een halve kanne *Wyn* of *Bier* warm gemaakt, ende ingegeven; dit dan ingegeven sijnde, sal men nemen een *Beddelaken*, en steken 'et in kout *Pompwater*, ende leggen dat soo nat op het

38 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

Lijf van 't Paard , met een wollen Deken daar op , ende soo ras als het weer droog geworden is , soo moet men 't al weer nat maken , tot drie-maal toe ; dit dan gedaan sijnde , sal men nemen wat *Hout-affe* ende koken die met *Asijn* , ende daar de Borst ende Voorbenen mede gestreken , heet en warm , en dan een Pap gekookt van een pond *Rogge-meel* of *Zemelen* , *Camille-bloemen* , *Vlier-bloemen* , met *Rôbôlus* , gestampde *Lijnfaat-koeken* , gestoten , van elks een half-pond ; met een pond *Rootsel* , onder malkander gekookt , en en heet warm omme en onder de Voeten gebonden.

Een ander voor 't selve.

Het was wel niet van noden soo veelderhande Remedien voor dese Vervangentheyd te schrijven ; dewijl dat dit dikwils voorvalt op sodanige plaatsen , op de reys of elders , daar men juyft niet by der hand heeft het gene dat men wel soude wenschen , daarom soo word hier van verscheyde
foor-

foorten mentie gemaakt, op dat men dan mogt gebruyken dat men best krijgen kan: maar nogtans het sy dat men gebruykt wat men kan of wil, het Laten is altijd eerst nootfakelijk, ende ook rontom de kroon wat Vlymflagen geflagen, dat geeft mede groote verligtinge. Het is meenigmaal gebeurt in Campanje. dat wy geen Medicamenten ter wereld hadden, nogtans menige Paarde fijn van ons genefen: te weten, eerst Gelaten, gelijk hier voren verhaalt is, ende dan genomen, als men konde *Asijn* krijgen, foo namen wy een half-pint *Asijn*, met een deel *Menschen Drek*; ende dat ingegeven, ende 't is wel hondert maal gebeurt dat men geen *Asijn* kond bekomen, foo dan genomen, in plaats van *Asijn*, een halve-kanne *Mans Pis*, met de voorfz. *Menschen Drek*, onder malkander warm ingegeven.

Voor 't selve.

Neemt rauwe en ongeprepareerde *Antimonium* een loot, *Bakelaar* een
 C 4 onçe,

40 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

onçe, *Alants-wortel* een onçe, t'famen gestoten tot Poeyer, en met een pint *warme Wijn* ingegeven, ende gelaten, als voren.

Een ander voor 't selve.

Neemt *Hool wortelen Bakelaar*, van elks een onçe gestoten, met een *kanne Bier* gekookt, en een onçe *Metridaat*, dit warm ingegeven, is seer goet.

Een ander voor 't selve.

Neemt twee onçe *Cremort arteri*, die gekookt met een kan *Wijn*, en ingegeven; en na dat het is ingeven en Gelaten, dan gewandelt tot het warm wort. Ende of 't gebeurde dat des anderen daags na de geneefinge de voorste *Benen* nog wat *stam* waren, soo dat men eenige *stovinge* van noden hadden, soo neemt ende stooft met dit naardvolgende.

Neemt *Kaasjens-bladeren*, *Boeltjens-kruit*, *Kamille*, *Alsem*, *Meliloten*, van elks twee handen vol, met een pond oude *Boter*, gekookt met twee emmeren *Water* (maar 't is beter *Bier*)
ende

ende dat soo lange dat het de derde-part verkookt is , bet dan daar mede drie à vier maal daags.

*Noch een remedie voor de Vervangent-
heyd der Paarden.*

Dewijl het dikwils voorvalt dat de Siektens gebeuren , ende de Paarden overkomen , en dat men juyft altijd sig niet kan dienen van alle dese voor-verhaalde middelen die men nootfakelijk heeft van noden , soo sullen wy nog een à twee recepten schryven.

Neemt *Bakelaar*, *Assa Fetida*, ofte *Duyvelsdrek*, van elks een onçe , dit met een pint warme *Wijn* ingegeven , ende dan wel gelaten in de Borst en in de Buyk.

Noch een andere.

Neemt een loot gestooten *Peper*, ende een pond gesmolten *Boter*, die met een kanne warme *Wijn* ingegeven , maar gy moet eerst het Paard laten , gelijk hier vooren geseyt is.

Indien dese kwale voorkomt , dat men op verre tochten of in langduirigen

42 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

gen arbeit niet in staat is, het Paard op sijn gewone tijd te kunnen voeder geven, en 't hier door flauw en machteloos werd, dat schoon men se Haver of Broot voorset sy het niet nuttigen willen en dus buiten postuur raken, soo neemt *Zout van Hartsboorn* een agtendeel loots, en twee loot *Geest van Sal Armoniak*, hout dit onder de neusgaten so sal de reuk hen doen verkwikken, en indien men 't in de neus spuyten wil, so neemt *Mede of Franse Wijn*, en drupter twintig à vijfentwintig droppelen by: dit sal felden missen of het Paard sal haast aan 't eeten gaan.

XII. HOOFDDEEL.

Van de Accidenten der Ogen.

DE Accidenten van Paarden zijn mede verscheyde ende menigerhanden, het eene wert somtijts gestoten ofte geslagen, anders zijn sinkinge ofte groote fluxie die daar op ende invallen, brengende door haar scherpe humeuren een kwade gesteltheyd by;

by; andere drogen door haar heet ende fcherp Bloed den Appel, fommige fijn Maan-ogen, fommige ftar-blindt, Bloedt-drop, gefwollen Ogen; gekwetste Appelen, vlekken op de Ogen; fo dat hier wel moet op gelet werden of het door een gekwetstheyd komt, ofte door een fluxie, ofte finkinge. Want wanneer het door een uysterlijke kwetsure gewont is, foo moeten daar geen fterke ofte fcherpe Medicamenten toe gebruikt werden, alfoo het Oog ofte de Vliefe geen fcherpe ofte vette Medicamenten kunnen lyden, alfoo het Oog daar door soude verargerren; maar die door eenige toevloet van humeuren ofte finkingen komen te ontftaan, die kunnen meerder ende fterker Medicamenten verdragen: dese moete ook meerder door dranken, of dragten, ofte kotten van Aderen, of Laten geholpen worden.

Van de gekwetste Ogen.

Neemt een half-loot *Ganfe-vet*, fagjes gefmolten, dit op kout water
ge-

44 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

gegoten, dit dient om sand ofte eenig vuyligheyd daar uyt te doen, *Rosen-honing*, een half-loot, strijkt dit in't Oog met een Veertjen.

Een Ander.

Wanneer het gebeurde dat het bovenmaten seer was gekwetst, ende men bevont dat het bovenstaande te scharp was; soo neemt van dit navolgende.

Neemt *oude Boter*, smelt die, op het water gegoten, mengt daar onder wat *Rosen-honing*, maakt dit onder malkander tot een Salf.

Wanneer het Oge uytwendig heel mogte geswollen sijn, ende veel materie daar mogte uytkomen, so neemt *Wit van Eyeren*, *Honing*, *Rosewater*, dit onder malkanderen geklopt, ende met pluys of werk daar op geleyt; ofte neemt *Wijn-asijn*, met *Pomp-water*, maakt daar een spongie in nat, legt die daar op.

Noch voor swelling of ontsteking in de Ogen.

Dewijl dan de gebreken der Ogen menigerhande zijn, soo gebeurt het som-

somtjids dat de sinkinge ofte de fluxie eenmaal verdreven sijnde, wel weder komt, soo is het nodig dat men dan de *Han* uytspuyt, sijnde een kleyn Beentje aan 't binnenste Vlies, van binnen in den hoek van 't Oog; soo neemt een naalde met een draat, onderschept het Beentje, sonder het Vliesjen te kwetsen, snijdt het sagjes af, ende doet daar een stukje ongezoute Boter in, en wascht 't alle dagen drie â vier maal met *Wijn*, *Honing* ende *Rose-water*.

Wanneer een Paard met een zweep ofte spitsgarde geslagen is, dat soo hart juyft niet is aangekomen, dat den appel is door geslagen, ofte anders gekwetst, waar door het soude kunne gebeuren, dat dan door grote brant ofte sinkinge een Schel ofte Vlies op de Ogen soude kunnen komen, ofte eenige witte vlekken. So neemt dan *Smout van Glas*, heel fijn geschrapt met een mes, ende doet het Poeder in de Ogen.

Of een ander.

Neemt *Sal Armoniak*, mede heel
fijn

46 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*
fijn gefchraapt, ende gemengt met
Honing, met het *Sap van Schelkruyt*,
tot een Salf, en in de Ogen gedaan.

*Noch een ander Remedie voor allerhande
Accidenten der Oogen, behalven die
gene die in de Appel van de
Ogen mogte gekwetst fijn.*

Dese Remedie foudedusdanige
wat te fcherp fijn, maar vorders fo
is het alderhande Accidenten feer
wonderlijk goet, ende wert genoemt
Lapis Admirabilis, ende werd foo
gemaakt.

Neemt *wit Koper-root* twee pond,
Aluyn, *Litergerareum* twee onzen,
Bolus Armenus twee onzen; alles tot
Poeder gefloten, doet dit te famen
in een verglaasde Pot, met drie pin-
te ofte anderhalve kanne water, laat
het koken op een klein vuyrken, fon-
der vlamme, tot dat het water al te
famen verteert is; men moet het vuur
wat egaal en gelijk om de pot leggen;
laat het dan fo op het vuur staan, tot
dat het hart werd, dese fteen kan lang
bewaart werden; neemt daar van een
loot,

loot , legt die in vier onçe water , doet daar van alle dagen tweemaal wat in de Ogen.

Noch een goet Water voor de Ogen.

Neemt *blaauwe Vitriol* en *Campher* , ende legt het in *Rosewater* , ende dat in de Ogen gedaan , tweemaal daags , en altemets tusschen beide gewassen met koud Pomp-water.

Wanneer een Paard Maan-oogig is , dat kan men kennen. Neemt het Oogs onderste en boven lid , doet het Oog wijd op , so sult gy sien een donker of filmorte plekjen aan de onderste kant van den Appel , ende de Ogen die tranen gedurig heet water uyt.

Hier voor is goet dat men beyde de Aderen aan de zijde van 't Hooft kort ; neemt dan *witte Peper* , heel sijn gestoten , ende daar van alle dagen wat in de Ogen gedaan , ende dikwils de Ogen met kout Pomp-water gewassen.

Een ander voor Sinkinge en Maan-Oge.

Brand het Paard aan beyde zijden
in

48 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

in de slaap van 't hooft, gelijk men de Spatten ende de Galle brand, bind daar *Pek* met gestote *Swavel* ende *Werk* op. Dit doet de sinkingen ophouden: maar het moet daar heel heet op gedaan worden.

Een ander.

Neemt een loot *Honing*, met een half-loot *Sop van Schelkruyt*, of *Che-lidonium* genaamt, met een half-loot *Rosewater*; is voor veelderhande accidenten der Ogen goet: het geneest en het suyvert den Appel van de Ogen; maar men moet somtijds de Ogen wel wassen met kout Water, ende het Paard laten bloeden aan den Hals of aan den Buyk, om te diverteren.

Noch een ander.

Neemt *Brandewijn*, ende maakt daar een doek in nat, ende legt het, 't so nat op het Oge; en als den doek wederom droog is, so moet die alwederom nat gemaakt worden. Dese remedie is wel slegt van aansien,
maar

maar is wonder goet om den brand uyt te trekken.

Noch eens.

Indien 't door uysterlijke koude of ook door innerlijke oorfake komt dat de Ogen dik swellen, soo neemt *vijs Eyerdoyeren*, *kruym van Wittebrood*, een half-pond, wel gedroogde *Saffraan* fijn gestoten een vierdedeel loots, roerd de Eyerdoren in een schotel en stroot 'er eerst de Saffraan in en dan 't kruym van Wittebrood: legt dit warm op de Ogen en doet by ieder opleg een vierdedeel loots *Campher*, welke met Olye van soete *Amandelen* week gemaakt is.

Het volgende is ook goet.

Neemt vier handen vol *Kaasjes-bladeren*, en twee handen vol *Wynruit*, stampse en kookse in anderhalf pond *oude Meede*, doet 'er dan soo veel meel van *Lijnkoek* en kruym van *Wittebrood* by, als tot de dikte van een *Pap* van noden is: indien op ieder verband een weynig *Geest van Zout*

D

van

50 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*
van Armoniak gesprenkelt werd , sal
het niet als des te beter sijn.

XIII. HOOFDDEEL.

Van 't Aderlaten.

IN alle plaatsen mag men Laten in
tijd van nood , dat is , na dat men
kan oordelen wat siekte dat de Paar-
den mogten hebben ; men mag dan
sonder eenig pericul voorzigtig La-
ten , somtijds in de mond boven in
de derde tak , ofte onder de tonge ,
agter de oren , aan 't hoofd , onder de
ogen , aan den hals , aan beyde zij-
den , nog aan beyde zijden in de borst ,
aan beyde zijden in de buyk , in alle
de vier beenen , in de staart , of el-
ders daar men het anders mogte goet
vinden ; na dat de kwaal ofte de siek-
ten mochte vereyffchen. Al schoon
men weet dat daar maar een Ader in 't
geheele Lichaam , die sijn begin neemt
in de lever , want daar is de eerste
oorspronk ofte fontein van alle Ade-
ren , welke Ader haar strekt ende ver-
deelt met kleyne afspruytels , som-
mige

mige groot , andere kleynder , dewelke lopen door 't gehele Lichaam , en in alle de vier beenderen , ende nemen haar einde in de vier voeten : nochtans is 't geraatfaam soo na by aan de party te Laten daar het kwaat is , als 't mogelijk is , om het kwaat te ontlasten , ofte , om de toevloed daar van af te leyden.

XIV. HOOFDDEEL.

*Van Pillen voor veelderhande
ongefontheyd.*

NEemt *Rabarber* , een half-loot ,
Aloe een onçe , met een half-loot
Agaricus , met een half-loot *Colo-*
quint , met een half-loot *Gentiane* en
een half-loot *Duyvelsdrek* ; t' samen
gestoten , ende dan gemengt met een
vierendeel *Honing* , en een half-pond
Boter , t' samen tot Pillen gemaakt ,
elke gifte de derde part hier van , elke
reys met een half-pintjen *Wijn* , en
een half-pintjen *Oly van Olyven* inge-
geven , drie dagen na malkanderen ,
of ten ware dat het Paard den derden
D : dag

52 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

dag veel te sterk purgeerde, dan moet men soo lang ophouden tot het purgeren gedaan is. Dese Pillen sijn mede goet voor Dampigheyd.

Pillen.

Dese onderstaande Pillen sijn goet voor afgerede Paarden het sy op de groote Jagt, of op groote reysen, en sijn ook niet sterk purgerende, maar hebben een extraordinaire kragt om te versterken en te reconforteren alle verlore kragten, soo inwendig als uytwendig.

Neemt gemalen *Soethout* een onçe; *Suyker* een onçe, klein gestoten, met een dragma *Safferaan*, met een loot *Methridaat*, een onçe *Honing*, en een loot *Kaneel*, sijn gestoten, met een weynig *Terwen-meel*, en soo veel *Boter* tot dat het tot Pillen kan gebracht werden; en dan de Pillen gerolt in een weynig *Suyker*, om datse door de soetigheyd kunnen ingenomen werden, als dese Pillen ingenomen sijn, moet men die doorspoelen met een half-pintje *Bier* of *Wijn*.

XV. HOOFDDEEL.

Voor Dampige Paarden.

DE Dampigheyd is een buytengewoon kwaat Accident, en heeft verscheyde oorsaken, waar uyt het selve spruyt ofte voortkomt; sommige krijgen 't om dat se veel tijds heel onmanierlijk hart ende uyt den asem gereden worden, of tegen de natuur overjaagt: andere krijgen het somtijds datse veel gereden worden op droge wegen in groote stof, die dan deur het lopen in de stoffige wegen die stof soo in't Lijf krijgen ende worden soo verstoppt van Borst of Longe-pijpen dat sy Dampigh werden. Het gebeurd ook wel dat sommige met dese siekte besmet worden, om dat se veel stoffig of vermuft Hooy komen te eten, ofte vermuftte ofte verstikte Haver, of andere kwade Voeragie gebruyken; of sommige ook wel door eenige inwendige siekten, die dan door eenige groote hitte ofte brand de Longe van binnen

54 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

in 't Lijf sodanig komen te beschadigen, dat de Longe-pijpen verstoppen, of dat de Long zelfs haar natuurlijke beweginge niet en heeft; derhalven sijn dese siektens seer swaar om te genesen, voornamelijk van oude Paarden, maar indien die nog wat aan de jonge kant sijn, valt het nog veel ligter.

Ten eersten, als men begint iets te ondernemen om dese Siekte te genesen, so sal men voor al de Paarden die besmet sijn, eerst wat in de neufgaten spuyten, gelijk men die Paarden doet, die van eenige Dries besmet sijn, om de Longe-pijpen des te beter te openen; dit dat so eenige dagen gedaan sijnde, ende daar door soo veel geopent hebbende als 't mogelijk is, sal men het een Purgatie ingeven, gelijk in 't XX. Hoofddeel geschreven staat; ende na dat dese Purgatie wel gewerkt heeft, soo sal men op den vierden dag, na de Purgatie aan den hals Laten: men moet mede soo lange als dese Purgatie werkt het Paard geen Haver, maar natte

Zeme-

Zemelen met een weynig *Honing* daar onder gemengt, laten gebruyken, ende continueeljk laten drinken *Water* met *Roggen-meel*, het sy dan dat men *Medicijne* geeft ofte niet.

Na het *Purgeren* en *Laten*, sal men het vijf achtereenvolgende dagen het *Poeder Diapente*, (waar van de toetel in 't twintigste *Hooftdeel* te sien is) op de volgende wijze ingeeven. Neemt alle die dagen, yder dag een onçe *Diapent*, met een onçe *Honing*, met een vierdepart van een *kanne Bier*, alle morgen laauw ofte effen warm gemaakt, ingegeven, en een uur laten vasten; dese vijf dagen dan omme sijnde, als dan wederom gepurgeert, ende alsoo gecontinueert, gelijk als voren. Op dese manier sijn 'er veele genesen, ja sommige met niet meer als met dit bovenstaande, en dat dan een agt dagen gecontinueert: sommige moeten wel veertien dagen, andere een maand gebruyken, want dese siektens sijn heel different, daarom soo moet men veeltijds verscheyde *Medicamenten*

56 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
gebruyken, na dat het kwaat ofte
het ongemak sich schikt.

Noch voor de Dampigheyd.

Neemt *Aloë* een onçe, *Zeneblaan*
een loot, *Agaricus* een loot, een loot
van 't Poeyer *Diapente*, met nog een
loot van 't Poeyer van *Oldenburg*; dit
alles wel gestoten, ende gemengt met
een half-pont *Boter*, ende daar Pil-
len van gemaakt en ingegeven, ende
soo ras die Pillen ingegeven sijn, soo
moet men daar een half-pint *Oly van*
Olyven, met een half-pint *Wijn* of
Bier daar op in den hals gieten, om
deur te spoelen; ook is 't nodig niet
veel hoy te geven om te eten, maar
de meeste tijd wat stroo; men moet
ook wel somtijds Laten, principaal
aan den hals, ende als men de Paar-
den wel laat bloeden, dan sal men
nemen het afgelaten bloed ende ge-
ven het hem onder wat *Zemelen*,
om te sien of hy het eten wil, dit
is mede heel goet; men moet ge-
duurig wat in de neus spuyten, om
mede de *Longe-pijpen* te openen,
en

en continuelyk natte Zemelen te eten geven.

Een ander voor Dampigheyd.

Neemt een pond *Canary-fuyker*, met anderhalf pond raauw *Verkens Spek*, met een half-pint *Boom-olye*, met nog fo veel *Roggen-meel* dat men Pillen daar van kan maken, dit alles in een Vysel wel deur malkanderen gestoten, ende dan de Pillen ingegeven; daar na als de Pillen sijn ingenomen, sal men een half-pint *Bier* of *Wyn*; met een onçe *Olye van Olyf*, ingeven om de Pillen deur te spoelen.

Een ander.

Neemt een loot *Diagridium*, met een loot *Aloë*, een weynig gekookt met een halve *kanne Bier*, ende als het gekookt is, daar onder gedaan een onçe *Honing*, ende dan t'famen warm ingegeven, dit selve alle drie dagen eens ingegeven; soo lange als gy 't goed vind.

Een ander voor Dampigheyd.

Neemt *Cardemon* een onçe, *Assa Fedita* een loot, *Aristolochia* een loot, *Alants-wortel* een loot, *Gentiane-wortel* een onçe, gemalen *Soethout* vier onçen, *Anijsfaat* vier onçen, *Lawasfaat* een onçe, *Carrewey* een onçe, *Sevenboom* een onçe, dit alles onder malkander gestoten tot Poeyer, en als men dit gebruyken wil, soo sal men nemen een Lepel vol in een glas Bier of Wijn warm gemaakt en ingegeven, eens daags.

XVI. HOOFDDEEL.

Voor den Hoest der Paarden.

DE Hoest is wel veeltijds een eenvoudigh gebrek dat men in 't eerst weynig acht, maar daar kan veel kwaat uytspuyten; het komt somtijds uyt een kleyne oorfake, veeltijds als een Paard verhit is, en daar op verkoud, het welke dan eenige rouwigheyd in de keel komt te krijgen; andere krijgen eenige verstop-

stoppinge ofte eenige verdroginge in de Longe dat als dan kuchchen en hoesten veroorzaakt, waar door se sig sodanig van binnen kunnen forceeren, dat se daar door berstinge van eenige Aderen ofte scheuringe aan de Longe of Longe-pijpen bekomen, gelijk wy dikwils bevonden hebben; daarom is 't geheel nootzakelijk sulks voor te komen, soo haast als 't mogelijk is. Ten eersten, soo is het seer goed het Paard te Laten, ende het bloed op te vangen, ende daar wat *Zemelen* onder gemengt, en laten het opeten; ende daar na de *Diapente* gebruykt, gelijk voorz. is, of eenige van de andere Poeyers.

Een ander voor den Hoest.

Neemt een kanne *rode Wijn*, een onçe *Soethout*, een loot *Anijs-saat*, een vierendeel *Vijgen*, een loot *Greyn*, die te samen gefoden met de kanne *Wijn* en een pint *Water*, tot op de helft, ende dan door een doek gedaan en ingegeven, en de *Vijgen* mede in de mondt gesmeten en laten op-

60 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
opflikken, ende dan een uurtjen daar
op gereden of gewandelt.

Een ander voor den Hoest.

Neemt *Drop van Soethout*, in 't
water geleyt, en laat het smelten, en
dan dat water genomen en een vieren-
deel *Rasijnen*, daar in gekookt, en
dat door een doek gedaan nog warm
sijnde, daar by gedaan een half-loot
Veneetse-driakel, en voorts ingegeven,
en warm toegedekt; dat soo gedaan
sijnde verscheyde dagen alle morgen,
is hondert malen goed bevonden.

Een ander voor den Hoest.

Neemt *Hontsdraf* en *Longe-kruyt*,
dat aan de Eykebomen walt, *Seven-
boom*, *Lawas*, dese Kruyden t' samen
gehakt, en onder het voeder te eten
gegeven, is mede goed.

Een ander voor den Hoest.

Neemt *Look* en *Uyen*, met *Soete-
melk* gekookt, een Bolletjen met een
grote *Uyen*, gekookt met twee kan-
ne Melk, daar van driemaal des daags
een

een klein hoorntjen vol ingegeven, maar men moet elke reys niet veel teffens geven, de Paarden fouden anders fiek daar van worden.

Een ander voor den Hoest.

Of het gebeurde dat de Hoest niet wel wilde overgaan, soo neemt een half-pond *Boter*, een vierendeel *Rosenboning*, een onçe *Aloë*, met een onçe *Zenebladen*, twee dragma *Rabarber*, twee dragma *Coloquint*, twee dragma *Laurierbessen*, een dragma *Safferaan*, alles wel gefloten, met nog een onçe *Methridaat*, en daar Pillen van gemaakt en ingegeven. Dit is een extraordinaire remedie, want dit purgeert en verwarmt. Indien het Paard klein of tenger of feer fwak was fo kan men de gifte wat verminderen en maar de helft of een derde nemen, na dat men verftandiglijk oordelen fal het beest te kunnen verdragen. Want dit is de maat van een groot en fterk Paard; en iffer nog iets meer van noden, fo kan men de Poeyers ook mede gebruyken, hier vooren verhaalt, als de *Diapente* en andere.

Een

Een ander voor den Hoest.

Neemt twee pond *Honing*, met twee oncen van 't Poeder *Diapent*, met een onçe *Sevenboom* kleyn gestoten, met twee bollen *Look*, heel schoon geschelt, ende heel fijn gesneden, ende onder malkander gemengt, ende hier van alle dage twee hele lepels vol met een halve kanne *Bier* ingegeven, en warm gemaakt, dit moet des morgens ingegeven worden eer sy gedronken hebben, ende dan een uur ofte twee laten vasten.

Noch een ander voor 't selve.

Neemt een half-pond *Rasijnen*, met een onçe *Drop van Soethout*, gekookt met een vierendeel *Lynsaat* of *Lynsaatmeel*, met een kanne *Bier*, ende dat ingegeven, alle twee dagen eens, soo lange als gy het goet vindt.

Noch een ander voor den Hoest.

Neemt *Hondsdras*, *Schelkruyt*, *Peperwortel*, van elks een loot, met een kanne *Bier* gekookt, en warm ingegeven.

XVII. HOOFDDEEL.

Om magere Paarden te doen groeyen.

HEt gebeurt dikwils dat de Paarden niet willen groeyen of toenemen, niet tegenstaande dat die wel getracteert worden, soo moet dan gesogt werden na de oorfake, schoon men die niet wel vinden kan, nogtans moet daar eenige reden sijn, waarom die Beesten niet groeyen konnen, het sy dan door een bedorven Mage ofte verdorven Bloed, als mede somtijds door een grooten brand of vuyrigheyd. Voor eerst sal men de Aparte, grote Zenuwen achter onder den Buyk in de flanke los halen, en van de Buyk los trekken, die daar al ordinair sijn aangeslagen, op dat de Buyk des te beter sal kunnen uytsetten, en dan het Paard een Purgatie ingegeven, tweemaal in agt dagen, vier dagen na malkander, en tweemaal bloed laten, ende sulks gedaan sijnde, moet men dit navolgende medicijn ingeven.

Na

64 *Toevlugt ofte heylsamer Remedien*

Na dat dan het Paard is aan beyde zijden los getrokken, en verscheyde dagen wel gesmeert, daar 't los getrokken is, met *Popelioen-salve*, en *Dealthea*; ende dan tot tweemaal in acht of tien dagen wel gepurgeert, en twee of driemaal gelaten, en dan gegeven als volgt.

Neemt een half-spint *Mout*, met twee spint *Zemelen*, met malkander in een ketel of pot gedaan, met soo veel *Water* als daar toe van noden is om te koken, ende laat het wel hart koken, en als het gekookt is, geeft het daar van warm in, en laat het heet opeten, soo veel als het wil, en daar na van 't nat drinken, ende dan in plaats van Haver te geven, soo sal men *Rogge* ongemalen soo heel maar wat gekookt, dog niet lang, als alleen maar opgewelt, gebruiken; dit bovenstaande nu soo lange gegeven, dat men kan oordeelen dat het bloed wat verkoelt, en de mage wat gesuyvert is; ende dan al soetjens aan sijn ordinaris voer weer geven; mits nochtans al continuëel

nueel de Rogge een weynig opgekookt, en elke reys wat onder de Haver gedaan. Dit is dikwils geprobeert, en altijd goet gevonden, en hier door sijn de Paarden in korten tijd seer wel aan de groey gebracht. Van gelijke gemale *Garste* ende gemale *Bonen-meel* elke reys onder de Haver gegeven, ende met *Bier*, *Kernemelk* of *Sure-wey* geduurig nat maakt; doet mede wel groeyen.

Noch een ander voor 't selve.

Wanneer dat de Paarden tot tweemaal sijn gepurgeert, het welk eerst nootzakelijk moet wese, om alle kwade corruptien uyt het Lichaam te dryven, ende tweemaal gelaten om mede het bloed wat te verminderen, om dat de rest van 't bloed sich selven wat beter kan suyveren; dit gedaan sijnde, sal men beginnen met sagte middelen te voeren, eerst een half voertjen *Haver* met wat *Roggenmeel*, dus eenige dagen gevoert hebbende, dan laten malen *Gerst*, *Bonen* en *Kennipsaat*, ende daar van ge-

E ge-

geven, na het ordinaris voer heeft gegeten, een korfjen van dit voorfz. meel wat nat gemaakt met water: ende indien men wat *Rogge* eerst onder de *Haver* geeft, is 't foo veel te beter; ende tuffchen beyde fomtijds noch wat van de voorfz. Poeders gegeven, gelijk hier voren is gefeyt, want die dienen voor alle ongefontheyd.

XVIII. HOOFDDEEL.

Voor Schurft.

DEfe Siekte is feer befmettelijk; en is een groot kwaat, als het fich onder de Paarden verspreyt, gaande van het een op het ander over, tot foo veel als 'er fijn, indienfe niet by tijds geholpen werden. De oorfake, waar uyt defe fiekte fpruyt, is defe, door koude, en grote ongemakken, laat in 't jaar in de weyde, in de herfstijdt in koude en regen, ook uyt kwaat bloed, het welk vergadert door kwade voeragien. Als dit nu de Beesten overkomt,

komt, kan men die wel genesen met wasschen en smeeren in korten tijdt, maar soo dit kwaat schielijk wert genesen, soo trekt het fenijn daar uyt, dat het sig weer naar binnen begeeft, en brengt somtijds een kwader siekte voort als de voorgaande; derhalven is het nootsakelijk, dat men eerst eenige Medicamenten geeft van binnen, soo wel als van buyten, waar toe bekwaam sijn de Poeyers hier voren, of eenige Purgatien, en het Laten, om soo wel van binnen te suyveren als van buyten.

Remedie voor Schurft.

Neemt en maakt eerst een *Loog van Assche*, en wascht daar mede schoon af tot de grond toe, en laat het dan drogen, en droog sijnde, neemt een pond *Reusel* ofte *Verkens-vet*, met een loot *Opriment*, een onçe *Euforbium*, een loot *Spaansche Vliegen*; al te samen wel sijn gestoten, een onçe *Swa-vel* mede sijn gestoten; en alles onder elkander gemengelt tot een *Salve*, en smeert daar mede heel dun-

68 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

netjes, en een weynig warm ingedroogt, en laat het dan vier of vijf dagen sonder ietwes meer te doen; smeert het dan alleen met warme gesmolten *Reusel* om de roven los te maken, en daar na als het afgevallen is, soo wascht het met *Asijn* en *Water* af, of *Brandewijn* en ander water dat bekwaam is om wonden te genezen; want aldus gedaan sijnde, soo is het Schurft dood.

Noch een ander voor 't selve.

Neemt een pond *Verkens-vet*, gesmolten, en laat het kout worden, neemt dan een loot *Swavel* heel fijn tot sijne Poeyer gestoten, neemt dan ses loot *Quiksilver*, en dit Quiksilver soo lange gebroken of gewreven dat het heel verconsumeert is; met daar by gedaan een loot *Euphorbium*, met anderhalf loot *Cantarides*, (*Spaanse Vliegen*) en smeert daar mede tweemaal in acht dagen, en als de Schobben beginnen los te worden en af te vallen, wascht 't dan altemets met *Seep-water* om weer schoon te maken.

Noch

Noch een ander voor 't Schurft.

Neemt een muddetjen of drie halfjes *Olye van Kennip-saat*, met een onçe *Spaanse Vliegen*, fijn gestoten, onder elkander gekookt, en smeert daar mede heet, maar eerst moet het al mede met *Loge* gewasschen worden, en wederom droog zijnde, dan gesmeert worden.

Een ander voor 't Schurft.

Neemt een half-vierendeel *Wit Vitriol*, ende dat gekookt met een pint *Wijn-asijn*, en daar mede gewasschen.

Noch voor Schurft.

Neemt een onçe *Boter*, met drie onçen *Cantarides* of *Spaanse Vliegen* gestoten heel fijn, met dese *Boter* eens opgekookt tot een *Salf*, ende daar eens mede gesmeert, ende laat het daar mede blijven tot dat alles van selfs afvalt, en daar na met *Boter* alleen genesen.

Noch eens.

Dit is van weinig omslag en feer licht te bereiden. Neemt Spaansche Vliegen en witte Precipitaat van elks een half-loot wel fijn gestoten: mengt die onder Ceruys-falf, en doet 'er een weinig Nagel-oly by om de smeerigheid des te beter te bekomen. Nota alle dese smeeringen moeten sterck gewreeven werden op dat deselve te beter in de huid kan indringen.

XIX. HOOFDDEEL.

Om de Vliegen te verdrijven.

HEt gebeurt veeltijds dat de Paarden gekwetst sijn of eenige wonden hebben, ofte ook eenigints siek sijn in de zomer, datse schrikkelijk van de Vliegen gekwelt worden; daar voor sal men nemen *Oly van Bayen*, en *Oly van Olyven*, van elks evenveel, dat gekookt met *Appel Coloquint*, ende daar mede gesmeert rontom de wonde, met een spongie die daar in is nat gemaakt, is mede goet voor
andere

andere Paarden, men kan het heele lijf over smeeren: men kan so veel of so weynig maken als men van noden heeft, alwaar 't van noden voor verscheyde Paarden.

XX. HOOFTDEEL.

Dit sijn Dranken voor alderhande Sektens.

HEt is wel waar dat men behoort de alle siektens wel te kennen, eer men daar eenige remedien toe kwam te geven, maar nogtans gebeurt het onder de beste en verstandigste wel, dat men niet regt de siektens kan onderscheyden, en dat men met kleyne of ordinaire manieren niet kan verwinnen; daarom so hebben wy dan dese buitengewone doordringende Medicamenten, die men moet gebruiken om eenige grote uytwerkingen te doen, om dat men siet dat de Lichamen soo hart geïnfecteert ofte aangetast sijn, dat die eenige kragtige Medicijne van noden hebben. Maar alle siektens die heel

72 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

fchielijk by komen, daar kan men niet alijd dese purgerende Medicamenten toe gebruyken, en dat om tweederley oorfaken; te weten, eerst om dat dese dranken daar van wy spreken des anderen daags hunne uytwerkinge eerst hebben, het welke sodanige siektens die schielijk aankomen geensins kunnen of mogen lijden. Ten anderen, soo is't ook sodanig met dese siektens gelegen, dat so wanneer men haar eenige Purgatien in gaf, die groote vliegende brandt soude dan ook uyt alle delen van 't Lichaam naar binnen vliegen, ende het Lichaam met kragt overweldigen; soo dat die in de tijd van heete of pestilentieuse Siektens niet kunnen gebruykt worden, maar wel in veel andere, als verouderde of stilstaande Siektens, omme alle ongesontheyd uyt het Lichaam wech te doen en te verdrijven. Dit siet voornamentlijk op oude Siektens, maar niet in eenige schielijke overvallen, gelijk Vyver, Colijk, Pleuris of sodanige die haastig aan komen, maar wel voor
alle

alle andere siektens of krankheden die een Paard onderhavig sijn: het sy dan verstoppinge van de Longe, de Milt, Lever, ofte vervuylde Mage, en veel andere om het Bloed te suyveren, soo dat het een groot middel is om een Paard in alle gefontheyd te herstellen.

Purgatie.

Neemt *Coloquint* een onçe, *Agaricus* een loot, *Zeneblaan* een loot, *Aloë* een onçe, *Rabarber* anderhalf loot, *Sevenboom* anderhalf loot; dit alles onder elkander gestooten tot Poeder, ende dan gemengt met een half-pond *Boter*, en een halfvieren-deel pond *Honing*; dit te famen onder elkander gekneed gelijk een deeg, ende dan tot Pillen gemaakt soo groot als kleyne Hoender-eyeren. Men geeft dese in met het Paard de kop om hoog te trekken, ende de tonge met de eene hand een weynig uytgehaalt, ende de Pillen soo diep met de hand in de keel gesteecken als mogelijk is, ende soo ras als de Pillen

74 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

ingesteken sijn, so moet men de Tong los laten, op dat het de Pillen soo met een deurslikt; dit soo dikwils gedaan als men een Pil insteekt. De Pillen alle door sijnde, neemt dan een pint *Raap-oly*, of *Oly van Olyven*, met een glaasjen *Wijn* of *Bier* onder malkander daar op in den Hals gegoten, omme soo de Pillen wel door te spoelen, ende dit dan soo gedaan sijnde, laat het twee dagen sonder Haver te geven, maar in plaats van Haver, soo geeft hem een korfjen *Zemelen*, nat gemaakt, soo sal het des anderen daags Purgeren; ende indien het twee ofte drie dagen heel sterk Purgeert, geeft hem dan wat droge *Zemelen* of wat *Terven-meel* te eten, om weer te stoppen, maar als 't niet al te sterk Purgeert, so is 't niet van noden.

*Noch een ander die wat minder is,
maar ook heel goet.*

Neemt een pond *raauw Spek*, legt het eenen nacht in 't Water om te weyken, en dan schoon afgewassen, stoot het in een Vysel tot poeyer,
doet

doet daar onder een onçe *Aloë*, met een loot *Rabarber*, en daar Pillen van gemaakt, ende soo ingegeven, gelijk van te vooren is geseyt, ende daar op gegoten een pint *Oly*, en een glas *Bier*, als te vooren.

Een ander.

Neemt een kanne *Oly*, met een halve-kanne *Saetemelk*, met soo veel *Look* als een bol heeft, en soo veel *Sevenboom* gestoten als in een schel van een Hoender-ey kan, de *Look* kleyn gesneen, ende samen ingegeven.

Poeyer Royale.

Dit *Poeyer Royale* is van groote deugt, te weten voor veelderhande ongemakken en Siektens, Wormen, Schurft, Droes, voor Wormen in de Mage, en voor veel andere ongevallen. Men bereyd dit Poeder op de volgende wijze, neemt hier van elke reis een onçe onder een glas warm *Bier* gedaan ende ingegeven, ofte onder wat *Zemelen* met *Haver* te eten gegeven, jaagt veel ongesont-

76 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*
 fontheyd uyt het Lijf; dit Poeyer
 fal men maken van *Baccarum-Laury*,
Arostolochi Rotondi, *Semen-Sillery*,
Montani, *Radix Cardo Patia*, *Enulla*,
Campana, *Gentiane*, lange *Peper*,
Sulpheri Citrini, van elks drie oncen;
Ellebori albi & Niguri, elks een onçe;
Safferaan twee dragma, alles onder
 malkander gestoten, ende bewaart in
 een lere fakje, tot dat men 't van
 noden heeft, dit is een extraordinair
 goede remedie.

XXI. HOOFDDEEL.

Het Poeyer Diapente.

DIt *Poeyer Diapente* is een ver-
 maart Poeyer dat groote deug-
 den en kragten heeft voor alderhande
 siektens, welkers deugt niet kan be-
 taalt worden; men sal dan nemen
Gentiane, *Lorbessen*, *Mirrhe*, *Tvoyr*
 geraspt, *Aristolochiæ Rotundæ*, van
 elks vier oncen, *Safferaan* twee drag-
 ma, dit onder elkander gestoten tot
 Poeyer, en gemengt met twee pond
Honing, en van dit Conserf dan ge-
 nomen

nomen elke reys een of twee lepels vol, met een half-pintjen warm *Bier* ingegeven, is voor alderhande siekten goet, en is een extraordinair goet middel. Het kan dus bewaart worden, en het blijft altijd goet jaar en dag; of men kan 't ook wel droog bewaren, en mengent alleenig op die tijd als men 't wil gebruyken. Dit kan gegeven worden in alderhande siekten, is ook mede goet om een goeden asem te maken en om te lopen.

XXII. HOOFDDEEL.

Noch een ander Poeyer genaamt la Duk.

DIt Poeyer is mede buitengemeen goet voor alderhande siektens, neemt *Drop van Soethout*, *Cardebenedictus*, *Hisop*, *Senegriek*, van elks ses oncen; *Genever-bessen*, *Ennuffa*, *Campana-wortel*, *Trias*. van elks vijf oncen; *Cardemom*, *Gentiana*, *Aristolochia*, *Longæ* en *Rotondia*, van elks drie oncen; *Comijn*, *Kaneel*, *Notemuscaat*, van elks een half-once; dit alles wel fijn gestoten en doorgesift,

78 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*
sift, en bewaart tot in tijd van nood,
daar van ten hoogsten twee oncen in-
gegeven met Bier of Wijn.

XXIII. HOOFDDEEL.

's Graven-poeyer van Oldenburgh.

EEn Poeyer om goeden Afem te
maken, voor Vyver, voor Droes,
voor Hoest; en voor veelderhande
sickten.

Neemt *Cardelium* een pond, *Assa*
Fetida een vierendeel-pond, *Boontjes*
Hool-wortel twee oncen, *Alants-wor-*
tel twee oncen, *Gentiane* twee oncen,
Soethout een onçe, *Anijsfaat* een vie-
rendeel pond, *Larwasfaat* twee oncen,
Carrewey een onçe; dit onder mal-
kander gestoten tot Poeyer; dit kan
lange bewaart worden, en daar van
een lepel vol met Bier of Wijn inge-
geven, heeft groote kragt, en doet
veel goet aan de Paarden.

XXIV. HOOFDDEEL.

XXIV. HOOFDDEEL.

Van de uytwendige Worm.

DE Worm is een besmettelijke Siekte, komt somtijds uyt kwaat vergalt Bloed, het spruyt en beklift ook over aan andere Paarden, of van eenige besmette Stallen, of ongesont Voeder gegeten. Dese Siekte is geneeslijk, hoe wel die verscheidenderley is; de eene is wel een weinig kwader als de ander, maar nogtans sijn sy alle geneeslijk: derhalven soo sullen wy ook verscheyde remedien daar voor schrijven. Ten eersten neemt een onçe *Galiga* gestoten, en een nagt te weyken geset in een pint Wijn, en des morgens ingegeven, en des anderen daags gelaten aan den Hals, en den dag daar aan weer het selve, tot drie dagen toe, en elke reys den dag daar aan gelaten, mede drie dagen; als dese ses dagen gepasseert sijnde, te weten, drie dagen, gelijk geseyt is, dese *Galiga* alle dagen een onçe ingegeven, ende

80 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

ende dan elke reys een dag tuffchen beyden bloed gelaten, mede tot drie maal, hier mede foo fal men dan ophouden drie of vier dagen; dit dan gepasseert sijnde, foo fal men dan een purgatie ingeven, op dat alle brand ende vuirigheyd die nog in 't Lichaam mogte sijn, des te beter afset. Dit is een sekere remedie die noit mankeert; foo daar nog ietwes waar dat als dan nog niet genesen is, dat yerdwijnt van selfs.

Noch een ander voor de Worm.

Neemt raauwe of ongeprepareerde *Antimonium* vier oncen, met een loot *Eleboris*, t'famen kleyn gestoten, ende hier van alle dagen des morgens een loot onder de Haver met een weynig Roggenmeel gemengt, en te eten gegeven; maar men moet de Haver een weynig nat maken, of anders so soude het Poeyer daar uyt vallen op de grond van de Kribbe, ende alle drie dagen het Paard bloed laten: als nu dese voorfz. Medicamenten so gebruykt sijn, als dan een Purgatie inge-

gegeven, om alle kwade corruptien, of eenige ongemakken die in 't Li-chaam mogten zijn; nog uyt te drijven, op datse des te gefonder mogen zijn en blijven.

Een ander voor de Worm.

De Worm wort ook menigmaal genesen sonder ietwes in te geven, alleen met smeren. Neemt een pond *Terpentijn*, met een vijfdedeel *Teer*, met een muddetjen *Traan*; dit onder malkander gemengt, en dan siedent heet gemaakt, ende soo al kokende heet met een kwasjen daar op gestreken, drie dagen na malkander, ende laten 't dan soo eenige dagen stil geworden; daar na de wonden te genesen, met wat kalk daar op gestreken, of anders alleen met kout water gewasschen, dus geneest het van selfs.

Een ander voor de Worm.

Neemt *Assa Fedita* een loot, *Angelica-wortel* een loot, met een bolletjen *Look*; dese onder malkander gestoten, ende in een Linnen doekje

op het montstuk van de toom gebonden, ende het Paard in de Mont gedaan, ende laten 't so op de Toom staan vier en twintig uyren, sonder eten of drinken; hier mede sijnder veel genesen, sonder iet meer daar toe te doen.

XXV. HOOFDDEEL.

Voor 't Longe-vuyr.

HEt Longe-vuyr is een seer kwaade en besmettelijke siekte, waar van seer veel Paarden en Beesten sterfen; daaromme is het seer nodig hier by tijds, soo veel als 't mogelijk is met dese naarvolgende remedien die te helpen, waar mede veel honderden sijn geholpen; maar dit moet men weten dat dese Siekte het Longe-vuyr, ten minsten drierley; te weten, het een is een heet Pestilent droogs-vuyr; het tweede is een vogtige en wateragtige verrottinge die van binnen leyt, rontom het Herte, in de nobele partye of de Borst; het derde is een Galagtige, soo dat dit wel ondersogt moet worden, met welke

welke van dese drie foorten de beesten besmet sijn ; want elk Accident moet ook nootfakelijk besondere Medicamenten hebben. Behalven dat dese drie siektens seer besmettelijk sijn, voornamelijk het eerste dat Pestiaal of besmettelijk is : daar na het tweede, het galachtige, dat ook seer gevaarlijk is, terwijl het wel na de Geelfucht gelijk, om dat het Bloed sijn selven heeft vermengt met de Galle, en de Galle dan de overhand gekregen hebbende, daar door dan het gehele Lichaam bederft. Dat geene dat men Pestilential noemt, geschiet hare werking door grote hitte en verbrandinge van 't Bloedt, waar door het Bloedt sijn selven komt te koken en te gesten in het Lichaam, en also de leden des Lichaams so verbrant, dat alles swart wort, gelijk of het by het vuyr of oven gebraden waar : hier om is dan wel nootfakelijk om te onderzoeken, wat kenteykens daar mogten sijn. Om sulks nu te kennen en te onderscheyden, en de kenteykens soo veel

84 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

te weten als mogelijk is, soo hebben wy daar veeltijts op gespeculeert en bevonden, als men daar nauwkeurig op let, dat de Ogen voornamelijk al-
tijt uytbeelde dese drie siektens, en elke siekte apart; want de Ogen sijn rechte spiegels daar in gy bemerken sult, wanneer een Paard of ander Beest besmet is met het tweede, te weten, het natte of het verrotte vuur; als gy de Ogen open doet en binnen in de Ogen siet, soo sal het over al vochtig en bleek sijn, en de Ader-
tjens en Vliesjens met een bleeke stof-
fe of waterachtigheyd vervult: hier tegen sultge aan de Galachtige het sel-
ve vogt Geelachtig sien; want soo de siekte van binnen is, soo sal die haar ook in de Ogen vertonen. De ande-
re sult gy mede kunnen bemerken; dewijl dat de groote hitte, die het verbrande bloed geverft heeft, sulks klaar aantoonde: want dan sijn de Ogen wederom veel donkerder, en de kleyne Adertjes heel root ofte bruynachtig en heel brandig, soo dat dese drie al-
tijt soo veel onderscheyd heb-

hebben, dat het wel is te kennen. Dit dan soo kennende, soo heeft elk zijn bysondere Remedie van doen; derhalven is 't van noden voor de vochtige siekte sodanige remedien die heel opdrogende zijn, hoewel dese siekte de alderkwaatste van dese drie voorz. is; om dat dese phlematique vogtige verrottinge door langerhand bygekomen is, ende het selve binnen het middelschot huysvest, sijnde buyten Mage of Darmen, daar de Medicamenten kwalijk kunnen bygebracht worden; waar door het komt, dat 'er ook weynig van geholpen worden, of men moet daar al by tijds by zijn. Tot de Galachtige is nog wat beter raat toe als de vorige, also het Galachtig Bloed wel ten deele kan afgetapt werden, ende met drachten of koppen nevens de dranken verbetert worden. De Pestilentielle verhittinge en groote brant wert mede nog al veel geholpen door drachten, koppen, laten en dranken, gelijk wy elk apart sullen toonen.

Remedie voor't natte Longe-vuyr.

Ten eersten sal men 't Paard bloed laten, en dan Kroppen, dat is te seggen, met het Vierkruyt achter aan de Billen en voor aan de Borst, en dese Drank dan in te geven.

Neemt *Pockhout* dat gemalen is, en *lange Peper*, van elks een loot, *Laurier-bessen* en *Sevenboom* een onçe, *Galiga* een loot, samen kleyn gestoten en gekookt met een kanne Bier, en ingegeven, en des anderen daags weer soo veel, tot drie dagen naar malkanderen.

Noch een ander voor't natte Longe-vuyr.

Neemt voor ses stuyvers *Veneetsedriakel*, voor drie stuyvers *Oly van Olyven*, met een half-pint *Brandewijn*, t'samen ingegeven, daar mede heb ik 'er dikwils veel genesen. Ik hebbe verscheide Paarden gehad die ik dit selve hebbe wel ingegeven, en daar by gelaten, en het Vierkruyt gestekt, en lauw water altijd laten drinken, ook sommige kout water, maar met

met Honing en Roggen-meel daar onder.

Noch een ander voor 't selve.

Neemt *Galiga* een onçe, met lange *Peper* een half-loot, gestoten tot *Poeyer*, en met een halve kanne *Soetemelk* ingegeven, na elkander drie dagen lang, alle dagen eens, en over den anderen dag eens gelaten, en gekropt.

Een Ander.

Neemt *Assa Fedita* een half-loot, *Look* een bolletjen, schoon geschilt, met wat *Angelica* in een doekjen gebonden op het montstuk.

*Noch een ander Drank voor 't
Longe-vuyr.*

Neemt *Boontjes Hoolwortel* een onçe, *Bakelaar* een onçe, *Rabarber* een onçe, *Coloquint* een onçe, *Eleboris Alby* of wit Vierkruyt een half-loot, *Veneetse-driakel* voor drie stuyvers, dat samen gekookt, met drie kanne Bier op de derdepart, en in drie reysen ingeven.

XXVI. HOOFDDEEL.

*De manier tot het uynemen van de
Sool uyt de Voet.*

WAt aanbelangt de Sool uyt de Voeten te nemen, is licht te doen; eerst moet men rontom de kanten los maken tot het leven toe, en dan aan de punt of teen van de Voet een weynig los maken, tot soo verre dat men een nijptange daar kan onderkrijgen om te vatten, en dan al soetjes los maken, tot dat men also lossende daar geheel uyttrekt. Als nu somtijds eenige kleyne Accidenten in de Voet sijn, dat men niet genootsaakt is de Sool lange op te houden, soo kan men die al in korten tijd helen met dese middelen; neemt *Steen-kalk*, gemengt met *Wijn-asijn*, met een weynig *Roet* uyt de Schoorsteen, maar heel weynig *Roet* of anders is het te heet, en de compositie soo dik gemaakt, als metselkalk, en dat alle dagen eens daar op gedaan, is goet; of ten ware dat 'er eenige
ander

ander accidenten of kwetsuren in de Voeten waren, soo behoeft men de Sool soo ras niet te genesen, soo is't best met *Terpentijn*, dat geneest mede wel, maar wat langzamer, op dat de wonden wat mogen weder by komen, op dat dan de wonden met de Sool gelijkelyk aanwassen, daarom soo is't dan beter met den *Terpentijn*, die geneest sagt en langzaam. Ook mede geneest seer wel, *swarte Seep* met wat *Kalk* gemengt; of men neemt ook wel *Egyptiacum* met *Spaansgroen*; men moet altijd sien hoe dat 't accident gaat, maar mijn meeste tijd, soo hebbe ik alle tijd het eerste, te weten *Asijn*, *Kalk*, met een weynig *Roet* uyt de Schoorsteen seer goed bevonden; en 't is een van de beste remedien, maar men moet het niet te dun maken, maar te minsten dat het pas nat is, hoe dikker hoe beter, of anders is het te scharp; een weynig *Roet*, en meest *Kalk*, heel dik, dat alle dagen eens daar op gedaan, geneest heel krachtig.

Een ander.

Neemt *swarte Seep*, met drooge *Steen-kalk* gemengt onder malkander, is mede seer goet om op te drogen.

XXVII. HOOFDDEEL.

Voor 't Vernagelen.

ALs een Paard vernagelt is; het is felden soo kwaat, of het kan genesen worden, sonder de Sool uyt te nemen, somtijts met kleyne remedien; voor eerst moeter wel gesogt worden, waar de Nagel die te hoog geslagen in 't leven is, of waar 't gedrukt heeft; dan moet die plaats wel geopend worden, tot het bloed toe, en dan genomen een weynig *Terpentijn*, een weynig *Was*, en een weynig *Ongel*, en een weynig *Raap-oly*, onder elkander soetjes gesmolten, niet heet maar lauw warm daar ingegoten, en met werk toegedekt, is heel goet; of anders neemt van de kleyne *Barndenetels* gestampt, en daar ingeleyt, of simpeljk *Ongel*, met *Raap-oly*

oly daar ingegoten ; helpt veeltijds sonder meer aan te doen ; ofte neemt *Terpentijn* alleen , soetjes gesmolten ; en daar ingegoten met een weynig Werk daar op geleyt ; het geneest ; ende indien de Voeten heet of brandig worden , so moet men daar *Koemist* om binden.

XXVIII. HOOFDDEEL.

Voor alderhande Wonden , het sy geschoten , gesteecken of andersins.

Alfoo de Wonden aan de Paarden of andere Beesten kunnen komen op verscheyde manieren ; ten eersten van die gene die geschooten sijn : soo wanneer men bevind door 't End-yser dat de wonde heel diep in gaat , en de kogel daar nog in is , soo moet men tragten met een lang dun End-yser de kogel te soeken , met alle subtyligheyd dat men komen kan om de kogel te voelen , en als men die dan gevonden heeft , soo moet men een Instrument met een Lepeltjen aan 't eynde daar men de
kogel

92 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

kogel mede kan onderscheppen , deselve uythalen , soo het mogelijk is , en de wonde voor aan , daar 't ingegaan is , openen , soo wijd als het mogelijk is ; want hoe de Wonden van voren wijder sijn , hoe men daar beter en met meerder gemak eenige wieken of salven kan inbrengen , en fullen veel ligter genesen , en soo by aldien men het niet en opent , soo suygen de Wonden voor toe , en verftikken hun selven , en konnen van onderen wijd uytdragen , maar dit dient ook mede in acht genomen te werden , soo het gebeurden dat een schoot of een steek aan den Hals , of aan de Benen , of op eenige andere plaatsfen was , dat men de Wonden aan de andere zijde konde uytbrengen , dat het door en door konde gebragt werden , en dan aan beyde zijden geopent sijn , gelijk te voren geseyt is , soo moet men daar een toutjen door trekken , dat gevlogten moet werden van hayr uyt de Steert of Manen , met een weinig Vlas , dat tweemaal soo lang is als de wonde ,
dat

dat dan daar door getrokken zijnde, die koorde vet gesmeert met *Basilicum* ofte met *Verkens-reufel*, en laten dat twee dagen tot aan den derden dag stil zitten, op dat de Wonde aan 't dragen mag komen; en als de wonde aan 't dragen is, soo moet men alle dagen eens de koorde smeren met *Basilicum* en omtrekken; of het geviel dat het accident hart begon te swellen, eer het aan 't dragen raakte; met ten eersten soo moet men sagte Pappen (te weten, neemt een kop *Roggen-meel*, met soo veel gestoten *Lynsaatkoeken*, met een onçe *Rôbôlus*, een pond *Reufel*, laat dit t' samen met Bier tot een Pap koken; ofte neemt *Wynmoer* met *Boter* en *Rôbôlus* gekookt, is mede goet voor 't geswel) daar op appliceren om den brant daar uyt te houden, en soo ras als de wonden beginnen te dragen, soo gaan de geswellen weg. Ten ware dat het in de somertijd was, soo is ook seer goet, en het heelt heel kragtelyk het *Sop* van *Schelkruyt* of *Cheledonia* genaamt, met *Nagtschade* of *Dolbayan*,
t' sa-

t'famen in een Vysel gestoten en door een doek gedaan, daar mede gewasfchen ofte ingespuyt, en wanneer de Wonden aan 't genesen beginnen te komen, soo wil het vleesch somtijts wel wat al te weeldrig wassen, en dan is de Salve *Basilicum* al wat te fagt, dan moet men gebruyken *Egyptiacum*, die is wat meer opdrogende, of een andere groene Wondsalve, of sodanige Salven als men dan fal bekwaaam vinden.

Noch voor Wonden.

Nademaal aan het cureren der wonden soo veel is aangelegen, ende veeltijds soo periculcus is, ja dat daar de dood wel na volgt, soo is 't dan nootfakelijk dat men daar wel fcherpelijk op behoort te letten, te weten, om te sien of de wonden in 't begin ook wel goede materie beginnen voort te brengen, ende of het niet in plaats van de materie eenige fenuwwater uyt de wonde geeft, in plaats van de materie, alsoo veeltijds by de onkundige, word voor goede dragt
ofte

ofte goede materi gehouden, om dat die malkander niet feer ongelijk fijn, maar het is heel contrary; want als het fenuw-water fijn felven eerst in de wonde verthoont, ofte voor den dag komt, foo is 't heel dun water, heel heet en fcherp, dat alle wonden bederft en feer ontftelt, ende wort dan in de wonde heel dik, gelijk of het goede dikke materie waar; waar door veel mede worden bedrogen, die dan niet wel en onderscheyden, want het is dik, en foo wat lilagtig, foo dat het wel kan onderscheyden worden, als daar wort opgelet. Ende indien het hem dan verthoont dit voorfz. fenuw of lee-water, ofte ook fomtijds als de wonden fijn ontfteld, het fy dan door opfwellen of uytputylen van 't vleis, dat de wonden weer toe gefogen ofte toe gefwollen worden, het welke uyt de Aderen ofte andere geftelteniffen wort voortgebracht, dat dan de wonden fodanig ontftelt, gelijk het fenuw-water hier voren gefeyt, foude kunnen doen; foo is dan de beste raat, het fy dan dat

96 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

dat de ontsteltenisse van de wonde komt van 't voorseyde senuw-water ofte van 't toefwellen van de gesteltenissen, ofte waar van 't soude mogen sijn, neemt dan ende tracht met subtiylheyd de wonde vol Terpentijn te steeken, soo veel als men daar in krijgen kan, ende dat tot de grond toe, is 't mogelijk: ende dan dese voorfz. Terpentijn daar in gedaan hebbende, neemt dan een yfer dat de groote of de dikte van de wond heeft, dat gemakkelijk in de wonde kan, ende gloeit het, ende steekt het soo heet in de wond dat het snerkt, dan daar uyt genomen en wederom vol Terpentijn gedaan, ende dan het hete yfer daar wederom ingesteken, gelijk te vooren, en dan een licht wiekjen met Terpentijn daar in gesteken; ende of men sag dat het de eerste reys niet wel was gestempt, soo sal men 't des anderen daags nog eens doen, op deselve manier, maar indien het niet heel nootfakelijk is, soo sal men het nog wat insien, tot des anderen daags. Dit is een Remedie
daar

daar men alle wonden mede kan meester worden, als men dat met verstand gebruykt; want het is min of meer als hondertmaal gebeurt, dat ik veel fware Accidenten van sodanige nature hebbe geholpen, van andere die by mijn sijn gekomen die sonder dit middel niemant hadde konnen genesen; want dit is een van de grootste wetenschappen die in dese Cure bestaat. Want alle wonden sijn makkelijk te genesen, als die soo verre gebragt sijn, dat die niet meer opposeren; daarom is 't alderbest, dat men de eerste reis wat hart brant, hoe harder hoe beter gebrant, en hoe eerder genesen. De *Veneetschen Terpentijn* is een van de beste salve die men kan gebruyken, maar men moet die eerst in kout water soo lange wryven dat die heel wit en suyver wort, dat al die vette vuyligheyd daar uyt gesuyvert is; dese is bekwaam in alle kwade wonden. Ende indien dan eenige oude wonden wat lang staan ende niet wel willen genesen, soo neemt een loot *Basilicum* salf, ende

98 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

daar onder gemengt een dragma *Pre-cipitaat*, ende wel deur malkander geroert, ende daar Pleyfters van gemaakt, ende daar op of in geleyd, neemt alle oude verrottinge weg, ende het doet de wonden fuyveren, ende geneest.

Een andere wijfe die feer goed is.

Wanneer de Wond door een fchoot, houw, of fteek, of door de konft wijt genoeg gemaakt is, en alles wat de genesing hinderen kan uyt de weg is geruimd, foo gebruykt de volgende falf: *Verkens-reufel*, en *Terpentijn* even veel, ftroit hier, wanneer dit kokent heet is, fo veel *Aloë* en *Mirrhe* onder tot het tot een bekwaam falfje wert: verbind de wond hier foo lange mede tot het aan't dragen komt, als wanneerge de *Verkens-reufel* verminderen en de *Terpentijn* vermeerderen moet: of om de verandering kan men't volgende foo lang gebruyken als nodig is. *Harsch* en *Wafch* van elks twee, en *Terpentijn* anderhalf loot, *Schape-ongel* een loot, en *Aloë*

en *Mirrhe* een half-loot : en op een saft vuurtjen onder den andere gesmolten is seer goed.

Wanneer het dragen begint te verminderen so kondge uw heel-middel weer dus veranderen, namelijk twee deelen *Terpentijn*, een deel *Gummi Elemni*; wit van gebrande Mosselschelpen wel sijn gestampt en gesift, de helft minder als 't minste deel van 't vorige : hier mede sultge haast tot een volkome genesinge komen.

Noch een ander.

Dit is een uitermaten schone wondbalssem : neemt vier loot *Terpentijn*, drie loot witte *Honing*, twee loot *Gum Elemni*, en *Campher* die in *Brandewijn* ontdaan is, een loot : als men dit toemaakt, moet de *Campher* eerst week gemaakt sijnde, daar onder geroerd werden, wanneer het andere begint kout te werden.

XXIX. HOOFDDEEL.

Basilicum Salve.

NEemt een vierendeel-pond *Scha-pen-ongel*, *Ossen-ongel*, *Vet van een Berg-varken*, *Spiegelhars*, *swart Pek*, *Wasch*, *Honing*, *Boter*, *Terpen-tijn*, van elks een vierendeel-pond, met een halfvierendeel-pond *Paarde-vet*, een halfvierendeel *Boom-olye*, alle dese elk apart gesmolten en onder elkander gegoten in een pot, tot dat alles gesmolten is, en dan weer te samen op het vuur geset, en laten 't nog wat met elkander opkoken, op een kleyn vuur, en dan al roerende laten kout werden, dit is van de beste slag die der gemaakt kunnen worden, en de sagste Salf die in alle periculeuse wonden kan gebruykt worden.

XXX. HOOFD-

XXX. HOOFDDEEL.

Ægyptiacum te maken.

NEemt een halfvierendeel *Spaansgroen*, fijn gestoten, een onçe *Vitriool*, gestoten, met een dragma *Mercurium Sublimatum*, met twee pond *Honing*, en een half-pint *Wijnasijn*; dit onder elkander wat langzaam gekookt, en laten het roerende kout worden; dese is goet in oude ofte vuyle wonden; en als men die nog wat sterker begeert te hebben, so moet men daar wat *Arsenicum* onder roeren, so veel als men goet vint, na dat men het sterk wil hebben.

XXXI. HOOFDDEEL.

Een Groene Wond-Salve.

NEemt *Terpentijn*, een pond, *Spiegelbars* een onçe, *Was* een onçe; *Oly van Olyven* een muddetjen, *Spaansgroen* een onçe, fijn gestoten, en t' samen wel langzaam gekookt.

Een ander.

Neemt *Veneetschen Terpentijn*, en die geweekt met schoon pompwater, soo lange dat die soo wit wort als hagel, gelijk men de boter in 't water schoon maakt; dan daar onder gemengt een weynig heel fijn gestoten *Spaansgroen*, maar niet meer dan dat men een weynig de groene couleur krijgt, is een extraordinaire Salf voor alle wonden; indien men 't in 't begin voor eenig kwetsuur wil gebruiken, soo moet men de eerste twee of drie dagen het *Spaansgroen* daar uyt laten.

XXXII. HOOFDDEEL.

Om Hipericum-olye te maken.

DEse *Hipericum-olye* is een trefselijken Olye, buytengewoon goet in alle soorten van wonden, 't geneest heel ras, voornamelijk in diepe ingaande wonden, het overtreft alle andere Salven. Om deselve te maken, neemt een pond van de
Bloe-

Bloemen van *Hipericum*, van de stelen afgeplukt, met een kanne *Olye van Olyven*, met een onçe *Terpentijn*, t' samen in een glase fles gedaan en laten 't selve drie maanden in de Sonne staan, wel dicht toegestopt, en dan is 't volmaakt; hoe het ouder wert, hoe het beter is.

XXXIII. HOOFDDEEL.

Salve voor diepe Wonden.

NEemt *Terpentijn* een pond, met een vierendeel pond *Olye van Olyven*, met een loot *Spaansgroen*, heel fijn gestoten, en onder elkander gedaan, en een weynig laten opkoken, en dan al roerende, laten kout worden. Dit gelijkt wel een slechte Salve, maar is evenwel heel goet voor alle wonden. Daar sijn wel verscheyde Kruiden die ook wel genesen, als men het sap daar uyt perst, en in de wonde doet, maar dient met verstant gedaan te werden; want als de wonden dikwils soo staan, dat het alles wat men daar in doet, maar

opwaarts daar weer uyt komt, soo sijn als dan de sapp van Kruyden daar niet in bekwaam, om dat de vochtigheden naar beneden sakken, en het droogen verhinderen, daarom soo moet men met een mager Salfjen dat van binnen soeken te aflisteren, en soo weynig vochtigheyd als 't mogelijk is, want hoe drooger dat sulke wonden kunnen gehouden werden, hoese eerder genesen.

Een ander goede Salf.

Neemt *Cheledonie* of *Schelkruyt*, *Nachtschade*, *Hontsdraf*, *Camille-bloemen*, *Hipericon-roosen*, dese alle onder elkanderen, van elks een hand vol in een mortier gedaan, maar eerst kleyn gesneden, en dan gestoten, en kleyn gestampt: voorts in een verglaasden pot gedaan, en dan genomen een pond *Terpentijn*, en een pond *Olye van Olyven* daar op gegoten, en wel onder elkander geroert, dit te samen in een glase fles gedaan, en laat het twee maanden in de Sonne staan, dan afgenomen en uytgeperst, ende daar

daar onder gemengelt een half-pond *Verkens-reufel*, met een half viendeel *Was*, t' samen onder elkander laten opkoken, en al roerende laten kout worden.

XXXIV. HOOFDDEEL.

*Noch een doorgaande Salf op
harde Knobbels.*

NEemt *Olye van Bayen*, *Olye van Lijnsaat*, *Popelioen*, *Dialthea*, met een weynig *Terpentijn-olye*, niet meer als een vierdepart van de andere *Olyen*, men kan van de anderen van elks evenveel nemen, na dat men veel of weynig maken wil.

Een ander.

Neemt de salf of pleyster genaamt *Ranis cum Mercurio*, twee loot, mengt daar onder een vierdedeel loot *Arsenicum*, en een half-loot *Amalgama Mercurii*, soo genaamt: smeert hier een pleyster van op root leer, is veeltijds goed bevonden.

Dit volgende is mede een krachtig middel.

Namelijk een half-loot *Campher*, en een achtendeel loot *witte Precipitaat*: dit met *Amandel-oly* tot een smeerig falfjen gemaakt; vry dikjes op de knobbels gesmeert, en met een heet gemaakt plat yfer daar matelijk dicht opgehouden tot alle de *Campher* verteerd is; dit daags twee à drie reysen gedaan sal de knobbels doen verdwijnen.

Een ander voor't selfde.

Neemt *Olye van Tichelen*, *Olye Philosophorum*, *Olium Peter*, onder malkander, is een heel deurdringende Salf om te smeeren, op alle geforseerde plaatsen, principalijk aan de Beenen.

Een ander voor't selfde.

Neemt *Popelieven Salf*, een onçe, *Olye van Bayen* een onçe, *Dialthea* een onçe, samen onder elkander gekookt, met een muddetje *Brandewijn*,

is voor veel gebreeken bekwaam, insonderheyd voor verrukte senuwen. Wanneer de Paarden ondert knaauwen haar selven binnends monds bijten, dat 'er een vervuiling door dese Contusie ontstaat, en self tot sweeren komen, soo neemt voor eerst *Honing van Rosen* twee deelen, en een deel *Brandewijn*: strijkt dit alle dagen vier à vijfmalen met een kwastje aan de wond. Vordert gy hier niet mede, so neemt *Honing van Rosen*, *Geest van Leepelbladen* en *Gekampherde Brandewijn*, van elks een half-loot, dit onder malkander gemengt en op de vorige wijze gebruykt.

XXXV. HOOFDDEEL.

Voor verrukte Senuwen.

HEt gebeurt veeltijds dat de Paarden haren senuwen verrukken, somtijds gebeurt het wel in de *Travailes*, als een Paard de achter voet is op genomen, en laten hun dan eenigzints sakken, soo kan dat lichtelijk gebeuren; het gebeurt ook wel dat

dat het in een floot gevallen is , en aldaar met groote force uyt wil springen , soo dat het daar door heel lam sou kunnen werden. Dan moet men de senuwen eerst met *Terpentijn-olye* , en *Spyck-olye* bestrijken , op dat het wat hart begint te swellen , want hoe het meer swelt , hoe eerder dat het geneesen wort ; daarom moet men dese heete Olyen noch met een heet yser heel warm indrogen ; en als dit nu soo een dag of agt is gedaan , soo moet men wat ophouden , ende stoven de voorfz. partye weer heel af , op dat het been weer ontswollen , of het gefwel dat van 't smeeren was veroorzaakt wat flinkt. Hervat dan wederom het smeren met de voorfz. Salve , een dag of agt , en dan eenige dagen met moer van *Wijn* gebeth , alle dagen heel warm , en dan daar na met *Brandewijn* gewreven , tot dat het volkomen geneesen is. Het geneest altijd wel , maar wat langzaam en met groote moeyten , en men moet altijd aan de binne zijde meest smeeren.

Noch een Salve om te smeeren.

Neemt Oly van Laurier-bessen, Dealthea, Popelioen Salf, en Olye van Camille, van elks een onçe, onder malkander gesmolten, en daar mede gesmeert.

XXXVI. HOOFDDEEL.

Voor een verdrayden of verrukten Hals.

HEt gebeurt somtijds dat een Paard valt op sijn Hals, soo dat de Wervelbeenderen in den hals met groote force haar verbuygen of verwringen uyt haar ordentelijke plaats; dus moet dan het Paard met een styven hals gaan, en 't gebeurt dikwils dat de Wervelbeenderen uyt hun plaats sijn. Dit kan ook komen dat de Paarden met een harden loop tegen eenige bomen of palen, komen te lopen, ofte op andere manieren, in 't opstaan met sich elders tegens te stoten. Om dit te herstellen so brengt het Paard in de Travaille of Nootstal, ende bind het met een halsster, die

die heelftak is, hoog bove aan met een blokjen onder de beyde voorfte voeten wel een voet hoog; en als het dan daar op staat en op gebonden is, fo moet men dat blok onder fijn voeten weg trekken, en laten het fo met een ruk hangen, op dat de Wervelbeenders fo met een ruk of draay wederom mochten infchieten; en foo men konde bemerken dat den hals na de eene of andere zijde ietwes was uytgeweken, of aan de eene zijde een knobbel waar, en aan de andere zijde eenige holligheyd of leegte; fo moet men eerst, eer men het in de Travaillie ophangt, op de fey neer leggen, en dan een fwaar gewicht daar op douwen, of wryvende fo hart na beneden als men kan, en den hals met een mans knie neerhouden, en het hoofd opbeurt, om het foo met kracht weer den andere weg door te dringen; brengt het dan daar na met het hoofd om hooge, en rukt het dan foo in de lengte, en voort gefmeert en gestooft, gelijk hier voorgeschreve is van de verrukte Senuwen.

XXXVII. HOOFDDEEL.

Voor een Verstuykte Koot.

WAnneer een Paard de Koot aan een voet, 't sy voor of achter door lopen, vallen of springen, soo kwam te verstuyken, dat die uyt hare regte postuur stond, het sy voorwaarts of ter zijden, dat is, dat de senuwen soo verkracht sijn, dat dat gedeelte eenigfints uyt sijn behoorlijke plaats wijkt, het een wat meerder als het ander, soo sal men nemen en setten het Paard in de Nootstal of Travaillic, en nemen het beste been op, en laten 't op het kwade been staan, en treden dan met force met een voet boven op de overkotigheyt, een reys of drie om weer door te dringen; of anders neemt de kwaden voet op, in 't midden aan 't been, en met een touw aan de voet met een hout, dan soo achterwaarts overgebogen; en of het geviel dat men 't met dese twee manieren niet weer konde te recht krij-

krijgen , soo fal men nemen jongen Eyken Heester of Boomtjens , dat staat en wast , met het topeynde wat om laage , en binden daar een groot touw aan , ende 't andere eynde aan de voet , en leyden dan het Paard soo voort , dat 't dan komt te rukken , tot dat het begint te vallen ; is het een reys niet genoeg , men kan 't noch eens of tweemaal herdoen , en dan met *Popelioen Salf* smeeren . Men kan ook nemen *Olye van Bayen* , *Popelioen* en *Dealthea* , van elks evenveel , met *Brandewijn* daar onder gedaan , en t' samen gekookt , en daar mede gesmeert ; men kan ook tusschen beyde warme Pappes appliceren , daar dik op gebonden , en dan de voorsz. smeringe ; of het nodig waar soo kan men het blaasjen ook mede uytfnijden , als het wat lange mogte duyre , maar niet metten eersten , want sy genesen meest alle sonder dat die uytfnijding van noden is .

Een ander manier om in te setten.

Neemt een Rat van een Wagen ,
bint

bint een touw met het eene eynde daar aan , en het ander eynde aan de voet , en rolt het Rat dat met een harde ruk , om het in 't lid te rukken ; voorts dan gesmeert met die senuwe Salve , hier naar beschreven , en dan gefwagtelt.

XXXVIII. HOOFDDEEL.

*Wanneer een Paard op de Kroon
van de Voet is getreden.*

DEse kwetsuren , het sy getreen op de Kroon van de voet , of gestoten , of gekwetst , hier van konnen veel groote en sware Accidenten komen ; soo is 't dan van noden , als die gekwetst sijn , met sagte middelen eerst te verbinden , als met *Basilicum* en dan met sagte *Pappen* daar over gebonden , en met *Koemist* de voeten onder wel gekoelt , en onder de voeten gebonden ; en of het gebeurde dat het gat al te veel wille hadde , om toe te groeyen , soo moet men daar een weynig *Mercurium Sublimaat* in doen , dat de wonde behoerlijk

114 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*
lijk open blijft, en als de wonde be-
gint te fluyten, dan moet men nemen
Kopperroot, met *Asijn* gekookt en wat
Werk daar in nat gemaakt, en daar
op geleyt, het droogt dan des te be-
ter. Dit kan sodanig wel voorgeko-
men worden, maar hebbe veeltijts
grootte Accidenten daar van gezien;
foo dat men dan dikwils de Solen
heeft moeten uyt nemen, dat men de
drachten van onderen de passagie moe-
ste doen uyt passeren.

XXXIX. HOOFDDEEL.

Hoorn-kloof.

DE Hoorn-kloof wert by sommi-
ge genaamt een valsch kwartier
of valsche kwartieren aan de voeten;
eenige krijgen somtijds een t' effens
aan eenen voet, andere hebben veel-
tijts aan eenen voet twee, te weten
een aan de binnen zijde, en de ande-
re aan de buyten zijde, alle beyde
aan eenen voet; andere hebben 'er
wel vier aan alle beyde de voeten, al
meest aan de voorste voeten, en sel-
den

den achter, en al die gene die dese kloven hebben, moeten alle kreupel gaan: daarom moet het nootsakelijk geholpen worden, en kunnen ook wel gecureert worden, op de volgende wijze. Wanneer de kloof van boven van de kroon tot aan het yser nederwaards gaat, en op yder tree- de die het Paard doet bloed opgeeft, soo moet men ontrent een duimbreet of anderhalf beneden de Kroon de Hoorn glat weg nemen tot op het raauw vleesch toe, te weten midden op de kloof, en dan beginnen aan 't hayr van de Kroon, een duym of anderhalf in 't vierkant; en die uyt- genomen sijnde, soo moet men ge- branden *Aluyn*, gestoten tot poeyer, met een compres daar op binden, wel dik van werk, met een lode plaatjen, om het vleesch het weelig groejen te beletten, want het is altijd genegen wat hoog op te wassen; der- halven soo kan men het met desen gebranden *Aluyn* een dag vijf of ses onderhouden, tot dat het droog is. De scheur die dan noch na beneden

blijft fal men elke reys als men het boven verbint, nat maken, met het nat dat gekookt is met *Kopperroot* en *Afijn*, om van binnen te drogen, en foo doende kan men die in korten tijd genesen. Maar men moet wel in acht nemen, als de voeten beflagen worden, dat de yfers over al vlak leggen, en over al gelijk dragen, foo wel op de hielen als anders; dat het niet en waggelt, of anders fou't weer berften. Het is mede feer goet *Kalk* met *wit van Hoender-eyeren* gemengt, ende daar op geleyt, droogt heel hart; en als de wonde geneze is, dit bovengenoemde achtervolgd, maakt de Hoorn wederom ftark; maar voor al moet men letten op het beflaan van de voet, dat 't yfer over al gelijk draagt. Sommige willen dat men de yfers aan dat fy van 't Cartijn niet hart moet laten dragen, maar dat is een grooten mifflag, want de yfers moeten over al egaal en gelijk leggen, foo wel op de plaats daar 't kwaat is, als over de geheele voet.

XL. HOOFDDEEL.

Overhoef.

HEt Overhoeven is een bultig-
heyt of Knobbel; boven op
de Kroon van de voet, door bewe-
ging van de voeten veroorzaakt, dit
komt te steeken tegen de Kroon van
de Hoorn, en maakt also de Paar-
den kreupel. Se krijgen het meest
van horten en stoten; of trappen
door bruggens of planken, ook door
kwetfing; sommige krijgen dit ook
uit de natuur, also ik dikmaals Veu-
lens van agt dagen out gesien hebbe
die fulks hadden. Hier toe sijn ver-
fcheyde Remedien, ook veele daar
van genesen, maar daar is een groot
onderscheyt, want sommige leggen
wat hoger, andere wat lager; ja
sommige soo laag, dat een gedeelte
onder de Hoorn komt; daarom soo
konnen die, welke soo laag leggen
soo wel niet genesen werden, als die
gene die wat hoger leggen: nogtans
is 't nootsakelijk de geneefing te on-

118 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

dernemen op hoope van herftelling.
 Voor eerst, fal men nemen de licht-
 fte maniere aanwijfen, welke 'er veele
 geholpen heeft, dat is, neemt een
 onçe *Cantarides*, een onçe *Eufor-*
bium, alles fijn gefloten tot Poeyer,
 en dan gemengt met twee onçe *Cly-*
van Bayen, een loot *Maagdewas*,
 een loot *Homing*, en een loot *Harft*;
 defe alle onder elkander gefmolten,
 en als het al te famen gefmolten is,
 moet men het Poeyer van *Euforbium*,
 en het *Cantarides* daar onder roeren,
 en laten 't foo al roerende kout wor-
 den; als men het gebruyken wil,
 moet men op die plaats het hayr eerst
 kaal afscheeren, en smeeren dan van
 defe falf daar op, foo dik als het daar
 op fitten wil blijven, maar men moet
 het eerst een weynig warm maken,
 niet al te warm maar dat het alleen
 een weynig smelt, om des beter met
 een yfer fpatel te kunnen smeeren.
 Neemt dan een warm yfer en hout
 het daar tegen, dat het op de voet
 warm wort; dit foo een dag vijf of zes
 gefmeert, dan moet men ophouden
 men

met smeeren , en laat het eenige dagen stil beruften , tot dat de roven afvallen , en alles weer klaar is ; dan weer op het nieuw , gelijk te voren , en dat tot driemaal toe. Indien men het wat wil verlasten soo neemt *Brandewijn* en *Olye van Olyven* onder elkan- der gedaan , en daar mede gesmeert ; doch als het dan niet genesen was , soo moet men het een maand of twee insien en daar na moet men dan nog verder voortvaren.

Als dan de Overhoeven met dese voorgaande Remedien niet willen genesen , soo neemt een groen hout , soo dik als een hamersteel , en klopt de overhoef soo hart en stijf tot dat de plaats heel week wort , en dan vol Vlijmslagen daar in geslagen , en laten 't een weynig uyt bloeden , en als het begint op te houden , neemt dan *Olye van Bayen* , en laat die al siedent heet worden , en dan met een wollig kwasjen daar op gestreken , al siedent heet , twee of drie dagen lang , en met werk daar dik op lalen leggen , en dan wat *Pek* gesmol-

ten, ende daar op gesmeert met een plaester, met werk daar op geleyt, en laat het soo lang leggen, tot dat het van selfs afvalt; dan voort gesmeert met *Kalk* en *Seep*, tot dat 't weer toe is, en voorts eenige dagen gewasschen met *Brandewijn*. Op dese manier sijnder menigte genesen. Doch so het daar niet mede genesen is, het welk felden gebeurt, soo is daar niet meer aan te doen, als noch wat te smeren met de *Olye* die men voor spatten en gallen gebruikt gelijk hier voren geseyt is; of anders hart geklopt en gebrandt, gelijk de spatten, en daar een hete pek plaester opgeleyt, ende die daar op laten leggen, tot datse van selfs afvalt, is goet.

XLI. HOOFDDEEL.

Voor een Breuk der Paarden.

WAnneer een Paardt, aan de buyk een scheursel komt te krygen, het sy in de Buyk ofte Liesen, soo sal men het Paard neder leggen op d'aarde, op sijn rugge, met de

de benen om hoog, op dat de darmen weder kunnen infakken. De plaats geopent soo groot als het Scheurfel is, moet men eerst van binnen de bandt van de Buyk met een dubbelden *syden draat*, wel vast, en ter dege toe nayan; en dan met wat *Boter* van binnen gesmeert; daar op het vel van buyten mede toenayen, en met *Popelioen Salf*, en boter gesmeert; maakt dan een lode plaat, aan een compres of drie à vier dubbelde druk doek, of een houte plaat, die daar op past, en het Scheurfel kan inhouden, met twee of drie doeken daar dubbelt opgeleyt, en dat wel sorgvuldig toe bewonden. Dit dus versorgt sijnde, sal men het van buyten stooven met gekookte *Byvoet*, *Kaasjesblaan*, *Heydens Wondekruyt*, met *Bier* gekookt, en wat oude *Boter*; en *Reusel* daar onder gedaan; om van binnen ook iets te doen, sal men altemets het volgende ingegeven, neemt en onçe *Spek-wortel*, met een hant vol *Saly* in goet *Bier* gekookt, en dat ingegeven alle vier of vijf da-

122 *Toevlagt ofte beylfame Remedien*
gen eens. Voor al moet de compres
wel beforgd werden , dat het mate-
lijk steevig by gedrongen wort , en
van buyten gesmeert met *Popelioen*
Salf , en *Boter* onder elkander ge-
smolte ; het geneest indien 'er wel op
gelet wort. Wanneer men het Paard
om hoog kan binden , dat 't in acht
dagen , alwaar 't langer , niet leggen
kan is des te beter ; en soo wanneer
het in de Kloot-fak is , soo moet het
gesneden worden van de Lubber en-
de also genezen worden.

XLII. HOOFDDEEL.

*Teykenen om de Gescheurde ofte Gebor-
sten partyen van binnen te kennen.*

SOo wanneer 'er eenige gescheurt-
heyd is van binnen aan de Longe ,
soo komt 'er eenig bloed uyt de neus-
gaten ; is daar iet gescheurt ofte ge-
borsten aan de Lever , soo komt daar
datelijk een geswel onder de Buyk ,
ende het Gemacht swelt dik op , soo
daar ietwes aan de Mildt is geborsten
of beschadigt , soo krijgen sy een har-
dig.

digheyd in de syen, en swelt, laat datelijk het eten, ende soo menſe doet gaan, ſteent het geduyrig van pijn. Soo wanneer ietwes aan de Nieren is beſchadigt, ſoo piſſen ſy bloed. Wanneer men eenige van deſe bovenſtaande gebreken komt te merken, ſoo ſal men verſcheyde dagen ingeven dit navolgende. Neemt een muddetje *Olye van Olyven*, met een muddetje *Brandewijn*, met een half onçe *Driakel*, onder malkander gemengt, en ingegeven, en dan genomen een hant vol *Spekwortel* of *wortel van Conſolida*, ende die gekookt met een emmer water, en laten 't daar van drinken, in plaats van andere drank, verſcheyde dagen; dit is dikwils goet bevonden.

XLIII. HOOFDDEEL.

Een Drank voor inwendige Kwetsuren.

NNeemt een hant vol *Saly*, met een hant vol *Rofemarijn*, met een hant vol *wortel van Conſolida*, een hant vol *Suring*, een hant vol
La-

124 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

Lawas, fijne *Majoleyn*, dit samen gekookt, in drie kanne bier, en dan door een doek gedaan, ende onder het nat gedaan, een pont *Honing*, met een vierendeel *Olye van Olyven*, en een vierendeel oude *Boter*, ende hier van tweemaal daags elke reys een half pint ingegeven, en laauw warm gemaakt.

Een ander voor't selfde.

Neemt *Poeyer Diapente* een onçe, met een halfvierendeel *Honing*, en een halve kanne *kleyn bier*, onder mal-kander warm gemaakt, en ingegeven alle twee dagen eens, is seer goet.

Een ander voor't selfde.

Neemt een hant vol *Spekwortel*, met twee kanne *Bier*, tot dat de derde part verkookt is, en dan in twee dagen ingegeven.

XLIV. HOOFDDEEL.

Voor de Klem.

HEt is een van de aldergrootste en periculeufte Siektens van alle andere, om dies wil dat men niet kan ingeven sodanige Medicamenten, als men wel soude oordeelen daar toe bekwaam te zijn. Daar zijn verscheye opinien, waar uyt deselve soude mogen spruyten, maar wat my aangaat, in hebbe by ondervindinge bevonden, en met mijn ogen selver gesien, meer als hondert van mijnen tijd, maar niet een, of se hadden elke reys een Accident, en pijn, waar uyt dat dese Klem haar oorsaak hadde. Ik hebbe Paarden gekent die geschoten waren, en het Accident konde niet tot dragen gebracht werden, bleef heel vuirig staan, door de pijn kregen die de Klem; andere die gesteken waren, al op de selve manier; noch anderen die aan den hals gelaten waren; anderen die de staart afgehakt waren; ook sommige

mige die gelubt waren ; andere die geholt hadden , sommige met een wagen , anderen met karoffen ; ook mede die los gelopen hadden tegens Bomen ; sommige tegen palen ; soo datse in 't gemeen alle eerst een Accident hebben , dat haar die oorzaak aan brengt. Men heeft 'er ook gesien daar men uytwendig niet aan kon bemerken , maar dood sijnde , bevonden datse in 't hooft en in de herffenen waren gekwetst ; soo dat wy daar uyt fullen besluyten ende onderfoeken of daar ook ietwes uytwendig gevonden wort , wat d'oorzaak mogt sijn ; ende indien daar ietwes wierd gevonden , soo moet nootfakelijk de oorzaak weg-genomen werden , en dan de behoorlijke middelen gebruykt worden. Maar indien 't gebeurden , gelijk ik 'er veele gesien hebbe daar men uytwendig niet aan konde sien , soo sal men dese hulpmiddelen gebruyken. Eerst , soo ras als gy 't kont bemerken , soo moet men soo veel bloed aflaten , als 't mogelijk is , wel driemaal op eenen dag ,
ende

ende dan noch voor drachten, en achter aan beyde Billen; of in plaats van drachten, gekropt, of het vierkruyt gesteken; en soo het mogelijk waar; om yet door de mont, in te geven, soo soude heel nootfakelijk een Purgatie dienen; maar om dies wil dat de mont als dan ten eersten soo vast gesloten is, dat men door de mont niet kan ingeven, soo kan dit niet geschieden. Nu indien men yets door de Neusgaten wilde ingeven, dat kan ook niet geschieden, want door benautheyd, so openen sy de klap van de Afempijp, en laten het in de nobele partye op het hert loopen, want dat soude alleen oorzaak genoeg sijn om se te doen sterven, daarom soo is het gebrek, dat men niet veel kan ingeven, maar door het Laten ende Drachten werden veel geholpen; ja wy hebben somtijds in drie reysen op eenen dag soo veel bloed afgelaten, dat men soude oordelen dat het niet mogelijk waar. Wy hebben ook wel vijf Drachten gelijk geset, en bevonden

in-

128 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

indien de Paarden soo lange leefden, dat die Drachten begonnen te dragen, soo sijn sy gemeenlijk genesen; en als se dan drinken willen, soo is 't best *Roggen-meel*, *Honing* en *Water*; men smeert ook somtijds aan de Kakebenen wel met eenige versachtende Olye, als *Olye van Camille*, van *Consolida*, van *Rosen*, van *Lelien*, ende het hoeft warm toegedekt.

Men moet, en het is nootfakelijk warme Pappen te gebruyken, als van *Camille*, *Mehlote Bloemen*, *Kaasjes-bladeren* met *Lynsaat-meel* gemengt, ende in *kleyne Bier* gekookt; op't lest daar by gedaan *Olye van witte Lelien*, dit om den Hals gebonden, ende dan den Hals ende de Kakebeenderen eerst gesmeert met *Olye van Camille* ende *Lelien*.

Dese Klem is dan soo gevaarlijk dat het sy men al de middelen gebruykt, die men kan ende weet te bedenken, alles niet helpt, nochtans is het Aderlaten het voornaamste, doch ten moet in geen kleyne kwantiteyt, maar sodanig geschiede, als het de
krach-

krachten kunnen verdragen ; ende sulks moet dan geschieden , ende werden gedaan in de Borst , achter aan de Benen , in de Spat-ader , aan de beyde zijden in de Buyk , aan den hals , doch niet alles op een reys. Ik ben gewoon de eerste reys te laten aan den Hals , ende aan beyde zijden aan den Buyk , in de Spoor-ader , ende dat soo veel als 't mogelijk is , en als het Paard verdragen kan ; wacht dan een uyr , twee of drie ; op dat het Bloed sich weder tot alle partye kan verdelen , laat dan weer achter aan de Spat-ader , soo veel als het weder kan verdragen , en het mogt gebeuren dat het achter soo veel niet bloede , als men wel wilden , so moet men weder laten aan den Hals , soo veel als het kan verdragen ; laat het dan weder twee uyren daar naar in de Borst , soo veel als het missen kan , door dit middel sijnder veel de dood ontkomen. Het setten van Drachten moet echter geschieden ; daarom is mede dit niet kwaat , ende buyten dit soo heb ik hondertderhande Re-

medien sien gebruyken. Maar voor al houde ik dit niet voor goet, als te laten fwemmen, ofte van hoge bruggens te werpen, den mont op te schroeven, te doen fweten met here stenen en Afijn daar op te gieten; ofte het Broot, soo heet als 't uyt den oven komt en aan yeder zijde van 't Hooft een heet Broot gebonden, ende dan met d' alderheetste Olye gestreken, dit alles heb ik van geender waarde gevonden; maar het bloeden en Drachten gelijk wy geseyt hebben, is het beste. Haar drank moet sijn Water en Roggen-meel met Honing, so dik ende dun als het kan gebruykt werden.

XLV. HOOFDDEEL.

Om Drachten of Fontanels te setten.

Also men veeltijds genootsaakt is om eenige Drachten of Fontanellen te setten aan de Paarde om verscheyde redenen, namelijk, als wanneer eenig Paard sijn selven heeft geforceert, het sy in de Borst ofte

Schou-

Schouders , dat men dan 't Bouch-
lam noemt , of eenige plaatsen waar
't soude mogen wesen , al schoon men
met de alderbeste Salven , of eeni-
ge goede Olye of Balsen , het een
langen tijd gestadig smeert soo wil
het doch niet helpen , weshalven dan
Drachten of Fontanellen moeten ge-
set werden. Dese nemen weg en
trekken na sich al het geforceerde
of geronnen Bloed , het welke door
de Salven niet heeft kunnen vermor-
ruwt worden , hier in doet het selve
veel goets ; ten tweeden , soo is 't
ook heel nootzakelijk in andere hete
of grove Siektens , die door lankheyd
van tijd haar selven door het Galag-
tig bloed ende door een overvloedige
kwade vogtigheyd hebben verspreyt.
In dese gevallen doen de Drachten
goede diensten ; want al schoon men
altijd door eenige goede Dranken of
andere Medicamenten de gesontheyd
der Paarden wel kan helpen , maar om
dat men de Paarden niet al te seer met
sware en sterke Dranken soude force-
ren , als men die al eenige tijd gebruykt
heeft ,

heeft , daarom is dit fomtijds dienftig : als ook mede in een fchielijken overval van eenige Siekten die heel fubyt aankomen , daar men als dan mogte vrefen , dat men geen tijd genoeg foude hebben om andere Medicijnen in 't werk te ftellen , om foda-nige Siekten te overwinnen. Wanneer men dit wil in 't werk ftellen , moet men dat eerst wel onderfoeken en naaukeurig op letten , of anders kunnen daar verfcheyde ongelukken door komen. By voorbeeld , alle Drachten of Fontanellen worden gefet om alle kwade Coruptien uyt te trekken ; foo gebeurt het fomtijds dat daar foo veel ftoffe toekomt vloejen , dat het een afgrijffelijk gefwel maakt , ja meer als de Dracht kan verconfumeren , of verfwelgen ; terwijl alles foo fpoedig niet tot Materie kan gebracht worden ; daarom is het altijd hoog nodig , dat men die plaats altijd wel gedekt hout , met een linnenkleet , of doek , en met fachte pleyfters op de wonden ; want de lucht is daar fchadelijk aan , foo wel de hette

hette als de koude, daarom met goede forge kan men dikwils veel periculen voorkomen, die men anders moet verwachten. Want die groote geswellen, die daar na volgen, trekken anders in 't Lichaam, of na het Herte, ende veroorfaken de dood. Om dese Drachten of Fontanellen dan te setten so gaat men op verscheide wijfen te werk: de eerste manier om een Dracht te maken, is; neemt van de dunne swarte *Eleboris* of *Nieswortel*, die bewonden met vlas ofte werk, dat het bedekt is, so dik als een duim, op dat de wortel niet aan het vleesch geraakt; dit popjen rontom vet gesmeert met Varkens-reufel, ende dan een opening gemaakt, als gy oordeelt daar het van noden is, so groot dat het popjen daar in kan door het vel, verders de huyt los maakt, noch omtrent twee duym in 't vierkant, en het popjen daar in gesteken, ende dan voort vol gepropt met reufel; laat het dan so stille sitten, maar wel gedekt, gelijk geseyt is. Noch een ander manier, neemt

134 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

en vlecht een koorde omtrent foo dik als een kleyne vinger, haalt hayr uyt de staart of de manen, ende andere helpt vlas of werk, foo lank als gy selver wilt: dan met een plat Yfer een opening gemaakt sijnde, foo steekt dan van boven neer, het sy aan de Borst of aan de Bours, of waar het soude mogen sijn, tussen vel en vleys, foo lank als gy wilt; maar die opening die tusschen Vel en Vleys gemaakt wort, moet wel eens foo wijd sijn als de koorde dik is, of anders soude Materye niet genoeg kunnen spelen of uytsakken. Ten derden foo kan men ook steeken een *Kruyswortel* of een *Vijfvingerkruyt-wortel*, of *Eleborus-worteltjen*, en een enkelt apart, maar die twee eerste Dragten sijn de beste, of ten waar dat het in een haastige Siekte waar, als het Longevuyr is, of een ander Pestilentielle en schielijke overval, gelijk de Klem of andere subyte Siekten, die men dan foo dadelijk niet kan helpen, met Laten of Dranken in te geven, foo sijn dan Drachten of Fontenellen
feer

feer nodig, ende ook dienftig voor alle Siektens en Accidenten, als die wel geordineert zijn, ende op zodanige plaatsen zijn gefet daar die goede operatien kunnen doen.

XLVI. HOOFDDEEL.

Voor een droge Longe.

DAar is een Siekte die de Franfen noemen *Corbatur*, de Hoogduytschen noemen die *Hertschlachtig*, in de Nederduytsche tale heeft die geen andere naam, als een droge Longe; de kenteykens daar van zijn een droge Hoest, een kort Ademheyd; het is wel bykans als Dampigheyd, maar niet soo feer: de oorfaak daar van is dat de Paarden fomtijds werden uyt den Aaffem gereden, ofte overwerkt, of andere grote force gedaan hebbende, of in stoffige wegen gereden. Het hulpmiddel die hier voor is, is ten eerften gepurgeert, ende dan gelaten; en de drank diese drinken moet zijn, een emmer water, daar in geleyt een onçe *Drop*

136 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*
van Soethout, met een pond gestamp-
te *Lijnsaat-koek*, en laten 't daar van
drinken, als het Paard hier van ge-
dronken heeft kan men 'er weer wat
bydoen om het altoos op sijn pas te
houden. Onder de Haver sal men ge-
ven wat Zemelen, en elke reys een à
twee hant vol van 't gestote *Lijnsaat-*
koek; noch is goet de *Diapente* te ge-
bruyken; men sal nemen een onçe
Diapente, en koken het met een hal-
ve kan *Bier*, en dat ingegeven. Men
moet weten dat dese Siekte sodanig
is, dat die op korten stont niet kan
genesen werden, al gebruykte men
al schoon goede remedien, maar dese
moet met soetigheyd verdreven wer-
den, en de middelen die men doet,
moeten al dikwils gedaan worden, en
het *Poeyer Royaal* een tijd lang onder
de Haver gegeven, is mede goet; en
al te met eens gelaten en gepurgeert,
soo wort het eyndelijk verdreven en
overwonnen.

XLVII. HOOFDDEEL.

Voor de Mok-voet.

DEse Mok is heel different, hoe wel dat het met een naam genoemd wert; so moet dan heel scherp gelet worden, om de grote differentie daar van te kenne; d'eene soort kan sterke Salve verdragen, ende andere niet. Sommige Mokken komen door eenige Sinkinge, die onder in de uytlokken vallen, en door dien brant, soo komen daar gaten uyt te vallen, 't welk de Fransen noemen *Blan-mal*; dese kan geensints eenige de minste scharpheyd van Salven verdragen, maar die moet met eenige sagte pappen gehanteert werden; dese pappen kan men koken van *Roggen-meel*, *Reusel*, *Bier* en een weynig gestampte *Lijnsaat-koek*, en dat daar op gebonden, en met de *Salf Basilicum* voor eerst gesmeert, so lange tot men ziet dat den brant daar uyt is, en dan voort genesen met *Egyptiacum*. Een ander soort van Mok is 'er wel,

138 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

daar ook niet uytvalt , maar nogtans
 foo sijn het mede heele fcharpe ende
 heete humeuren , die daar in vallen ;
 die kan men mede wel genesen met
 defe Salve , neemt *Egyptiacum* ende
 mengt daar onder *Spaans-groen* , en
gebrande Aluyn , men moet dat foo
 ftark maken , als men oordelen kan
 dat het daar mede droogt , ende in-
 dien defe niet genoeg foude willen
 drogen , foo neemt wit *Vitriool* twee
 onçe , met een half-pint *Wijn-afijn* ,
 dit famen gekookt , en alle dagen eens
 mede gewaffchen ; purgeren en laten
 is daar goet by , want met het purge-
 ren en het laten werden de humeuren
 gediverteert , des te beter kunnen de
 Medicamenten werken .

De derde foorte van Mok sijn die
 hele ftink Voeten hebben , daar wa-
 ter met fchuym uyt sijpelt ; defe heb-
 ben fomtijds karbonkel of knobbels
 aan de beenen , als fy die hebben die
 moet men affnijden en effen maken ,
 en dan defe Salf gemaakt , neemt
 gebrant *Kopperroot* een onçe , gebrant
Aluyn een onçe , *Spaans-groen* een
 onçe ,

onçe, alles kleyn gestoten, men een onçe *Rattekruyt* of *Arsenicum*, en een half-loot *Quiksilver*; dit met een half-pond *Reufel* gesmolten, en onder malkander gekookt, en al roerende laten kout worden, daar alle dagen mede gesmeert.

Mok Salf om op te drogen.

Neemt *Goutgelit* een onçe, met twee onçen *Spaansgroen*, met nog een onçe *Vitriool*, en een onçe gebrant *Aluyn*; dese alle kleyn gestoten, en met een pond *Honing* laten koken, maar het moet gestadig geroert worden, soo lange het selve kookt, tot dat het kout is. Indien het selve nog niet genoeg wilde drogen, so neemt en roert daar een half-loot *Arsenicum* onder, of soo weynig of soo veel dat gy oordeelt dat genoeg is.

Voor de Mok.

Neemt twee onçen *Koper-root*, twee onçen wit *Vitriool*, twee onçen *Aluyn*, twee onçen lange *Peper*, *Spaansgroen* een onçe, en een weynig
Mer-

140 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

Mercurium Sublimaat, dat al te samen gestampt, ende dan in een nieuwen Pot, met derdehalve kanne *Regen-water* gekookt, en daar alle dagen mede gewasschen; maar om dat de Mok-benen soo different sijn, soo moet men elke reys probereren, want het sal met de eene remedie genesen, en met de andere niet.

Noch een ander Water.

Neemt een pint *Wijn-asijn*, een vierendeel *Kopperroot*, een loot *Aluyn*, een loot *Swavel*, *Galnoten* een onçe, t'samen gestoten en opgekookt, en digt toe gedekt, is goet.

Noch een Salf voor de Mok.

Een pond *Honing* gekookt, met vier onçen *Spaansgroen*.

Noch een ander.

Neemt een pint *Wijn-asijn*, met vier onçen wit *Vitriool* gekookt, en daar alle dagen eens met gewassen, droogt hart, ende is meest alle tijd goet.

Een ander.

Neemt *Egyptiacum Salve*, en daar onder geroert soo veel *Spaans-groen*, en soo veel *Rottekruyt* als men vindt nootsakelijk te sijn; want daar mede kan men het soo sterk maken als men wil, na dat het de accidenten verdragen kunnen.

Een ander.

Neemt *swarte Seep*, gemengt met *ongeblyste Kalk*, tot een *Salve*, daar mede gesmeert, droogt mede heel wel.

XLVIII. HOOFDDEEL.

Als een Paard 't Lichaam te veel Purgeert.

Neemt een *pint rode of witte Wijn*, twee onzen *Olyf-olye*, een loot *Terpentijn*, een tinne lepel vol *Poeyer Diapente*, en een onçe *Methridaat*, t' samen ingegeven, en als men 't drinken geeft, soo sal men geven *lauw Water*, met *Terven-meel* daar in gedaan, soo dik als het drinken wil.

Een

Een ander.

Neemt een emmer *Water*, ende een groot stuk *staal* heet gemaakt, en in't water gesteken om uyt te blusschen, en so dikwils als men wil heet maken, hoe meer hoe beter.

Een ander.

Neemt een stuk *Staal*, driemaal heet gemaakt ende in twee pinten *Soetemelk* driemaal ingeleyt, ende dan een maatje *Tervenbloem* daar onder gemengt, ende het *Paard* daar van ingegeven, soo veel als men goet vind.

Een ander.

Neemt vier *versche Eyeren*, met een half pintjen *rode Wijn*, indien men geen rode wijn bekomen kan, sal men witte wijn nemen, met een gestoten *Notemuschaat*, onder malkander geklopt, en ingegeven, maar niet warm gemaakt.

Een ander.

Neemt twee dragma *Rabarber*, met een

een half-loot *Alants-wortel* en een half-loot *Notemuschaat*, dit met een half-pint rode of witte *Wijn* ingegeven.

Een ander.

Neemt een pint witte *Wijn*, een pond *Oly van Olyven*, een half onçe *Terpentijn van Venetien*, een onçe *Metridaat*, een halfjen *Amandelmelk*, met een kleyn weynig *Verjuys*; dit samen onder malkander gemengt, en in een pot een weynig warm gemaakt, en ingegeven, ende heel warm gehouden. Indien het een kleyn Paard waar, of heel tenger so moet men de derdepart minder nemen.

XLIX. HOOFDDEEL.

Voor de Louter-stal.

DE Louter-stal is een Kouwe pis, of een Brandent water; spruyt veeltijds, uyt of door veranderinge van 't water, voornamelijk als sy brak water drinken, en veeltijds ook mede van vermufte Haver of stinkent Hoy. Wanneer se dese siekte

144 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

te hebben, fullense t'elkens willen drinken, en kort na malkander piffen; doch het water is gemeenlijk sooklaar als een cristal; dit water maakt een groten brand in 't lichaam, dat de Paarden in korte dagen soo dun, en soo machteloos worden, als offe een groote krankheyd hadden gehad. De remedie hier voor is, men moet nemen vijf of ses *rode gebakken Stenen*, hoe ouder hoe beter, legt die in 't vuur, ende laat die heel door branden; werpt die dan heet in een tobbe met water, en als het kout is, so laat daar van drinken, so veel als 't Paard wil; dit uytgedronken hebbende, al weer op 't nieuw gebrant en daar ingeleyt. Het is dan ook niet kwaat eens Gelaten; en van swarte Aalbesfen-bomen, de bladers gehakt en onder de Haver te eeten gegeven.

Een ander.

Als men de gelegentheyd heeft, dat men van de gebrande Kley van de vormen daar men de stukken Canon ingiet, krijgen kan, soo sal men
van

van dese spetie een genoegsame kwantiteyt in een tobbe water doen, en laten 't Paard daar van drinken. Anders kan men sich ook bedienen van gebrande Leem, of Kley van een ouden Bak-oven; dit soo mede in 't water geleyt als boven; en als het water eerst afgedronken is, soo moet men al weer daar op pompen of gieten, en laten der al continuelijk van drinken.

Een ander.

Neemt *wit Krijt*, en dat gestoten tot Poeyer, en in 't water geleyt, laat 't daar van drinken.

Een ander.

Neemt gestoten *Akers* in 't water geleyt, en daar van gedronken.

Noch een ander.

Neemt *witte Stijffel* ongekoekt een pond, met een half-pond *Rôbôlus*, heel fijn gestoten en in 't water gedaan met *Terven-meel*, dat 'er het water wat dikachtig of wort, of wat vet maakt. Het is wel niet nodig soo velerhande

146 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

recepten te schrijven, maar om dies wille dat men alles niet kan krijgen, of by de hand en heeft, dat men wel sou wenschen, soo kan men dan het besten kiezen, en sich behelpen met dat men best en 't gereest bekomen kan. En als men siet dat het met die eerste remedie niet wel wil helpen, soo moet men het doen Bloed Laten, ende onder 't Bloed mengen een korfjen *Zemelen* of *Roggen-meel*, ende laten 't dan staan drie uuren sonder eten, ende geven 't dat dan te drinken of te eten, soo het best wil, soo droog als het is, met het een of het ander, 't sy een weynig Haver daar onder gedaan, of in een emmer met wat Water te drinken gegeven; ende verder soo sijn die Poeders van *Diapent* of het *Poeyer Royaal*, die tusschen beyde gegeven, mede goet om te gebruyken.

Een ander voor 't selfde.

Neemt *Alants-wortel*, *Gentiane*, *Cardebenedicte*, *Alsem*, dit samen gestoten van elks een loot, gekookt met

met een *kanne Wijn*, en in twee reysen ingegeven, ende een reys aan de buyk gelaten, is seer goet.

L. HOOFDDEEL.

Wanneer het Vet in 't Lijf gesmolten is.

WAnneer een Paard sodanig verhit is, dat het Vet in 't lijf smelt, is het seer gevaarlijk; want door den brandt wort het Lichaam van binnen over al heel rauw; want het Vet smelt overal, soo wel in de darmen als daar buyten; de Vliesen van binnen verbranden, en soo komt het dan aan de Longe of in de Lever, of dat nog het aldereerste is, is het Middelschot, of het Net: en soo dat eenigfints verbrand, soo moet het Paard sterven. Hierom moet daar ten eersten, en met groote neerstigheyd opgelet worden; men moette ten eersten met kragt laten en wat veel bloed af tappen, omme de inwendigen brand te benemen; en dan met sachte middelen van binnen soeken te verkoelen. Als voor eerst, neemt

148 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
een half halfjen *Oly van Consolida*,
met een halfjen *Olye van Olyven*, een
halfjen *Raap-olye*, met een muddetjen
Brandewijn ingegeven, en het Paard
te drinken gegeven; wat *Rogge-meel*,
met wat *Honing*, anders wat Mout
gekookt, dat water genomen en daar
wat *Honing* onder gedaan, is mede
feer goet.

Een ander Remedie.

Neemt een muddetjen *Olye van Olyven*, met een muddetjen *Brandewijn*, met drie *doyeren van Eyeren*, onder malkander geklopt, tot een Drankjen, en ingegeven tweemaal daags; heeft 'er veel en menigmaal geholpen.

Noch een ander.

Neemt een muddetjen *Raap-olye*; en voor twee stuyvers *Safferaan*, met een halve kan goet en *vers Bier*; dat ingegeven, en een van de verkoelde Clistering ingespuyt van achteren.

Een ander voor 't zelfde.

Neemt een half-pint *Oly van Olyve*, met een muddetjen *Brandewijn*, en een loot *Veneetschen Driakel*, wel onder malkander gemengt ende ingegeven, drie dagen na malkander, heeft 'er veel geholpen. Maar men moet continuelijk *Roggen- of Gersten-meel* met *Honing* laten drinken; of anders goet *Bier* met *Roggen-brood* gekruymelt onder malkander, en laten dat soo op eten; is mede seer goet.

Een ander.

Neemt een onçe *Schamonie*, ingegeven met een glas *warm Bier*, ende des anderendaags een half-loot *Rabarber*, wederom met *Bier* en een weynig *Oly van Amandelen*, is seer goet, en dikmaals geprobeert; en men moet altijd voeren *Roggen-brood*, met *Bier* nat gemaakt, om te verkoelen.

LI. HOOFDDEEL.

*Als een Paard Veeren ofte Vergift
gegeten heeft.*

SOo neemt een onçe *Orvitaan*,
met een pint *Wijn* ingegeven, en
warm toegedekt, en laten 't drie
uuren sonder drinken.

Een ander.

Neemt een halve hant vol *Wijn-
ruyt*, een halve hant vol *Lawas*, met
een muddetjen *Afijn*, en een mud-
detjen *Lijnsaat-olye*, t'famen tot een
drank, de kruyden kleyn gehakt en
t'famen ingegeven.

Noch een ander.

Neemt een hant vol *Saly*, gekookt
met een half-pint *Soetemelk*; dit te fa-
men gekookt sijnde, soo moet daar
in gedaan werden een half-vierendeel
Boter, en laten 't daar in smelten,
met een loot *Suyker*, en een half
onçe *Sevenboom*, fijn gestoten, dit
t'famen ingegeven.

Een

Een ander.

Neemt een onçe *Veneetschen Driakel*, met een half-pint *Oly van Olyve*, en een halfje *Brandewijn*, onder mal-kander gemengt, en dat ingegeven.

LII. HOOFDDEEL.

Een Swam of Legen te verdrijven.

Dese Swammen komen aan de voor Benen, boven aan de Wefels; dese moeten geopent worden, en dan gebrant met een dik Knoop-yfer, so lange dat de dikke Swam van binnen heel verbrant is; hoe harder gebrant, hoe eerder genesen; eerst met *Boter*, tot dat de Wonde klaar is, als dan met andere Heel-salven genesen, gelijk andere wonden. Dese Swammen komen van 't leggen op de Hoef-yfers, of ook wel op de Stenen.

LIII. HOOFDDEEL,

Dikke Hak te verdrijven.

Die dikke Hakken, die men gemeenlijk Schijt-hakken noemt, komen de Paarden gemeenlijk van gestoten of geslagen, of dat die selver agter uyt slaan ergens tegen aan, dat het komt te swellen, ende dat de senuwen van binnen beginnen te lekken, soo dat het vol water komt; soo lange als daar niet anders in is, soo kan 't alleen met smeeren geholpen worden, maar het moet met den eersten geschieden, of anders soo wast daar Swammig hart onnatuurlijk vlees van binnen in; als dat daar in gewassen is, soo wilt met smeeren felden vergaan. Men moet dan tot het brandyfer komen; makende eerst een kleyn gaatjen in de ondersten kant, achter aan soo groot dat men daar een vinger in kan steken; neemt dan een heet Yfer, daar aan het een eynde een seer dikken knop aan is, dat pas in 't gat kan, en brand het

van

van binnen redelijk hart ; het yfer moet drie of vier maal heet gemaakt wesen. Somtjds komt daar goet uyt, gelijk Kuyt van Haring, dan moet het maar matelijk gebrand worden, en niet soo hart als of dit niet te voorschijn kwam. Als het half genezen is, en nog niet dun genoeg word, soo moet het nog eens gebrand worden; maar wagt de buytenste sy, dat de huyl niet veel en brand, om geen kale plek te houden. De opening dus met branden gemaakt sijnde, soo moet men de wonde eerst met *Boter* eenige dagen toe proppen, tot den brand uytgevallen is, ende dan de wonde geheelt met *Egyptiacum*, of met *Sap van Nagtschaade* daar in gespuylt of met een veertjen daar in gestreken; en als het begint toe te gaan dan wat Poeder daar op, dat het vleys niet te hoog wast.

Men moet de dikke Hakken eerst proberen met smeren. Neemt *Oly Petere*, met *Oly van Lateribus*, en *Oly van Nardus*; dese Olyen onder mal-kander gedaan, daar alle dagen me-

154 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
de gesmeert; ende of het gebeurde
dat het met dit smeeren niet woude
genesen, dan moet het met de voor-
gaande brandinge geholpen worden.

LIV. HOOFDDEEL.

Voor de Dollen Kollen.

DEse siekten is een groote ver-
stoppinge in de Herffenen,
waar door de Herffenen soo sijn be-
dwelmt, dat de Paarden suiffelen of
se dronken waren, ja vallen en tuy-
melen op en neer, en leggen som-
tijds sodanig offe al half dood waren.
Het is een sware siekte, die door een
groote brandt ontstaat, welke met
de waassem uyt het Lichaam na het
Hooft vliegd, en de Herffenen ver-
brand; nochtans als men daar wel me-
de omme gaat, sijn 'er veele genese-
lijk. Het is ten eersten nootfakelijk,
dat men wel wat Bloed aftrekt, en
soo men de gelegenheyd heeft, en
de tijd het toelaat is het nodig het
Paard in de weyde te brengen voorna-
melijk des nachts, door dien se geen
be-

bedompentheyd van de Stallen konnen verdragen; want het is my menigmaal gebeurt dat ons onmogelijk was die in de weyde te krijgen, alsof se al half dood scheenen te sijn. De sodanige hebben wy menigmaal op hordens geleyt, en tot in de Weyde gesleept, ende aldaar een paal in de aarde geslagen, niet hoger als gelijks de aarde, met een sterk touw vast aan de paal, en het ander aan den hals, en lieten die dan soo leggen. In de Neus-gaten wierd gespuyt een halfjen *Wijn-asijn*, met een half halfjen *Olye van Olyven*, en een dragma sijn gestoten *Peper*, met een kleyn weynig gemalen *Mostaart*; dit in twee reysen, 's morgens en 's avonts in de Neus-gaten gespuyt; en doet *Rogge-meel* in 't water, en laat 't daar van drinken. Als het wat begint by sijn selven te komen en te bedaren, en op te staan, dan moet men dit navolgende ingeven. Neemt een mudderjen *Asijn*; met een halfjen *Olye van Olyven*, en een tinne lepel vol *Suyker*, dat ingegeven, en des anderen

156 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*
ren daags nog eens den selven Drank.
Als men somtijds fiet dat het mocht
van noden sijn eenige Drachten te ma-
ken, soo kan men wel aan den Hals
achter de Ooren een worteltjen van
Vijfvinger-kruyt steken, 't geen een
goede Dracht maakt: ik hebber me-
nige genesen sonder Drachten, maar
men moet dit altijd trachten om buy-
tenshuys te krijgen, want de lucht
helpt veel; is het somerdag, dat het
over dag te heet is, soo moet men
die over dag op Stal en des nachts
daar buyten brengen. Is daar noch
meer van noden, soo is het *Diapent*
ook mede heel goet ingegeven, maar
eerst gekookt met *Bier* een onçe daar
van in een halve kanne *Bier*, ende
dikwils wat in de Neus gespuyt, ge-
lijk hier vooren geseyt hebbe; ende
laat het drinken, *Rogge-meel* met *Hon-
ning* in 't *Water* gedaan.

LV. HOOFDDEEL.

Voor de Kramp in de Benen.

HEt gebeurt veeltijds dat de Paarden de Kramp in de Benen krijgen, principaal in de agter Benen, ja dat dan de Paarden soo stijf blijven staan, dat het schijnt niet mogelijk te sijn van de plaats te krijgen; men moet als dan ook forge dragen, dat sy haar Benen niet breken in 't omkeren, alsoo 't welk ligt kan gebeuren, want sy kunnen 't selve Been daar de kramp in is soo min als een houte Been bewegen. Men sal voor eerst de minste moeiten soeken, 't welk veeltijds gelukt; neemt twee sterke kaarels aan elke sy van 't Hoofst een, en set het Paard met groote kracht agterwaarts; slaat het met een bollepees of met een stok voor 't Hoofst, of voor de Borst, of voor de Beenen, en deur dese geweldige agterwaarts dringende force, is het dikwils los geraakt. Soo dat niet lukken wilde, het welk selden beurt; als dan in de

Noot.

Noot-ftal gevoert , ende het kwaat Been met een touw voren op genomen, ende het touw over het Lijf vaft gemaakt , en laten het dan foo met grote force fpringen , 't fal mede los worden , als dan het Been gefmeert met *Terpentijn-olye* , en wat gewandelt. Men kan het noch op een andere wijfe befoeken. Wanneer men op een hoge of bergachtige plaats is , foo moet men 't Paard met geweld dwingen om achterwaards te gaan ; dit is wel een van de beste middelen om los te krijgen : alfo het door kracht gedwongen werd , dat de peefen weder uyttrekken.

Balfem tegens verkrompen of opgetrokken Peefen en Senuwen.

Neemt in de vroege fomer de uyt-fpruytsfels van *Genever-boompjes* twee à drie pond ; ftootfe in een marmere mortier fo week als pap ; mengt hier onder twee pond *versche Boter* ; fet het in een pan op 't vuur , en laat het ontrent een vierde van een uur fterk opkoken : fet het dan af en ontrent

kout

kout geworden, so wringt het door een doek. Set dan dese doorgewronge Boter (die nu groen moet sien) weder op het vuur, en doet'er op nieuws twee pond van de genoemde gestampde spruytjes in; en nochmaals een vierde van een uur opgekookt en doorgewrongen is een uytnemende balsam tot dese kwaal. Het gebruik is, datge eerst met een droge hand de beledigde party so lang strijkt en wrijft tot se wel wärm is; neemt dan een brokjen van dese balsam in de hand en wrijven 't seer sterk in: dit twee en driemaal daags gedaan twalef à veertien dagen achter malkanderen sal sekerlijk beterschap geven.

LVI. HOOFDDEEL.

Voor Geswolle Beenen, of andersints.

HEt gebeurt veeltijds dat een Paard geslagen of gestoten wert ende dan daar eenige Geswellen over blijven, ende niet wel willen wegh gaan, soo neemt dan *Litargerium Aureum*, *Rôbôlus*, ende *Vitriool*, van
elks

160 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
elks even veel, kleyn gestoten, dit
gemengt met *Honing* ende *Brandewijn*,
ende dan daar mede gesmeert.

Voor Geswellen die oud ende hart sijn.

Neemt *Quiksilver* gemengt ende ge-
dood met *Terpentijn*, doet daar onder
sijne gestoten *Litargerium* en *Bolus*;
laat dit daar vijf of ses dagen op sit-
ten; wanneer het dan daar af is, soo
moet men het nog wat smeeren met
Reusel ende *Quiksilver* onder malkan-
deren gemengt tot een Salf, want dit
doet dissolveren en versagten alle ver-
ouderde ende verharde Geswellen.

Noch een ander.

Neemt *Wijnmoer* onder van 't vat,
het sy rode ofte witte, dog de rode is
wel de beste, wanneer men die kan
krijgen twee kannen, laat die soetjens
koken, ende doet al roerende daar
onder een pond *Tarwe-meel*, met een
pond *Honing*, ende een pond *bruyn*
Seep; laat dit al roerende koken tot
dat het bekwaam is, gebruykt het
soo warm als het lijden kan, maar
men

men moet toefien dat men niet en brand.

Voor 't zelfde.

Neemt een half-pond *Spaanse-seep*, fchrap die heel fijn in een muddetje *Brandewijn*, klopt dit onder malkanderen in een pot tot een Salf, ende dan gebruykt.

Voor 't zelfde.

Neemt *Koemist* met oude *Boter*, en *Brandewijn*, onder malkanderen gemengt warm gemaakt, en daar op geleyt.

Voor 't zelfde.

Neemt *Lijnsaat-koeken* gestoten een pond, *Roggen-meel* twee pond, *Bloemen van Camille* fijn gestoten, *Vene-griek* een loot gestoten, *Rôbôlus* een loot, en een muddetjen *Lijnsaat-oly*, kookt dit tot een dikke Pap, met half kleyn *Bier* ende half *Wijn-afijn*, ende wel gekookt sijnde, legt 't daar warm op.

Voor gefwolle Benen.

Neemt *Kley-aarde*, *Zout* en *Wijn-afijn*, onder malkander gemengt tot een *Pap*; dan daar de *Benen* rontom mede bestreken, soo dik als 't daar op kan, en dat al dikwils ververft, trekt kragtig uyt.

Noch voor gefwolle Benen.

Dewijl de *Gefwellen* heel different sijn, ende dat men sommige met kleine remedien wel dikwils soude kunnen helpen, ende aan sommige *Paarden* wil men somtijds niet veel kosten doen, dewijl men somtijds op plaats is daar men alles naar sijn contentement niet kan hebben: derhalven sijn hier toe veelderhande *Medicamenten*, ende dese heel goet; neemt twee pond *Terven-meel*, breekt dat met *Wijn* of *Water* in een ketel ofte pot tot een *Pap*, doet dan daar nog onder een half-pond *Bolus*, met een pond *Floning*, laat 't soetjens t'samen koken, doet dan daar nog by een half-pond *swart Pek* al roerende, tot dat

dat het wel deur malkanderen gekookt is; doet daar dan nog by een half-pond *Terpentijn*, twee onzen *Comijn*, en twee onzen *Oly van Bayen*, twee onzen *Dealthea*, een onze *Drakenbloed*, twee onzen *Laurierbessen*, twee onzen *Venegriek*, twee onzen *Lijnfaat-meel*, met een onze *Spijk-olye*; laat dit alles onder malkanderen koken, ende men moet daar even soo veel *Wijn* ofte *Water* by doen, dat het sijn behoorlijke dikte hout. Dit als een schorse daar op gesmeert; dese Medicamenten sijn wat kleefagtig; wanneer 'er dit dan eenige dagen op gelegen, ende sijn werk meest gedaan heeft, soo neemt wat *Lamp-oly*, en maakt die warm, smeert het dan daar mede, soo weykt het wederom los, en wast het dan met pis.

LVII. HOOFDDEEL.

*Voor Gedrukte Paarden, door
Sadel ofte ander Tuyg.*

ALfoo het veeltijds komt te gebeuren, dat de Paarden gedrukt werden met de Sadel ofte andere Tuygen, komende veeltijds door onvoorsigtigheyd; want als iemand op reys gaat, soo dient dan voor eerst ende voor al forge gedragen, ende met voorsigtigheyd daar op gelet werde, ofte de Sadel wel op het Paard past, het sy die oud ofte nieuw is; het welke het alderprincipaalste is dat de Sadels voor op de Schoft niet komen te gronde te gaan, dewijl een Paard aldaar op het alderminste geen drukkinge ofte eenige force lijden kan, om dat aldaar de bewegende actie continuelijk moet gaan, ende die plaatse met weynig Vleesch bedekt is; terwijl dit geltel met het gebeente, en veel senuwen, ende Aderen te samen is aan malkanderen gebonden, soo datse op die plaatse seer wey-

weynig deksel hebbende, d' alderminste kwetsinge niet kan verdragen. Soo het dan gebeurt dat het op de Schoft wordt gedrukt, is het veel periculeuser als op andere plaatsen, die dan maar Vleesch-wonden genoemd werden, en kunnen met veel minder moeiten genezen werden, als die gene daar wy eerst van hebben gesproken. Dit is dan dat ik voornamentlijk rade, wel op de Sadel te letten; by exempel als men eerst op reys gaat, het Peerd is dik en ront, de fadel is wel opgevult, maar de Paarden worden dunder ende verminderen, het kuffen of het opvultsel van de fadel pakt op malkanderen, ende soo gaat als dan de fadel te gronde: derhalve soo is dit de meeste voorzigtigheyd en konst, geduurig daar op te letten ende daar naar te sien: soo wanneer men begint te bemerken dat 't dan begint te sakken, soo moet men daar datelijk hulpe toe soeken; somtijds is 't op de weg, ofte op de reys, dat men geen fadelmaker kan bekomen, soo moet men met

166 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*

Hooy, Gras, ofte Stroo tuffen de fadelboom ende het kuffen opvullen, foo als men fal oordelen van noden te fijn, ende fo doende kan men hondert diergelijke accidenten voorkomen, die anders foude komen te gebeuren, ende waar door menig Paard wert bewaart, foo dat den Ruyter fijn vojagie met playfier kan doen; dit is alleen gefeyt om fulks voor te komen. Maar wanneer men het accident gewaar wert, foo moet het evenwel geremedieert werden, doch daar is een groot onderscheyd tuffchen de wonden, op de Rugge ofte op de Ribbens, ofte op de Schoft, gelijk hier voren is verhaalt.

Gedrukt op de Schoft.

Soo wanneer een Paard voor op de Schoft gedrukt ende gefwollen is, en men nog niet recht kan bemerken of het dienstig is geopent te werden of niet, foo fal men voor eerft daar op leggen dit volgende; neemt *Bran-*
derwijn ende *Olye van Olyven*, van elks de helft, ende daar van foo veel
kwan-

kwantiteyt als 'er toe van noden sal
sijn , naar dat het gefwel groot ofte
kleyn is ; klopt dit onder malkande-
ren , met een weynig *Rôbôlus* daar
onder , ende als het felve wel onder
malkanderen is geroert ende geklopt,
doet daar een deel werks in , nat ge-
maakt , tot dat het deur nat is , legt
het felve daar heel dik ende vet op
met eenig dekfel , op dat het daar wel
op mag blijven leggen tot des ande-
rendaags , dan sal men beginnen te
bemerken of 't sal moeten werden ge-
opent ofte niet. Soo gy bemerkt dat
het sal moeten werden geopent , soo
moet fulks na de konst geschieden :
geopend sijnde is 't nodig te fondee-
ren wat holligheden daar onder zijn ,
ende dan kruyswijs geopent , soo ver
als het onder het vel gaat , snijd dan
de vier hoeken heel glat af , soo ver
het los is , op dat gy een vlakke won-
de meugt hebben , want die wonden
die op de Rugge eenige holligheden
hebben , die zijn heel onseker , maar
vlakke wonden die zijn best en eerder
te genesen. Neemt dan sodanige Sal-

ve als hier voor wegens de Wonden beschreven sijn ; eerst van de sachte, ende dan van die wat meer opdroogender sijn. Nu aangaande van de andere drukfels op de Ruggen ofte op de Ribbens, soo die ook mede grote geswellen mogten hebben, gelijk het dikwils gebeurt ; die werden nog dikwils verdreven, sonder snyden, met eenige Pappen ofte Salven. Het is dikwils mede heel goet gebruykt *Koemist*, *Branderwijn* en *Boter* in een pot warm gemaakt, ende heet op de geswellen geleyt ; ook is heel goet eenige andere Pappen, gelijk hier vooren van de Geswellen geschreven staat ; dog indienze moeten werden geopent soo moet men als voorseyt is, die trachten vlak te maken, sonder datter eenige holligheden mogen onderschuilen ; dat is de beste practijcq die men daar in kan gebruyken, ende is ook de sekerste maniere. Men kan de genesinge bevorderen met Salven ofte Poeyers, ende met het uytwassen van het Sap van groene Kruiden ; als namentlijk *Nagtschaade* en *Schelkruyt*.

kruyt, gestampt in een Vysel, ende deur een doek gedaan, ende dit volgende Poeyer, 't welk mede goet is dan gebruykt. Neemt *Steenkalk* met *Honing*, gemengt tot een deeg, en dan in een Oven geleyt met het Brood, laat het hart bakken, en dan sijn gelloten.

Voor het selve.

Wanneer de plaatsfen niet veel deur gebroken sijn, soo neemt *Campher* een achtendeel loot, *Ceruis* en *Bolus* elks een vierde loot: *witte Precipitaat* een sestiende loots, *Olyf Olye* soo veel genoeg is, om'er een smeersaam salfje van te maken: hier mede tweemaal daags gesmeert.

LVIII. HOOFDDEEL.

Kreupel in de Borst.

DE kreupelheyd in de Borst wort genoemt by de sommige Bouchlam, andere Bouchswinde; dese kreupelheyd kan komen aan de Paarden op verscheyde manieren; eerst

foo kan het gefchieden dat een Paard loopt of gereeden wordt tegen een paal ofte boom , ende fijn felven heel hart komt te forceren , waar door de binnen partijen beledigd worden en eenigfints uyt fijn plaats gefet en gekneuft werden , en daar door krepel wert. Andere krijgen het dat fomtijds de fadelbomen van de fadel fchieten , of vry veel na voren van 't Paard glijen , als dan foo komt het gewrigt van 't fchouderblat heel hart tegen den boom van de fadel , en wert door het lang rijden , foo geforceert ende verhit , dat de fenuwen opdrogen ende opkrimpen. Andere kunnen het krijgen in eenige flooten , ofte met over defelve te fpringen ; andere werden van andere Paarden geflagen : defe alle fchijnen wel eenerleije accidenten te hebben , doch daar is veel onderscheyd in , alfo fommi-ge een opdroginge aan de Schouderblaan krijgen , altemets aan eene fy , fomtijds aan beyde zijden ; foo wanneer men dat gewaar wordt , foo fal men dit een weynig op een andere

ma-

manier tracteren, als wel de anderen, die men uytwendig niet sien kan, waar uyt dat het spruyt.

Ten eersten, dan voor die gene daar men de verkrimpinge ofte verdroginge bemerkt, sal men nemen een groot gewigt, ofte een groote steen, ofte een groote kanonkogel, ende het Paard op een sy neergeleyt sijnde, met de kwade sy boven, soo moet men dan soo hard vrijven als het mogelijk is, hoe langer hoe meer; slaat dan die plaats vol met Vlijmslagen, en smeert het daar na eenige dagen achter een met een Salf, gemaakt van *Dealthea*, *Popelioen*, en *Oly van Bayen*, onder malkanderen gesmolten, ende warm daar op gesmeert. Wanneer 't een tijd lang gebruykt sijnde, niet komt te veranderen, ofte men geen beterschap verneemt, soo sal men nemen een half pond *Boter*, met een onçe *Spaansche Vliegen*, gekookt, ende het Paard eerst het beste voor Been opgenomen met een touw, de voet of aan de knie vast gebonden; ende laten 't dan op
het

172 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

het kwade been foo veel springen ende lopen in de ronte , tot dat het wakker fweet , het welk men noemt droog fwemmen , en als het Paard dan foo warm gefprongen is , dan in de Borft gelaten , en met het Salfje van *Boter* ende *Spaansche Vliegen* , heet ende warm mede gefmeert ; dit fal heel hart trekken ende fwellen , doch dit moet foo lang gewerden tot dat de vogtigheyd die van de falf komt , begint op te houden , dan afgewreven , ende weder op nieuw gefmeert , gelijk te vooren , doch men moet noch eenige dagen wat ftoven.

Noch voor Kreupel in de Borft.

Also defe Kreupelheyd in de Borft feer wonderlijk ende veeltijds onbegrijpelijk is , dewijl die plaats feer dik is , waar door men kwalijk weten kan of het fchort in de Senuwen van binnen ofte van buyten , indien het fchort in de onderfte en inwendigfte deelen , foo is 't niet mogelijk dat d' alderbeste Salven foudanig fouden kunnen penetreren tot de

de gront toe, als fulks foudde moeten behoren; derhalven moet men daar toe op hope gebruyken de beste methode. Terwijl nu dit gebrek, en deffelfs oorfaak foo verſchillend is, en men niet feker weten kan hoe ſe fulks gekregen hebben, foo is het niet kwaat dat men die Drank ingeeft, die voor de Vervange Paarden hier vooren geſchreven ſtaat, ende dan mede wel hart in de Borſt gelaten, ende aan die zijde daar 't kreupel is moet men midden in de Borſt door het Vel een kleyn gaatjen maken, ende ſteken daar een pijpje, ofte een ſtuk van een tabaks-pijp in, en blaſen de geheele Borſt op, dit op geblaſe ſijnde, moet men daar ingieten warme *Oly van Camille*, *Oly van Roſen* ende van *Conſolida*; als het dan foo eenige dagen heeft gedaan, foo moet men aan de onderſte kant een opening maken, op dat de materie mogt uytlopen, anders foo trekt men ook wel twee haire ſelen daar deur, alwaar men oordeelt dat het van noden is, ende laten foo de matery
acht

174 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*
acht of veertien dagen uytdragen ende afdrogen; om de voeten te verkoelen fal men defelve alle dagen met Koemift omflaan.

Noch een Salf voor't Bouchlam.

Neemt *Oly van Pieren*, *Oly van Bayen*, *Lijnsaat-oly*, *Spijk-oly*, *Terpentijn-oly*, *Peter-oly*, *Popelioen*, *Oly van Camille*, hier mede acht dagen gefmeert, ende dan daar naar nog acht dagen gestooft, met gekookte Stoof-kruyden; is ook mede heel goet dat men neemt gebrande *Houtaffe*, die in *Wijn-afijn* gekookt is, ende daar mede gewaffen.

Een ander wijfe.

De boechader geopent zijnde, laat het redelijk bloeden; daar na de Borst gefmeert met *Bar-oly*, *Peter-oly*, *Terpentijn-oly*, *Lorbren-oly*, van elks even veel: indien 't wat te fterk is, kan men het wat verfachten met een weynig *Boom-oly*. Hier braaf warm mede gefmeert, en met een heet yfer in.

ingedroogd, op dat de kracht der Olyen te beter kan indringen.

LIX. HOOFDDEEL.

Voor Steen-gallen in de Voeten.

HEt gebeurt veeltijds dat de Paarden kreupel sijn van Steen-gallen, al hebben de Paarden goede Voeten, nogtans sijn die daar in verborgen, gelijk ik hondertmaal gesien hebbe; niet tegenstaande andere oordeelden, dat dat haar in de Borst scheelden. De oorzaak waar uyt die spruyten is heel different, sommige uyt dwang van de yfers, andere uyt verbrand bloed, andere uyt de natuur; daarom is 't van noden als de Paarden kreupel sijn; dat men neerstig soekt, ende wanneer men die vind, moet men die tot de gront toe uytwerken, ende gemakkelijk doen beslaan; neemt dan bruyne *Suykerkandy*, legt die daar op, en met een heet yfer twee à drie maal in gebrand, en dan weer versagt met *Terpentijn* en *Raap-oly*.

LX. HOOFD-

LX. HOOFDDEEL.

Noch voor Steen-gallen.

ALs de Steen-gallen wel uyt gewerkt werden tot de grond toe, moeten die verscheyde dagen met Terpentijn-oly gesmeert werden, 't welk seer goet is om te verdooven: dit soo eenige dagen achtervolgd hebbende, soo smeert daar gesmolte Groene Was op, en laten 't daar op sitten. Het gebeurt veeltijds dat de Steen-gallen door fenijn of door andere kwaataardigheyd kwamen te swaren, het sy van onderen ofte van boven: dan is de beste raat ten eersten de Sool uyt te nemen, op dat de Voet lugt mogte krijgen, en dan van boven daar eenige openinge gemaakt hebbende, de Salf *Egyptiacum* met werk daar op geleyt; en soo het niet genoeg wilde drogen, soo doet daar wat gebrande *Aluyn* op.

Noch voor de Steen-gallen.

Men moet de Voeten wel dun
uyt-

uytsnyen op de Steen-galle , ende dan bruynne *Suyker-kandy* met een heet yser daar op gebrandt , een reys of drie als het beslagen wort , sy verdwijnen.

LXI. HOOFDDEEL.

Voor de Spijkers ofte Nagelen in de Voeten getreden.

HEt gebeurt veeltijds dat de Paarden eenige Spijkers ofte Nagels in de Voeten treen , het welke somtijds van weynig belang is , maar ook veeltijds groote , sware ende periculeuse Accidenten mede sleept ; want als de kwetsuyre tot in 't vleesch 't welk 't kootbeen of andere bedekt , en de eindens der senuwen beschermt ; komt door te gaan , soo veroorzaakt sulks veeltijds een ontleking van 't senuw-water , en geeft een onlijdelijke pijn. Het gereedste middel is de Sool uyt te nemen , en indien de wonde wat te veel komt in de Voet toe te swellen , gelijk veeltijds ende ordinaris gebeurt , soo moet

178 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
men ten eersten een kleyn stukje *Mercurium Sublimatum* daar in steken , om een openinge te maken , om daar wat in te kunnen gieten ; ende soo haast als gy een openinge hebt , neemt dan *Oly van Rosen* met een weynig *Was* , onder malkanderen gesmolten , ende daar in gegoten , en een pleyster met *Basilicum* daar over heen geleyt , ende voort de Sool overal met *Terpentijn* beleyt. Om den brant uyt te trekken , moet de Voet dik met Koemist gebonden werden ; en soo de wonde dan niet tot beter wierd , en het Senuwe of Lede-water niet wilde ophouden , soo is 'er nog een nader hulpmiddel. Neemt een weynig *Katoen* , maakt daar een wickje van nat in *Terpentijn-olye* , steekt het van boven tot beneden in de wonde , laat het soo wat dikjes boven op de wonde staan , steekt het dan in brant , en laat het soo in de wonde branden ; giet daar dan wat *Lamp-oly* daar in en boven op , ende het sal stempen ; en wanneer de wonde genegen was van bo-
ven

ven toe te gaan, ende eng wierde, soo moet men daar weer wat *Mercurium* op doen.

Een andere schone Wond-pleyster.

Smelt een pond *geel Was*, en acht loot *Terpentijn*, mengt daar by twee loot *Oly van Olyven*, en twee loot fijn gewreeven *Sinaber* of *Fermilioen*, dit kout geworden kan men daar rollen of koekjens van maken en tot het gebruyk bewaren, blijft lange jaren goet. Als men 't gebruyken wil, smelt men een weynig in een lepel en gieten 't soo warm in de wond: om 't selve wat vlugger te maken; en tot suyvering der wond, kan men 'er by 't gebruyk eenige droppelen *Geest van Lepelbladen* by doen.

LXII. HOOFDDEEL.

Voor de Leeft.

DE Leeft is een accident, komende in de achter Beenen van de Paarden, onder de Hak, achter op de Schenkel, sijnde een dikte,

een weynig bolachtig, maar niet heel facht, 't welk de Paarden doet hinken; dese moet op deselve manier geholpen worden, gelijk hier voren van de Overhoeven geschreven staat, eerst met wat kloppen, en dan met heete *Olye van Bayen* al siedende daar op gedaan; men moet eerst daar wat slijm slagen in doen, gelijk als 'er van de Overhoeve geschreven staat, want het is eerst een vogtigheyt die sich uyt de Senuwen daar set en door de tijd hardt werdt: se kunnen alle also verdreven worden, en genesen op de selfde manier, gelijk de Overhoeven.

LXIII. HOOFDDEEL.

Voor Raspen aan de Beenen.

DEse Raspen komen uyt haar selven, en is een vochtigheyt, gelijk een douw, dewelke uyt de gewrichten te voorschijn komt soo wel voor als achter aan de Beenen, en dese vochtigheyt maakt haar selven gelijk als harde Rooven, ende men kanse

kanse met dese Salve genesen. Neemt oud *Spek*, smelt dat in een pan op 't vuur, giet het dan op kout water, laat het kout worden, en het water daar schoon afgedaan; neemt dan een pont van 't selfde, en een half-pont *Boskruyt*, met een onçe *Spaans groen* fijn gestoten, roert dit alles met een Lepel, ofte met een Stamper in een Vysel onder malkander tot een Salf; hoe dese Salf ouder is, hoe die beter is, ende als het daar mede gesmeert is, soo moet men 't vier of vijf dagen laten gaan sonder yet aan te doen, dan vallen de Roven af, ende als 't weder droog is, noch eens, men sal het selden driemaal doen, of het is genesen.

Voor 't selfde.

Neemt een onçe *Oly van Olyven*, met een half onçe *Bloem van Swavel* onder malkanderen gemaakt tot een Salfjen, ende daar alle twee dagen eens mede gesmeert, tot dat het genesen is.

Voor 't selfde.

Neemt een pond *Verkens-reufel*, die eerst gefmolten is, ende dan vier loot *Quiksilver*, eerst wel gebrooken, met speekfel in een kleyn flesjen, ende dan gemengt onder malkanderen, tot een Salfjen; men moet de *Quiksilver* met het speekfel wel breken, en dan wel onder malkandere met den *Reufel* mengen; dit is een goede remedie.

LXIV. HOOFTDEEL.

Voor Bloedpiffen.

SOo wanneer een Paard ofte Beest bloed pift, het welke veeltijds komt dat de Beesten overvloedig van Bloed fijn, ofte dat het gekomen is door groote force van lopen ofte rijden, het fy dan gekomen door wat oorfaak het mag fijn, het moet wederom herstelt worden; soo moet men ten eerften laten in de Spoorader aan de Buyk, en dan ingegeven als 't volgt; neemt een loot *Nardus-faat*,
ofte

ofte by gebrek van dien , neemt Saat van *Sellery* een half-loot, ende *Lawasfaat* een half-loot, ende een muddetjen *Oly van Olyven*, en een muddetje *Wijn*, onder malkanderen gemengt, kout ingegeven; des anderen daags noch eens gelaten aan den Hals ofte aan de Borst; ofte kookt wat *Hoender-mist* met *Bier*, geeft het Paard in, het geneest; ofte anders *Spek-wortel* met *Bier* ingegeven.

Noch om in te geven als het van noden is.

Neemt *Cremortarteri* een onçe, met een onçe *Olye van Olyven*, dit met een half-pint *Bier* ingegeven.

LXV. HOOFDDEEL.

Om 't Bloed te stempen van 't Laten of Kwetsuren.

WAnneer het is van 't Laten, het sy aan de Borst ofte aan den Hals, ofte aan de Buyk, ofte anders waar het mag sijn, steekt een naalde ofte spel dwars door de huyt

184 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

daar't gelaten is, bewint het met een zijden, of een anderen draat, ofte met een Paardshayr rontomme, laat het staan tot den anderen dag, doet het dan los. Soo wanneer het komt van Kwetsuren, het sy gehouwen of gesteken, ofte wat het soude mogen wesen, soo neemt *Bovist* ofte anders opgedroogt *Duyvels-broot*, ende dat in de wonde gedaan, met een sterke compresse daar op gebonden, het stempt: ofte anders soo neemt *Terven-meel*, ende dat met kragt in de wonde geleyt, soo dik als men kan, ende dat met sterke compresse, en de bindinge daar in gehouden, is goet, ofte neemt *Brandenetelen* gehakt, en in de wonden geleyt, stempt datelijk; *Rôbôlus* in de wonde gedaan, ende dan met werk daar op vast gebonden is mede goet, maar als het sonder *Bolus* geschieden kan, is het best; want *Bolus* maakt de wonde brandig, soo dat men wel een dag of twee van doen heeft, eer dat men de wonden weder op haar stel krijgt, want na het gebruyk van de *Bolus*, wil de wonde niet wel dragen.

LXVI. HOOFDDEEL.

Kwetsure in de Mond.

HEt gebeurt veeltijds dat de Paarden eenige Kwetsuren in de mond krijgen, sommige van kwetsen, andere van groote venynigheyd, andere van de water-kanker, dese bovengesz. sijn alle nog geneeslijk; ten eersten voor Kwetsuren, neemt ende wafcht de wonden met een weynig *Zoutwater*, ende droogt het selve dan wel uyt; neemt daar na *Honing*, met een weynig *Asijn* gemengt, ende daar op gesmeert, geneest alle Wonden in de Mond; maar of het kwam van eenige kwade verrottinge, 't welk men de Water-kanker noemt, so moet men die plaatse eerst wel hart laten vrijven, met een Poeyer gemaakt van witte gebrande *Vitriool*, ende gebrande *Aluyn* onder malkan deren, ende des daags eens wakker gewreven, ende daar naar de Mond weer uyt gewasschen met *Asijn*, en wat gestampte *Knof-look* daar onder,

en dat dan met een popje aan een ftokje, ofte met een doekje de Mond fchoon uyt gewaffchen, en de Mond met *Honing* gefmeert; om te verfachten, dit eenige dagen gedaan, geneeft.

LXVII. HOOFDDEEL.

Engels-voeten.

D At fijn die gene, die foo ftufig over eynde ftaan, ende al-
 tijt foo Rappig ende Mokkig fijn, neemt ten eerften ende bind daar op verfcheyde dagen wat menfchen drek, en dit gedaan fijnde, foo bind daar eenige dagen wat *Spek* op, ende alle dagen met *Loge* tot de gront toe fchoon afgewaffen, ende daar na met de groene Wond-falf voorts genezen, welke hier voren is gemelt. Soo dit niet genoegzaam mogte helpen, foo neemt een onçe *Cantharides* ofte *Spaanfe vliegen*, met een vierendeel *Boter* gekookt, ende daar mede gefmeert driemaal, ende laat het dan geworden eenige dagen, tot dat de
 roven

roven van selfs afvallen ; dan voorts met de voorschreven groene Salf genesen.

LXVIII. HOOFDDEEL.

Hoorn-Salf.

DAar worden ordinaris veel Hoorn-Salven gemaakt van verscheyde soorten, ten eersten soo is 't een Salf die seer geroemt wort van veel menschen, neemt *Hars*, *Was*, *Terpentijn*, *Pek*, met *Lijnsaat-olye* gekookt tot een Salf.

Een ander.

Neemt een vierendeel pond *Vernis*, een vierendeel *Schaap-ongel*, en een vierendeel *Terpentijn*, een vierendeel *Teer*, met een vierendeel pond *Boom-olye*, dit onder malkanderen gesmolten.

Een ander.

Neemt *Honing*, *Teer*, *Lijnsaat-olye* en *Was*, onder malkanderen gesmolten tot een Salf.

LXIX. HOOFD.

LXIX. HOOFDDEEL.

Om Luysen te verdrijven.

NEemt *Tabak*, kookt het met *Water*, ende naar dat het gekookt is, doet het door een doek, ende doet daar wat *Arsenicum* onder, ende wast het daar mede.

Voor 't selfde.

Neemt *Rattekruyt* een onçe, gekookt met twee kannen schoon *Water*, en daar mede gekamt.

Voor 't selfde.

Neemt *Spijk-oly* ende smeert daar mede; of neemt *Precipitaat*, een half-loot, *Swavel* twee oncen, *Reusel* twee oncen, tot een Salf.

LXX. HOOFDDEEL.

Van den Ouderdom.

DEn Ouderdom te kennen is aldus, als een Paard wort twee jaar en een half, soo beginnen te wifelen

felen de vier Tanden in 't midden , voor in de Mont, te weeten, twee onder ende twee boven, soo dat die vier Tanden op sijn drie jaren al gegeschoten sijn, en al jonge Tanden in de plaats; en dan op sijn vier jaar wederom vier, te weten, aan elke sy van de nieuwe een onder en een boven; ende dan op sijn vijf jaar nog een, de vier leste aan by de hoeken, aan elke sy een onder en een boven, soo dat sijn dan de leste die voor uyt de Mont sijn; ende dan op sijn sefte jaar dan sijn alle Tanden volwassen, maar de hoeken nog wat heel; op het sevende jaar als gelijk, maar op de hoek Tanden een kleyn swart plekje; en op de acht jaar sijnse alle wit op de eynde, soo dat dan de sekerheyt gedaan is, ende dan verder moet men reguleren aan de Crostanden ende andere particulariteyten naar elk sijn goet dunken.

LXXI. HOOFDDEEL.

Voor de Varent.

DE Varent is een feer kwaat Accident der Paarden, en komt op het Hooft, regt midden op, tusfen beyde Oren, ofte aan beyde zijden agter de Oren, en ook mede aan beyde zijden op de Schoft, werpt het fijn felven op, met dikke Gefwellen, heel fponficus; dit fich felve foo een wijl tijds verftoond hebbende, breekt fomtijds van felf deur, doch moet ook fomtijds geopent werden, en is dan vol Matery, 't welk blijft dragen; gelijk een continuele Fiftel. Dit Accident komt uyt een overtollige vogtigheyd, 't welk fpruyt uyt de fenuwen, ende blijft aldaar hangen op de fenuwen, makende op die plaatfe een groote putrefactie ende verrottinge in de fenuwen; alfo het fcherpe hete Water als dan foo bijtachtig is, dat de fenuwen daar omtrent gelegen, op de eene of op de andere plaatfe komt te bederven ende

te

te verrotten. En dewijl de senuwen van taaije ende sterken aart sijn, soo kan het bedorve van het gefonde niet separeren, waar door dit ongemak de Varent altijt niet op een manier geneesen wort, want het is een geheel andere saak als men in tijt daar in voorfiet, eer het kwaataardige alreets tot in de senuwen is doorgedrongen; ofte dat men van te voren dit kwaat komt te stutten, eer dat het soo ver komt, derhalven soo sijn de Medicamenten different. Want soo lang het sijn selve nog in de senuwen niet heeft ingewikkelt, soo kan het nog geholpen werden, met Poeyers ende Dranken, om die opgeswolle bolligheyd ende vogtigheyd wederom in te drogen, gelijk wy hier sullen tonen; maar wanneer het soo ver is, gelijk wy hier geseyt hebben, soo kan het met die eerste niet geholpen werden, al had men de beste Medicamenten en kennisse van de gehele werelt; hierom komt het dat 'er menig bedrogen wert, dat sy seggen gekent te hebben, die alle dese gebreken

192 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

ken konde helpen met dranken, sonder met de handen daar aan te werken: maar sy sijn bedrogen geweest. Sommige sijn geneesbaar maar niet alle, want ik hebbe daar veel exempele by mijn voorgaande Meesters van gesien. Het eerste hulpmiddel hier voor is, wel bloed te laten, en dan genomen wit *Vitriool* twee oncen, ende twee oncen *Eleboris albi & nigri*, ofte swarte en witte *Nies-wortel*, met twee oncen *Soethout*; dit samen in een linne sakje genaayt, ende in een tobbe met *Water* geleyt, ende daar van laten drinken tien dagen lang, en als het water afgedronken is, wederom ander daar op gegoten.

Voor de Varent.

Na dat dit voorschreve alsoo gedaan is, ende alles is gedronken, en nogtans geen veranderinge vindende, sal men desen drank ingeven, neemt gemalen *Pokhout* een onçe, een onçe *Sevenboom*, met een onçe *Creeften-oo-gen* samen gekookt, met twee kanne kleyn *Bier*, dit in drie delen gedeelt sijn-

sijnde; ende dat drie dagen naar den
 anderen ingegeven ende soo wanneer
 men dan fiet, dat alle dese Medica-
 menten niet helpen, soo moet men
 vast besluyten dat 'er eenige haperin-
 ge aan de senuwen moet wesen. Men
 moet dan op een andere wijze na de
 oorzaak der kwale soeken 't sy dan
 door Corrosijven, Snijden ofte Bran-
 den, ende dan soo ver komende, dat
 men de regte grond en oorzaak komt
 te ontdekken, 't welk gemeenlijk in
 de senuwen, ofte somtijds wel in 't
 Been komt te geschieden, soo moet
 men anders te werk gaan: is het dan
 in de senuwen, soo moet men het
 doode van het levende afsnijden, en-
 de die plaats met een brandinge van
 een heet Yser, een weynig schroeyen,
 op dat het niet verder mocht voort
 kruypen, want het Branden dan be-
 ter is als het Snijden ofte Corrosijven,
 ende sal beter separeren; maar wat
 het vleis belangt om de eerste ope-
 ning te maken, moet Gecorrosijft
 werden. Dit doet men dusdanig,

wilt soeken met een Instrument 't sy met een Lancet ofte Corrosijf; neemt dan *Mercurium Sublimaat*, de groote als een Knikker, en steekt het soo diep als gy soekt te wesen, laat het daar twee à drie dagen in sitten, tot dat het van 't selfs los wert, is het dan noch niet groot ofte diep genoeg, doet het soo lang tot dat gy openinge genoeg hebt; en daar na als gy op de gront klaar sijt, dan de wonde genesen met wicken, eerst van *Basilicum*, ende daar na met *Egyptiacum*, ofte andere goede heel Salven, ofte Poeyers, gelijk men in andere wonde gewent is te doen. Men neemt dan ook wel een loot witte *Vitriool*, met een half-pint *Wijn*, laat 't daar in smelten, ende bet het daar mede, ende dan *Terven-meel* in de wond gestroyt, op dese manier sijnder vele geholpen.

LXXII. HOOFDDEEL.

Remedie voor Spatten aan de Benen der Paarden.

WAt aangaat de Spatten aan de Paarden sijn tweederley; de eene soorte word genaamt Been-spat, of soo sommige seggen Koespat, dewelke sijn hart en droog, gelijk een Been; hier van sijn diverse opinie, hoe ende uyt wat oorfsake die aan de Benen komen: men kan hier geen andere reden van geven; als by ondervinding bevonden hebbe terwijl selfs Veulens of jonge Paarden die de moeders nog soogen hier reeds mede behebt waren; sommige aan een en andere aan beyde beenen. Men heeft 'er andere gesien die het gekregen hebben met groote force, met lopen en springen, soo dat die Accidenten soo wel uyt de natuur als uyt groote force komen. Daarom moet men wel forge dragen als men jonge Paarden wil aanfokken, dat men moet toefien dat de ouden

daar niet mede besmet sijn, want het erft over, en het is een Accident dat alle Paarden die het hebben veel minder waart doet sijn, al schoon die noch hinken of kreupel gaan; en selden beurt het of dat kwaat volgt achter aan.

De andere soorte van Spatten sijn sagt en weekachtig, ende worden genaamt Bloed-spatten: de oorfake van dese is al mede veeltijds uyt de natuur; want al de Paarden die soo bolachtig van Benen sijn, hebben de meeste noot daar van; somtijds met hart lopen of springen en met grote force kan 't al mede geschieden dat de Senuwen daar van bersten, en de uytpuylinge maken; gelijk mede de Blossen in de Knien, of Ellebogen achter aan de Benen, die gemeenlijk op de selve maniere veroorzaakt werden, als de sagte Spatten. De Gallen die gemeenlijk onder aan de benen komen, soo wel achter als voor, werden uyt de selve oorfaak voortgebracht: namelijk somtijds uyt de natuur, en somtijds door groten arbeyt

beyt en geweldige force, soo dat dese accidenten ontrent van eenerley natuur sijn met de voorgaande. Wes- halven al het gene voor de fachte Spatten goet is, ook bekwaamlijk tegens de fachte Boffen en Gallen, als ook voor de dikke Hakken aan de achter beenen die men schijthak- ken noemt kan gebruykt worden.

Remedie voor harde Spatten.

Neemt een onçe *Euforbium*, een onçe *Cantarides*, met een onçe *Oly van Laurieren*, met een loot *Maag- dewasch*, met een loot *Hars*; dit on- der malkander gesmolten tot een falf, dese falf daar op gestreken, soo dik als men met een warm Mes of met een ander plat Spaantjen daar op kan strijken, ende dan een heet yser daar tegen gebonden, dat het heet wort, en laten 't daar op sitten; des anderendaags wederom het selve, tot vier à vijf dagen lank, maar men moet eerst het hayr glat afsnijden, op dat het daar des te beter op kan blijven sitten. Dit dan vier of vijf

198 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

dagen gedaan zijnde , moet men die plaats alle dagen wasschen met Brandewijn , tot dat het wederom van buyten genesen is, ende dan nog acht dagen gesmeert met Traan. Of het dan gebeurt dat het Hinken nog niet wilde over gaan , soo is de leste Remedie met een plat Yfertjen op zijn kant gebrandt , en gebrandt zijnde, Pek gesmolten, en siedent heet daar op gedaan , met een weynig Werk daar boven over , laat dit daar soo lange op leggen tot 't van selfs afvalt. Dese voorfz. Remedien sijn mede goet voor Overhoeven , en konnen daar mede genesen worden.

*Voor sagte Spatten, Bossen, Gal-
len en Schijt-hakken.*

Dese voorfz. Accidenten sijn van eene en de selve nature, 't is een vogtigheyd die haar oorsprong heeft uyt de senuwen. Om dese dan te genesen, gelijk ik honderden gedaan hebbe , soo is het geraatfaamste dat men eerst gebruykt de lichtste of beste Medicamenten die wel genesen, en geen

Hair

Hair beschadigen; maar om dies wille dat dese Accidenten somtijds wat oudtachtig sijn, of dat de Paarden die lange gehad hebben, soo willen sommige wel wat eerder weg gaan als de andere; soo dat men somtijds wat langer moet continueren, ende hulpmiddelen met goet oordeel gebruyken; den eene wat heter als den andere, al naar goetdunken, en naar de saken vereist.

Neemt *Traan* van een *Walvis* vier oncen, met de hand vet gesmeert, ende hart ingewreven, tot dat de hand heet word; dan een heet yser daar tegen gehouden, ende laten 't heel warm in drogen en uytbranden; dit een tijd lang gedaan sijnde helpt gemeenlijk. Doch soo het niet wilde beteren, soo sal men het volgende kunnen nemen, hoewel hier wel tien van beteren, eer men 'er een contrary vind.

Noch een ander voor 't selve.

Neemt *Oly Petere*, *Oly van Tiche-*
len, of *Oly van Aarden*, van elks een

200 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
onçe, *Oly van Nardus* een loot,
Spyk-oly een loot; dese Olyen onder
malkander gemengt, ende daar me-
de alle dagen heel heet gewreven,
is heel goet en probatum; maar wel
verstaande 't is altijd nodig de Spat-
ader gekort of uytgehaalt, op dat de
vloeyingen van boven in de Benen
vallen mogten.

Voor 't selfde.

Neemt een onçe *Spaanse Vliegen*,
heel fijn gestoten, met een half vie-
rendeel *Boter* gekookt, en daar mede
verscheyde dagen gesmeert; het sy
dat het Gallen, Blossen, of Spatten,
is seer goet voor alle drie. Dese ac-
cidenten ten erchsten uytvallende, en
dat al 't voorz. niet wel wilde luk-
ken, gelijk felden beurt, soo moet
men de voorz. Remedie doen, die
voor de droge Spatten geschreven
staan; dat sijn de leste Remedien,
of ten waar dat men die nog wilde
branden, het welk somtijds nog ee-
nigfints goet is, maar het is niet seer
aangenaam, om dies wil dat het eeni-
ge

ge Lidteykens na laat; daarom moet men met de andere Remedien neerstig vervolgen, want die maken de Benen niet ongesien, ende het sal van tien of twintig geen twee mankeeren, sonder branden, met smeeren van de Olyen te geneesen.

Wat aangaat de Schijthakken, gelijk wy boven geseyt hebben, geneesen wel veelmaals met smeeren, maar wy hebben ook veelmaals gesien dat die Hakken van binnen door eenige forceeringe soo gekneust waren, dat wy die moesten openen, ende hebben daar dikwils hele stukken dood vleys uytgehaalt; ook somtijds als kuyt van Haring; en wanneer dat alsoo is, soo is't onmogelijk met smeeren te verdrijven. Om dese te geneesen moet men een kleine opening maken aan de onderste kant, op dat als dan het lidteyken des te minder kan gesien worden; ende 't is dan mede seer dienstig als het geopent is, dat men een gloejent heet Yser, te weten voor met een knopjen, om van binnen wat dood te branden in

N 5 brengt,

302 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*
brengt, des te beter sal 't dun worden, ende te eerder genezen.

LXXIII. HOOFDDEEL.

Voor geborste Senuwen.

DAar is bykans niet veel onderscheyd tusschen de Spatten ende dese geborste senuwen, en daar is bykans niet een Accident dat een Paard soo subject is als dese, principaal die gene die eenige grote fatigen moeten doen; dese komen meest aan de voor Benen, ook wel somtijds agter aan de agter Benen, somtijds aan een, somtijds aan alle beyde; het is een dikte boven de Voet, regt op de senuwen; dese kan men helpen als volgt. Neemt *Olye van Bayen* vier onzen, *swart Pek* vier onzen, *Lynsaat-oly* twee onzen, *Oly Petere* twee onzen; dese voorz. alle onder malkander in een pot siedent heet gemaakt, en met een Wolle kwasje daar op gestrekt, te weten, op alle beyde zijden van de senuwen drie of vier dagen na malkander, ende dan eenige

eenige dagen op gehouden ; neemt dan wat *Boter* gesmolten met *Oly van Olyven*, en smeert het daar mede, om alle Roven ofte de voorgaande Salf wederom af te krijgen ; of anders moet men dat met Seep-water afwafchen. Vervolgt dan wederom als de voorgaande drie dagen heet gesmeert, en dan weer eenige dagen gewafchen, achtervolgende fulks tot drie-maal. Dese Remedie is mede goet voor Spatten en Gallen ; die wat veroudert ofte verwydert sijn.

LXXIV. HOOFDDEEL.

Waarschouwinge.

NAdemaal dat alle Paarden niet even jonk, nog even out, nog even groot, nog even kleyn sijn, als mede eenige die heel teer sijn, gelijk sommige Barbarische Paarden, als mede sommige Engelsche, en Spaansche Paarden, soo moet men weten dat die jonge, of heel kleyne, of die heel delicate en teere Paarden, de Medicamenten na proportie moet
pre-

prepareren ; want alle dese Medicamenten die in dit Boek sijn gemelt, sijn op sodanige form bekwaam voor een middelbaar Paard , van groote, starke of van een bekwamen ouderdom ; soo men dan heeft seer jonge Paarden , of seer kleyne , of seer oude , soo moet men een weynig minder geven , naar goet dunken.

LXXV. HOOFDDEEL.

Om Wratten te verdrijven.

DAAR sijn somtijds veel Paarden mede gekwelt die Wratten krijgen, sommige aan 't Hooft, anderen aan de Buyk, ook wel aan de Benen ; als dese Wratten in sodanig een form komen , dat men die met een Draat kan vatten, soo kan men se met dien Draat afbinden ; deselve alle dagen een weynig toe trekken tot se op 't lest van self afvallen. Maar wanneer de Wratten komen te groeyen plat en breed , gelijk veeltijds gebeurt , soo kan men die weg brengen met *Oly van Vitriool* , daar op gedaan, en alle dagen

gen een weynig afgesneden , ende al weer wat op gedaan , tot soo lange dat het al te famen afgebeten is , soo diep als men wil ; maar men moet het wat subtyl gebruyken ; het soude anders meer afeten als van noden is. Op die selve manier kan men met Starkwater ook soo doen , als men daar regt en wel op let , soo kan men die alle met goet gemak weg brengen.

Nota. Op deselve manier kan men alle Wratten en Puysten van de Mok of Stinkbeenen verdrijven , als men de Knobbels eerst met een Mes afsnijdt , ende dan met de voorfz. Oly van *Vitriool* vervolgens als boven gefeyt is , gebruykt ; *Probatum est.*

LXXVI. HOOFDDEEL.

Voor Kanker in de Voeten der Paarden.

DIt Accident is een van de grootste kwalen die een Paard over kan komen , die ook meest by alle Meester ongeneeslijk wordt gehouden ; doch ik heb voor weynig tijds ge-

geleden, een krachtig hulpmiddel daar tegens uytgevonden, waar mede ik 'er veel genesen hebbe, als volgt.

Voor eerst moet men de Voeten de oude Hoorn soo schoon uytfnijden, tot het leven toe, en de Kankerachtige plaats tot de gront toe schoon maken; dit alsoo schoon sijnde, neemt dan *Oly van Vitriool*, met een weynig *Steenkalk* daar onder gemengt, en dat dunnetjes daar op gestreeken, dan met Werk daar op geleyt, en een lere Lap onder het Yfer geleyt, ende dat soo gecontinueert, soo lange dat men siet dat het genesen is. Men moet het met omsigtigheyd gebruyken, na dat men siet dat 't van noden is, te weten, of men veel Kalk daar onder moet doen ofte niet; want dat kan men aan 't Accident gewaar worden, waar na 't best wil luyfteren, somtijds wat minder Kalk, somtijds wat meerder, naar goetdunken. Dit is een onfeylbare Remedie, by mijn onlangs uytgevonden, en met veel succes gebruykt.

Om een Paard een wit teyken of een Kol te maken voor 't Hooft.

Neemt eerst een Tinne-lepel vol *Steenkalk*, ende gemengt met ses Tinne-lepels vol *Regenwater*; maakt de plaats daar men het teeken hebben wil nat, neemt dan een Schoenmakers Elst, ende steekt het door de huydt van 't Paard sijn Voorhooft, in de midden daar het teyken wesen moet, pas in en weer uyt; dit dan deur gesteken sijnde trek de Elst weer uyt, en steekt dan een Yser priemtje in de selve plaats: dit gedaan sijnde, neemt dan een vast gedraayden Draat of een Toutjen, soo dik als een Schoenmakers Pekdraat, maar vast gedraayt; wel twee vaam lank, ende die van eynden aan daarom gewonden, soo vast als men kan, soo dat het soo breed bewonden is als men het teyken hebben wil, ende laten het dan soo vast voor 't Hooft sitten. Dit soo gedaan sijnde, laat als dan het Paard wat rijden tot dat het sweet, dan op stal geset, ende laten het sel-

ve vier en twintig uren staan, dat wederom afgedaan; en de Priem daar uytgetrokken, en de plaats met een platte Hand neer gedrukt, en daar na heel vet met Verkens-reusel gesmeert; en soo van selfs laten geworden, sonder daar iets meer aan te doen, want daar metter tijd een Roof afvalt, en van selfs weer wit Hair in de plaats komt: maar men moet wel agt nemen met den eersten als men het daar op gedaan heeft dat het niet en wort afgeschuurt, of daar van gestoten.

LXXVII. HOOFDDEEL.

Tekenen van een wel gemaakt ende deugtsaam Paard.

Een welgemaakt Paard voegt best een kleyn en mager hooft, en moet voorsien sijn met grote Ogen, en sterk van gesigt. Kleyne sterke Oren. Lange Manen. Een grote Mont, en dunne Lippen. Boven de Ogen vol. Grote Neusgaten. Een lange dikke Hals. Wel besneden van Kaken. Een sterke Borst. Hoog

Hoog van Voorbenen, en kort van agter. Hoog van Schoft. Regt van Ruggen. Grote platte Ribbens. Breet van Kruys en wel geklooft. Dik van Buyk en wel gefonken. Vol van Heupen. Wel aan Geribt. Breet en dik van Billen, ende wel gebroekt. De Staart van agteren vast gesloten. Platte Schenkels. Glat ende effen op de Spatten. Een lange Staart. Swarte Hoeven. Kort gejunctuyrt van Koten.

Eenige Regels, welke een oud Liefhebber van Paarden wilde g'opserveert hebben.

Eerstelijk, moet een Paard op sijn gewoone tijd met behoorlijk voeder, soo van Haver als Hoy, (dat wel gewonnen is,) besorgt worden.

Ten tweeden, het selve zuyver en klaar Water op behoorlijken tijd tot drank verschaffen.

Ten derden, het selve op Stal met Rossen, Kammen afwasschen enz. wel te reynigen en schoon te houden.

Ten vierden, het selve in't rijden,
O wel

210 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

wel dikwils te laten wateren, en stijf te gorden, voornamentlijk als 's hard gereden word.

Ten vijfden, wel te strojen als het op Stal kooft, en het fweet van de Benen af te wrijven.

Ten zesden, het selve in 't voor- en najaar een weynigje bloed te laten aftappen.

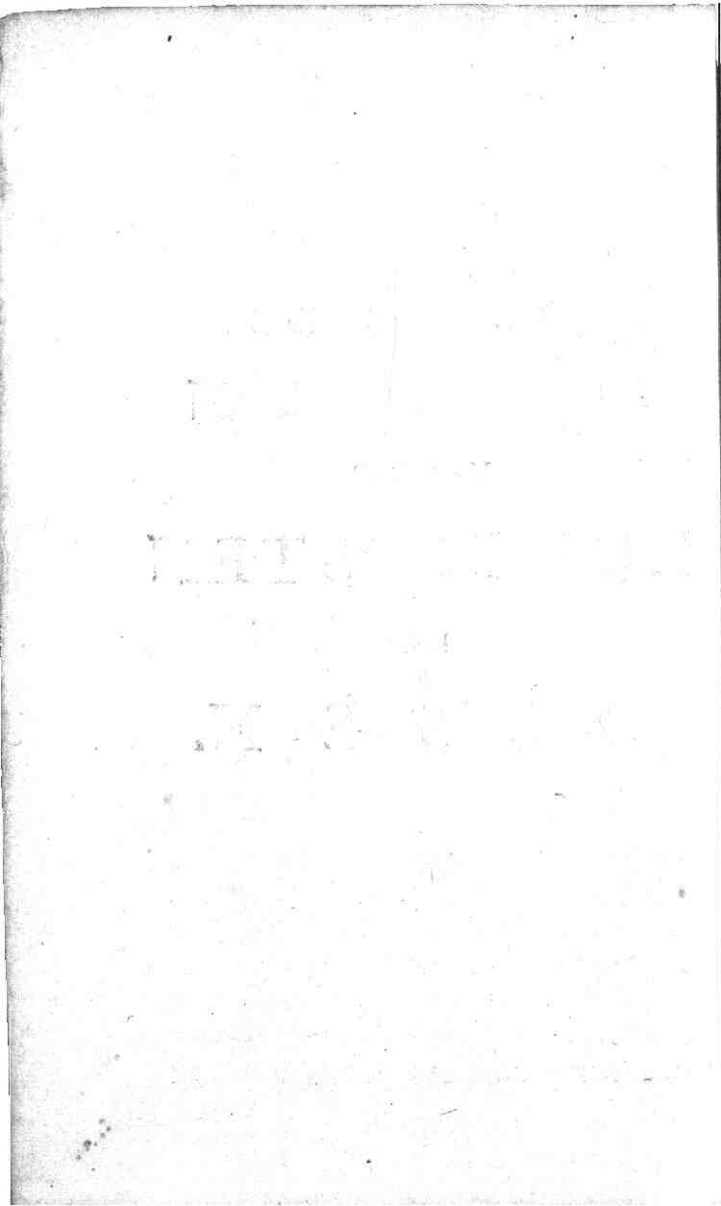
Ten zevenden, het selve 's morgens eens te doen rijden en laten vertreden.

Vervolgens meent hy ten laaftten, als 'er yets aan een Paards Lichaam moet gedaan worden, als Ader-laten, Purgeeren, beslaan der Hoeven, en diergelijke, dat het in 't wassen der Maanen moet weesen, en sig dan vervolgens van Middelen bedienen, waar van wy reeds een goed gedeelte gemeld hebben.

E Y N D E.

VER-

VERSCHIEDEN
HULPMIDDELEN
VOOR
KOE-BEESTEN
EN
OSSEN.

VERSCHIEDEN
 HULPMIDDELEN
 VOOR
 KOE-BEESTEN
 EN
 OSSEN.

I. HOOFDDEEL.

Voor Sieke en Kranke Koe-beesten.

Als een Koe-beest heel krank is, soo sal men nemen *Alsem*, *Mater*, *Meipe*, *Juffrouw-mark*, van elks een hant vol, met drie worteltjes van swarte *Nies-wortel* of *Vierkruyt*, al te samen kleyn gehakt,

214 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*
hakt, met wat *Zout*, met een half-
pond *Boter*; dit onder malkander ge-
mencht, ende als Pillen of ballen in
den hals gesteken, om deur te swel-
gen, en een half-pint *Wijn* daar op
gegoten, ende soo laten staan tot des
anderendaags, ende indien het niet
ras verandert, soo moet men Aderla-
ten en Kroppen.

Voor 't selfde.

Neemt *Huys-look*, ende stoot dat
met *Zout*, met anderhalf Bier-glas
van *Sop van't Kruyt van Nagtschade*,
een Glas vol *Afsijn*, met twee versche
Hoender-Eyeren, dit samen ingegeven.

Een ander.

Neemt vier loot *Calmus-wortel*, en
vier loot *Peper-wortel*, kleyn gesne-
den, mengt daar een loot *Gengber* by:
giet hier een mengelen *Brandewijn*
op, en laat dat te samen vier dagen
in warm sant uyttrekken. Giet hier
dan noch by *oud Bier* een kan vol,
't welk te vooren op *Lepelbladen* en
Saly

Saly is overgehaalt of afgetrokken. Geeft hier de sieke Beesten 's morgens en 's avonds t'elkens ses loot van in : ge sult sekerlijk hulp vinden, na dat het drie à viermaal sal gebruykt sijn.

Als de Beesten niet willen eten.

Soo moet men koken *Bier*, met *Roggen-broot*, met wat *Boter* daar in gedaan, en dat ingegeven om te versterken.

Voor deselve kwaal.

Neemt *Calmus-wortel* kleyn gesneden of gekneust, *toppen van Afsen*, van elks ses loot, *Knoflook* vier loot: kookt dit in een genoegsame kwantiteyt *Water*, en laat de Koe hier van drinken; doch soo sy sulks om de bitterheyd niet drinken wil moet men 't haar in de hals gieten.

II. HOOFDDEEL.

Voor een Beest dat het Lijf swelt.

NEemt een loot *Nardus-saat*, met een half-loot *Foelje*, een half-loot *Notemusfaat*, dit samen gesoden met een kanne goet *Bier*; en als het gesoden is nog twee versche *Eyeren* daar in gedaan, en dan ingegeven; maar *Koeyen* die *Kalf* dragen souden het niet wel kunnen verdragen, sonder aan 't *Jong* schade te lijden.

III. HOOFDDEEL.

Voor een Beest dat veel Kugt en Hoest.

NEemt een Hant vols *Hontsdraf*, met een half-loot *Nardus-saat*, en een hant vol *Byvoet*, heel kleyn gestoten, t' samen met een hant vol *Zout* gesoden, en een kanne oudt *Bier* of *Wijn*, in twee reysen ingegeven.

Noch

Noch een voor de Kugt of Hoest.

Neemt *Hontsdraf* een loot, *Peterwortel* een loot, dat gekookt met een kan Bier en ingegeven.

Een ander voor de Hoest.

Neemt harde *Paarde-keutelen* drie deelen, *witte Honden-clamey* een deel, *witte Honing* vijf deelen, en vijf deelen *Water*; kookt dit soo lang tot het Water ontrent verwaassent is; wringt het dan door een doek, en geeft daar alle dagen een bekwame gifte van in.

Een ander.

Neemt *Terpentijn*, *Sap van Soethout* elks twee loot, *Anijs-oly* een agten deel loots: maakt hier Pillen van, en geeftse in twee reysen in.

Een ander.

Neemt *Drop-soethout* een onçe, met een half vierendeel *Rasijnen*, en

218 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*
een halfvierendeel *Vygen*, die te samen gekookt met twee kanne *Bier*; als het gekookt is, daar onder gedaan een muddetjen *Olye van Olyven*, met een onçe oude *Boter*, dit in tweeen of in drien gedeelt, en dan in drie reysen drie dagen na malkander ingegeven, ende eens laten bloeden.

IV. HOOFDDEEL.

*Voor geswollen Eller, of Kloven
in de Spene.*

Indien het een hart *Gefwel* is aan de *Eller*, soo sal men het eerst smeeren om rijp te maken met een *Salfje*, gemaakt van *Reusel*, *Dialthea* en *Popeljoen*, t' samen gesmolten, en als men fiet dat het eenigfints rijp wort, dan sal men het openen; ende indien het weder mogte genesen, ende niet sagt wilde worden, dan sal men 't smeeren met dit navolgende *Salfje*; neemt *Oly van Bayen*, met *Popeljoen*, en *Oly van Kamille*, *Oly van Rosen*, en een weynig *Campher*,
met

met een weynig *Spyk-oly*, en een weynig *Oly van Lynsaat*, met wat *Wasch*, onder malkander gesmolten, en daar mede twee maal des daags gesmeert; mede alle vier of vijf dagen eens met *Seep* gesmeert, en laten dat daar een nagt op fitten, ende des morgens weer afgewasschen, ende daar na droog sijnde, al weer gesmeert, also vergaat het van langfamer hant.

Een ander.

Amandel-oly soo veel gy wilt, en *Goud-glit* soo veel genoeg is om t'samen tot een *falsje* te maken: en hier mede gestreken.

Noch eens.

Verkens-reusel en *Campher* van elks evenveel, of wel soo veel *Reusel*; t'samen tot een *falsjen*: is seer goet bevonden.

Een ander dat sonder weerga is.

Neemt *Blausel* een half-loot, *Potas*
een

220 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*
een loot, *Spaansgroen* een vierdedeels
loot, *Campher* een derdendeel loots,
Wit krijt twee loot. Wrijft dit in een
Vyfel tot een fijn Poeder, sift het
door fijn gaas of doek; mengt het
dan onder dikke *Room*, tot het be-
kwaam is om mede te smeeren.

Men kan op dit Poeyer *Brandewijn*
gieten, en als 't 'er eenige dagen op
geltaan heeft door een doek sijgen;
hier de kloven van de uyers salfjens
mede gebet, en aanstonds daar na
met eene der aangetekende Salfjens
gesmeert.

Voor geswollen Uyers.

Neemt *Koestront* twee parten, *Ca-*
millen en *Vlier-blommen*, van elks twee
handen vol; kookt dit in twee pond
Water, wrijft 'er dan soo veel fijn
gestoten *Lynkoek* onder, dat het te
saam wil mengen en aan malkander
hangen: smeert dit op een doek,
besprengt het met wat *Brandewijn*, en
maakt het warm om de Uyers vast.

V. HOOFDDEEL.

Waarschouwinge.

DAar is in de werelt geen dink
foo noodfakelijk als het Bloed
Laten voor de Beesten, tweemaal ten
minften in 't jaar, want uyt den over-
vloed van 't Bloed komen veel gebre-
ken der Beesten, want men kan het
ligtelijk afmeten, ende de reden sul-
len 't ons doen geloven; wy we-
ten als dat de Paarden, ja Menschen
en verscheyde andere dieren, deur
grootte fatigen ofte arbeyt dikwils
fweeten of de Natuur verwarmen,
waar mede dat sy de Natuur te hulp
komen, en het Bloed sig selven komt
te suyveren; ende door dien alle de
Beesten door goet of kwaat eten of
voeragie haar selven sodanig voeden,
is de voeragie goet foo vergaren
die een grootte abundantie van goet
Bloed, het welk haar al mede door
grootte overvloed schadelijk is; als
ook het kwaat voer dat haar kwa-
lijk

lijk bekomt, daarom soo is 't nootfa-
kelyk dikwils te Aderlaten, waar
mede men veel ongevallen en Siektens
kan voor komen; soo dat het die ge-
ne soo nootfakelyk is die goet Bloed
hebben, als de andere.

VI. HOOFDDEEL.

Voor 't Longe-vuyr.

NEemt *Boontjes Hool-wortel*, *Ba-
kelaar*, *Rabarber*, *Coloquint*,
van elks een onçe, *Eleboris alby* of
witte *Nies-wortel* een half-loot, *Ve-
neetsche Driakel* een onçe, *Gentiane*
een loot, dat samen gekookt met
vier kanne *Bier*, wel toe gedekt, en
laten het soo lang kooken tot dat de
derde part versoden is; dit in drie
reyfen ingegeven, te weten, de eer-
ste reys des morgens, en het tweede
des avonds, ende het derde des ande-
rendaags 's morgens, ende dan gela-
ten ende gekropt.

Een

Een ander voor 't Longe-vuyr.

Neemt een half-pint *Oly van Olyven*, met een muddetjen *Brandewijn*, en een loot *Metridaat*, en een loot *Veneetschen Driakel*; dat ingegeven, als mede dan laten en kroppen.

Een ander voor 't Longe-vuyr.

Neemt *Nardus-saat* een onçe, *Sevenboom* twee onçen, onder malkander gestoten tot *Poeyer*, ende gekookt met twee *kanne Bier*, tot dat de derdepart verkookt is; dan daar noch onder gedaan een half-loot *Boksbloed*, met drie stuyvers *Safferaan*, en dan met malkander ingegeven.

Een ander voor 't Longe-vuyr.

Neemt *Wijn-asijn* een muddetjen, een hal-pint *Raap-oly*, een loot *Schelkruyt*, een loot *Wijnruyt*, *Eleboris* een *Okkernoot* schelp vol, t'famen gestooten met een bolletje *Knoflook*, en een half-pond *Honing*; dit onder

onder malkander geroert, en ingegeven drie dagen na malkander; of ten waar dat de Beesten al te flap en Krank mogten sijn, dan kan men wel een dag over slaan.

VII. HOOFDDEEL.

Voor Koeyen die op 't Kalven staan.

HEt gebeurt veeltijds dat de Koeyen die heel na by om te Kalven staan, principaal als se in de Weyde gaan; ook gebeurt het wel op Stal sijnde, als se wel gevoert worden, dat haar Ellers seer komen te swellen, soo van de Sugt of beginsel van Melk, sodanig als of sy gekalft hadden, als is het nogtans verscheyde dagen van te voren; Selden wert hier veel acht op gegeven, alsoo veel Menschen oordeelen dat het niet van noden is tot dat die gekalft hebben, maar nogtans soo komen daar veeltijds grote ongelukken door; want de ontsteekentheyd van 't Eller die seer groot is, trekt door 't gehele

Lichaam, ende maakt sodanige ontsteltenisse dat daar wel Beesten van komen te sterven; daarom, om dit voor te komen soo moet men die Beesten alle dagen melken, even eens offe al gekalft hadden; om de sugtigheyd en de pijn te ontlasten, ende soo doende komt men veel swarigheden voor, die anders daar uyt souden spruyten.

VIII. HOOFDDEEL.

Noch een Remedie voor Koe-beesten.

Alfoo daar veelderhande Siekten domineeren onder de Beesten, soo sijn daar nogtans maar twee die alle Beesten heel subject sijn, dat is, te weten, de overvloedigheyd van 't Bloed, ende ten anderen overvloed van Galle, welke beyde stark in de Beesten prædomineert: derhalven soo is dese Remedie heel krachtig en goet om het Bloed te temperen, en de overvloedigheyd van de Galle te doen verdwijnen. Neemt *Caliaga* een half onçe, *Gentiane* een half

226 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*

half onçe , *Mirre* een half onçe ,
t famen kleyn gestoten , en eens met
een *kanne Bier* opgekookt , en dan
deur een doek gedaan sijnde ; neemt
dan twee dragma *Salprunel* , met een
half-loot *Cremortarteri* , met twee
dragma *Bitter-heylig* , en voor een
stuyver *Safferaan* ; dit alles onder
malkander gemengt , ende de helft
daar van lauw warm ingegeven , en-
de de andere helft des avonds daar na ,
ofte des anderendaags 's morgens ,
en ten eersten moet men Bloed Laten
aan beyde zijden van de Buyk , ende
de Mont gewasschen met Zout en
Water.

IX. HOOFDDEEL.

*Noch van eenige middelen die de Koe-
beesten in het besonder aangaan.*

ALs het seer natte Somers sijn ,
heeft de ondervindinge ons ge-
leert , dat de Koebeesten en Schapen
met seer ongesonde Leeveren en ook
wel Milten geplaagt worden , ja men
heeft 'er wel levende Dieren in gevon-
den

den die de bekende vis, bot, niet
feer ongelijk waren.

Het eerste middel dat in dit geval
kan gedaan worden, is, om fooda-
nig een Beest aanstonds voor eenige
weeken op Stal te nemen, en geven
hem Hoy daar Bonen onder gemengt
sijn t'eten, en alle morgens een Pil
van *Terpentijn*, soo groot als een Ok-
ker-noot of grooter, daar ontrent een
vierendeels lood Poeder van Brandsteen
onder vermengt is, en ook somtijds
wat *Anijs* en *Jenever-oly*, voor een
Drank om daags tweemaal in te ge-
ven; dit

Neemt *Toppen van Alsem*, ander-
half-lood, *Gentiaan-wortel*,
drie lood, *Sassafras hout*,
vier lood.

Laat dit tweemaal twaalf uren
staan weken in een warme plaats, of
liever op heet Sand, en kookend
dan ontrent drie vierde deelen van
een uur, in een genoegsame meenigte
Waters, en geven 'er alle morgens
ontrent een en een half-pond van in,

228 *Toevlugt. ofte heylsamen Remedien*
daarfe dan een kleyn teugje klaar Wa-
ter op mogen nuttigen, die hier eeni-
ge stukken *Kaneel* by doet, fal 't niet
als des te beter bevinden.

*Noch iets ten selfden eynde, om een
Koe-beest te doen Sweeten.*

Neemt *Honde-drek die wit is,*
Dito van Hoenders, elks der-
dehalf lood,
Campher, een half lood.

Maakt hier een balletje van, en
propt deselve een Koe-beest door de
keel.

X. HOOFTDEEL.

Voor Bleyen aan de Tong en Verhemel-
te des Mondes, Lippen, enz. waar
door de Koe-beesten dikwils
het grasen belet word.

DIt is een soort van ongemak aan
de Beesten, die veel over een
komst heeft met de soo genaamde
Spruw, dewelke de menschen meer-
maalen in siekten over komt; om de-
selve

felve te verdrijven , moet men sig bedienen van een foort van een Tongfchraper die yder na zijn oordeel moet maken of laten maken , na dat hem defelve bekwaamft fchijnt te wesen , en fchrappen met defelve het Slijm en de Bleyntjes van de Tonge der Koe-beesten foo veel als doenlijk is , en ontflen sig dit gedaan zijnde , niet om de Tong met heel zijn geftooten en gefifte Peper te bewrijven , wat het Verhemelte , Lippen , enz. aangaat : wafcht defelve met dit volgende vier à vijf maal 's daags :

Neemt *Unguentum Egyptiacum* ,
twee lood ,

Geest van Vitriool , een ag-
tendeels lood ,

Van Lepel-bladen , derdehalf
lood ,

Brandewijn , vier lood .

Neemt hier toe een kwastje van Werk of uytgefraaft Doek , en ftrijkt het met een weynigje *Roos- of Viool- firoop* agter na .

XI. HOOFDDEEL.

*Een fray middel voor de Schurft
der Koe-beesten.*

DE Schurft der Koe-beesten word dikwils met soo weynig succes, op hondertderley wijze behandelt, dat een regt geschapen Boer ons grootelijks moet dank weten dat wy hem dit middel soo openhertig ter hand stellen, waar een ongemeen getal soo schurfde Koe-beesten als Schapen mede geholpen sijn: tot dien eynde dan

Neemt Tabak-stelen een genoegzame meenigte, en persen daar ontrent acht lood vogt uyt.

Op dusdanige wijze, men legt de steelen egaal op elkander, hier woelt of wind men met kragt een tamelijk dik touw om, als dit soo eens overwonden is, neemt men een fijnder touw, en soo'er nog geen sap uytlekt weder een fijnder, op deselve wijze als de Scheeps-gasten haar Prik-toebak

bak toefstellen ; bovengenoemde menigte Saps hebbende ,

Neemt *Levende Kalk* , *anderhalf lood* ,

Precipitaat (die wit is) *een vierendeels lood* ,

Spaansche Vliegen , *een half lood* ,

Bolus , *twee lood* .

Campher , *een lood* .

Maakt alles soo fijn dat het door Kamerijksdoek kan gefift worden , en wrijft het wel ter degen onder een , latende daar al druppels-wijs , boven verhaalde Sap van Tabaks-stelen by loopen , onder seer kragtig wrijven , in een niet al te ruymen Vysel , hier door sulje een Salfje bekomen dat bekwaam sal wesen om te smeeren , en dat wel toe gefloten in een Flesje met Kurk en Blaas voorsien , moet bewaart worden tot gebruyk , hier mede moet de beledigde Party , alle vier uren dunnetjes gesmeert worden , en den gebruyker sal bevinden

232 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
dat sijn moeyte niet te vergeefs heeft
in 't werk gestelt.

XII. HOOFDDEEL.

*Verscheyden Koorts-middelen soo voor
Paarden als Koe-beesten.*

DE Franssen roemen kragtig dat
'er voor de Koorts niet beter is
als in 't begin de Bloedsaftapping van
twee tot vier ponden, en dan dese
Klysteer:

Neemt *Geersten-water*, drie pond,
Sali,
Rosemareyn, elks een hand vol,
Viool-bladen,
Parietaria, te sameneen hand
vol.

Fijn gesneden sijnde kookt het met
elkanderen ontrent een vierde van een
uur, daar onder des een kleyn handje
vol *Zouts* by doende, set het af en
doet het door, by welk doorsijfsel
doet

Oly van Roosen,
Soete Amandelen, elks ses lood.

En

En geeft het warmtjes voor Klyfsteer.

*Een middel voor Hoofd-pijn der
Paarden en Koe-beesten.*

Soo der de minste blijk is dat een Paard, of Koe-beest met Hoofd-pijn bevangen is, namentlijk nog Haver nog Hoy willende eeten, en behalven dat z'er loom en traag uytsien, kan men sig van 't volgende middel bedienen;

Neemt *Gebrande Aluyn,*
Fijn gestooten Glas, elks
twee lood,
Geraspte Muscaat noote,
een lood,
Suyker Candi, vier lood.

Dit in een Pint Wijns gedaan en het Paard ingegeven twee uren van te vooren eer hy wat t' eeten krijgt.

Schoon dat d' Hoofd-pijn juist geen oorzaak van d' onlustigheyd der Paarden of Koe-beesten was, soo is dit middel nogtans seer bekwaam om de Slijm der Maage te consumeeren, en de selve met goeden apetijt te doen

234 *Toevlugt ofte heylsame Remedien*
eeten, soo men evenwel ten eene-
maal versekert was van Hooft-pijn,
(daar een Naukeurig kenner bescheyd
van kan hebben) laat het Paard twee
à derdehalf pond bloeds aftappen,
sonder onderscheyd van Ader, en gy
sult bevinden niet kwalijk gedaan te
hebben.

XIII. HOOFDDEEL.

Tegens de Fluxie der Oogen.

ALs d'Oogen der Paarden of Koe-
beesten ontsteken, dik en nauw
sijn, soo neemt volgende Pap:

Neemt *Kruym van Tarven-brood*
soo veel als genoeg is,
Vermengt de selve met Bran-
dewijn, en
Twee à drie Eyerwitten tot
een Deeg,

doet 'er by

Campher, een lood.

Legt dit een handbreed rondom d'
Oogen, en verandert het alle Avonds
en

en 's Morgens, onder des volgende Water-drup-wijs in d'Oogen:

Neemt *Een vers engelotert Ey, laat deselve in heet Water hard worden, doet'er dan de Schalen af en snijdse aan twee stukken, dan het geel of doyr daar uyt doende, legt'er ontrent een noten grote suyver Koper-rood in de plaats, en doet de twee helften weer te samen, soo dat in plaats van 't Doyr nu de Koper-rood blijft: omwindse met een fijn doekje, en legt het te weken in een glas met Rosewater de tijd van ses uren.*

Gebruikt dan dit Water om tot tien à twaalf droppen in d'Oogen te doen, vijf à ses reysen in de tijd van vier en twintig uren.

Dit Water moet alle drie à vier dagen vers gemaakt worden, want soo het langer kooft te staan word het in sig selfs al te scherp.

Noch

236 Toevlugt ofte heylsame Remedien

Noch een besonder Oog-water, soo
voor Paarden als Koe-beesten.

Neemt *Chelidon. of Hederæ Ter-*
rest, die in schaduw-agtige
Plaatsen groeit, vier à vijf
handen vol, stootse wel in
een Marmeren Mortier, ter-
wijl dat gy ses Eyeren laat
hard koken, en stooten dan
de witten met boven gemelde
Chelid. of Hederæ. doet 'er
by een half-pint seer klaren
witte *Wijn*,
Helfte minder *Roos-water.*
Candi-suyker,
Koper-rood wit, elks drie
loot.

Als alles in de Mortier wel onder een
gemengd is, en besprengt met twee
lood fijn Zout: setse overdekt in de
Mortier in een Kelder, en als de sel-
ve daar ses uren gestaan heeft, soo
giet de geheele Compositie in een
Kous (even als of men wilde Hypo-
cras maken,) die schoon en van Lin-
nen

nen of Sergie gemaakt is, stelt hier yets onder om het water dat 'er door-druypt t'ontvangen, dat gy in een Fiool-glas wel toegestopt moet bewaren tot gebruyk: en beltrijken met een veer alle avonds, en 's morgens der Paarden of Koe-beesten Oogen hier mede, daar sijn weynig oog-gebreken, die door toevlietinge der Humeuren (eigentlijk obstructien of verstoppingen) geschieden, welke niet door dit water fullen verdreven worden.

Ymant wil dat men een geruymen tijd, in voorschreven water een stuk *blauw Vitriool*, *Vitrioli Cipri* genaamt legge, het welk 'er een groene Colour en meer kragt tegen de Fluxien aan soude geven.

Die dese moeiten te veel mogt sijn, kan sig by gelegentheyd als de kwaal niet al te veel van belang is, bedienen van een stuk *Vitriool* of *Vitrioli Cipri* geslegt, in wat *Water van Weegbré*, *Fenkel*, *Cildoni*, *Roosen*, of diergelijke te leggen: het sal deselve een groenagtige koleur (die na den blauwen trekt) verschaffen, en seer uyt-
ste-

238 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

steekend tegen de Fluxien der Oogen wesen, dewijl dat deselve aan 't Water sijn vlugtig Zout is mede-delende, die pijn-stillende, sagt het samen-trekkende en balsamijk: sijnde bygevolg de nodigheyd en ontstekinge der Oogen kragtig wederstaat. Voorts behoeft men niet bekommert te wesen, dat deselfs Koper-achtigheyd haar kan schaden, dewijl enkel Water niet in staat is voor een men-struum tot haar deelen te kunnen ver-strekken. Die sig dan van deese raaden op sijn tijt kooft te bedienen, sal 't ons niet ondanken deselve gemeen gemaakt te hebben.

*Noch van eenige Oog-middelen voor
Paarden en Koe-beesten.*

Voor ligte kwalen en die in haar begin sijn, moet men aanstonds in de weer sijn, tot dien eynde dan heb ik soo wel ligte, en simpele midde-len willen aanraaden, als die geene welke duur en moeylijk te bereyden sijn, soo dat een man van oordeel sig aanstonds na vereyfsch van saaken
fal

sal kunnen dienen, voor koude en dikke Oogen door Sinking (soo genaamt) of met nevens een half gesloten deur te staan veroorzaakt, kan men sig bedienen van volgende voorschriften:

Neemt *Flier-bloemen*, vier handen vol, besprengtse met *Roos-water*, en stamptse onder soo veel *Kruym van Witte-brood*, kookt se dan met *Melk*, en siedend heet afgeset sijnde, doet door een doek en legt het soo warm op d'Oogen, alle avonds en 's morgens het selve ververfende.

Of:

Laat een *korste Tarven-brood* op een Rooster braden, en dan in *Brandewijn* wel ter degen door weken, en leggen 't op d'Oogen, ververfende als boven.

Of:

Als sommige willen laten een *Padde droogen*, en gedroogd sijnde op d'Ooge leggen, my

is van ymand gefegt die fulks foudede geprobeert hebben dat het van goed effect is, foo de Padde (na datse gedroogd is,) in *Brandewijn* (daar een kleyn stukje *Vitrioli usti* in geleyd heeft,) den tijd van een half uur, op nieuw weer nat wierde gemaakt.

XIV. HOOFDDEEL.

Een Pleyster, om dikten die door stoten, of schoppen veroorzaakt sijn te verdrijven, soo voor Paarden als Koe-beesten.

NEemt Moer van Roode Wijn vier pinten. Doet deselve kookken op een seer langzaam vuur onder 't gedurig omroeren, tot dat deselve begint dik te worden, doet 'er dan by:

*Fijn Tarven-meel,
Honing, elks twee pond.
Swarte Seep, een pond.*

Laat dit onder geduurig omroeren, soo lang kookken, tot dat het een
be-

bekwame pleister is, die op de bele-
digde plaets van u Paard of Koebeest
kan geappliceert worden.

Behalven voor stooten of schoppen
is de zelve ook goed tegen allerhande
soort van ontstekingen, en te beter,
als 'er een *halfvierendeel Kamfer*, (na
de konst) onder gedaan word.

Tets anders ten selfden einde.

Neemt *Paarde- of Koepis*, een pond

Bloem van Swavel een lood.

Aluyn vierdehalf lood.

Laat het tot een zeste deel verkooken,
en wascht het 'er eenige reizen 's daags
mede.

Nog wat.

Neemt een goede menigte wortel van *Mal-
væ*, of van *Bismalvæ*, kneustze,
en laatze in bier kooken tot ze week
worden, doet 'er dan zoo veel van de
zelve bladen by, laat alles op nieuw
kooken, tot zoo lang, dat het zeer
week is; stootze dan te zamen in
een *Vysel*, onder het bydoen van wat
Verkens Reuzel, of oud *Smeer &c.*
de *Compositie* wyders verdikkende,
met een genoegzaame quantiteit
Meel van Lynkoek.

242 *Toevlugt ofte heylfame Remedien*

Om nu het zelve t' appliceeren, moet men de beleedigde plaats eerst bestryken, met goede Honing, en dan van deze Compositie, zoo heet als mogelijk is (of het Paard of Koe-beest het verdragen wil,) gesmeert op Vlas, of op een stuk oud doek, en vervolgens het met een windel omswagtelen, op dat het 'er niet af en valle; vaar hier soo mede voort, 's Avonds en des morgens tot seven à agt dagen, soo sulje bevinden dat de dikte of swellinge van de Ledematen uwer Paarden of Koe-beesten wel haast verteeren sal.

Een ander, dat met veel succes geprobeert is, en ons voor een zonderling defensyf of bescherm-middel word aangepresen.

Neemt het witte van zes Eyeren, en roert de zelve met een groot stuk *Aluyn* in een steenen schootel, soo lang dat het in een dik schuim verandert is, dit kan binnen de tijd van een vierendeel van een uur wel geschieden, mengt 'er dan by een glas goede *brandewyn*, en roert dit voor al wel en ter degen onder u gemaakt, of bovengemeld schuim; neemt dan nog hier toe een half pond goeden *Honing*, en mengt 'er die ook onder, en legt het 'er in behoorlyke form op.

Zoo gy in plaats van dit naast-voorgaande, en het voorige wilt neemen,

Koefront, zoo veel gy oordeelt genoeg te *sijn*,

En kooken de zelve in *waater*, daar onder des wat *sijn Meel van Lyn-koek* daar by doende, tot het een soort van een *Pap* gelijk, en dat 'er dan heet om te slaan, en 't sig niet te laten verveelen het zelve te vernieuwen, als het koud word, die kan sig tegen dikke of geswollen beenen wat goeds beloven, met weynig omflag en nog minder kosten.

XV. HOOFDSTUK.

Lavement of Klisteer voor Paarden of Koe-beesten.

Neemt *Malve*.

Bismalve, elx een hand vol.

Plantag. twee hand. vol.

Chicor.

Lactuce.

Portulac. elx een hand vol.

Maakt alles tot een kookzel, in twee pinten waters, en doet 'er twee lood *Putvis Policrestæ*, of *Sulphur. Præparat.* (elders beschreven) by, en in de Collatuur een vierendeel ponds boter, die vers is, met agt lood verzagende *Oly*, *Boom-*

244 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
oly is ook goed, en geeft het voor Klifteen: dit
is nu de zeer verkoelende buikspoelinge, die
by veele in bloedspouwingen voornament-
lijk zo zeer geroemt word.

Nog een Poeder ten selfden einde.

Neemt *Wynruit*.

Lactuce.

Portulacæ. elx twee banden vol.

Droogt de zelve en brengtze tot een fijn
Poeder, neemt dan Galnooten, en doet
desgelyks, dog tot de halve quantiteit, en
doet z'er by, neemt dan een diergelijke men-
nigte van het Poeder van *Alumen, Vitriool,*
enz. zo even beschreeven, en mengt het
hier mede, geeft dit tot een goede menigte
in geval van bloedspouwen in, en het zal vry
wat effect tot des Meester genoeg fortteen.

*Beschryvinge van een trestige wind-
brekende Olye, zeer bekwaam om in
Kliffteen, in geval van Buikwee-
der Paarden of Koe-beesten ge-
bruykt te worden.*

Deeze Olie op volgende wijze toebereid,
is zo veel van belang, dat wy de zelve alle
Smids en Paarde-liefhebbers recommandee-
ren toegemaakt in huys te houden, om 'er
die

die van nooden hebbende in tijden en gelegentheden van te bedienen, de wijze van de zelve toe te stellen is dusdanig.

Neemt volgende *Kruyden in de Schaduw gedroogt.*

Wynruit.

Calam. Arom.

Origan.

Pulegium een hand vol.

Zaad van witte peen.

Cumin.

Fenicul.

Beyen van Laurieren, elx twee lood,

Oly van Olyven, twee pond.

Witte Wyn, een pond.

Stoot de Zaaden tot Poeder, en kneust de Kruyden, doet dan alles te zamen in een Verglaasde aarden pot, doet 'er dan een andere pot op die wat kleynder is voor een dekzel, en soldeert de zamenvoeginge dicht met Meft, Aarde of Roggen deeg: doet dezelve op langzaam vuur kooken tot dat de helft van de Wijn geconsumeert is, dat ontrent na ses uuren koken zal geschied wezen; laat het dan half koud worden, doet d'Oly door, en doetze weder in de zelve pot, met *agt lood merg van Coloquint*, dektze weer en soldeertze als vooren, laatze warmen ses á agt uuren in een matige hitte en dan een paar uurtjes helder opkoken, en vorders half koud worden

246 *Toevlugt ofte heylsamen Remedien*
den; gietze af en perstze uyt, bewaart deze
Olye tot gebruik, dezelve kan zeer lang
zonder bederven goed blyven.

d'Ordinaris gifte is ses á agt lood, in een
Lavement: tot Windbrekinge en om de slij-
men enz. te verdryven, zalder by na niet be-
ter kunnen bedagt worden.

XVI. HOOFDSTUK.

*Cataplasma, of Pap om een Gezwel van
Paard of Koe-beest te doen rijpen.*

Neemt *Cumijn*,
Meel van Lijn-koek, van elk zoo
veel gy wilt.

Doet het met Koe-melk kooken, daar dan
by doende zo veel gedroogde en fijn gestoo-
ten *Hoender mist* als genoeg is tot de Consi-
stentie van een Pap.

Dat zal u een *Sweer* doen rijpen en de
pijne wegnemen.

Een ander.

Neemt *gekneusde wortels van Bismalve*,
agt lood,
Deszelfs bladen, twee handen vol,
Brandnetels, ook zoo veel.

Als gy dezelve wel fijn gesneeden hebt,
kook-

kookze in een' genoegzaame menigte Waters en doet 'er by

Verze Booter,
Oly van Olyven, elx twee pond,
Far. Fenugrec, zo veel als genoeg is.

Dit moet heel heet op de kwaal geleyt worden.

Een fray Poeder om te verdroogen, en
Vleis te doen groeyen in de Sweer-
ren, enf. van Paarden en
Koe-beesten.

Neemt *Levende Kalk, (wel gezift,)*
Honing, elx een pond.

Mengt alles te degen te zamen als een Deeg, ende doet het dan te zamen in een Pot, het zelve dan op een welgeregeld vuur stellende, roert het onophoudelijk om, op dat het wel drooge of liever Calcineere tot het bekwaam is, om tot een fijn Poeder gebragt te kunnen worden; dit moet bewaart worden tot gebruyk, welke is om in een opening te stroyen, en 't dan met een zagte Wiek (die plat is), t'overdekken.

248 *Toevlugt ofte heilsame Remedien*

Een uytsteekende Draag-zalf.

Neemt *Terbentijn,*

Honing, elx vier lood,

Eyer-geel, vier in't getal,

Mirrhe, een lood,

Aloës, twee lood.

Alles tot een fijn Poeder gebragt zijnde
moet alles koud wel ter degen onder een ver-
mengt of liever gewreven worden.

E I N D E.